

Palócföld

Irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat
LIV. évfolyam • 2008/I.

Csehy Zoltán

Jász Attila

Kupcsulik Ágnes

Lászlóffy Csaba verse

Merényi Krisztián

Sopotnik Zoltán

Zsibói Gergely prózája

Nagy Csilla

Németh Zoltán tanulmánya

CSEHY ZOLTÁN 1973-ban született Pozsonyban. Költő, műfordító, irodalomtörténész, kritikus. A pozsonyi Comenius Egyetemen magyar–latin szakon végzett, az ELTE-n doktorált. Legutóbbi kötete: *Parnassus biceps* (2007).

CȘOG SZIDÓNIA Baróton született (Erdővidék) 1973-ban. 1996-ban végezte el a Babes-Bolyai Tudományegyetem magyar–főnn szakát. Jelenleg a kolozsvári AGNUS Rádió munkatársa.

DEBRECENI BOGLÁRKA 1981-ben született Salgótarjánban. Jelenleg Budapesten él. 2006-ban a Miskolci Egyetemen diplomázott, mint kulturális antropológus, muzeológus, vizuális kultúra és társadalomismeret tanár. Íróként, költőként és drámaíróként egyaránt tevékenykedik.

DUKAY NAGY ÁDÁM 1975-ben született Salgótarjánban. Budapesten él. Költő, író, szerkesztő. A Szegedi Tudományegyetemen tanári, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen újságírói diplomát szerzett. 1999 és 2004 között a *Palócföld* munkatársa volt. Legutóbbi kötete: *Hosszú éltáv* (2002).

FEKETE J. JÓZSEF 1957. március 1-jén született Bácskossuthfalván (Stara Moravica), Jugoszláviában. Esszéíró, kritikus. 1980-tól Zomborban (Szerbia és Montenegró) él. Legutóbbi kötete: *POST — Szentkuthy Miklós és műve* (2005).

HALMI NIKOLETT 1984-ben született. Nógrád megyében él.

HANDÓ PÉTER 1961-ben született Salgótarjánban. Jelenleg Sósartyánban él. Költő, író. Legutóbbi kötete: *Jelen a felejthető képek között* (2007).

HUBAY MIKLÓS 1918-ban született Nagyváradon. Drámaíró, műfordító, esszéista. A Pázmány Péter Tudományegyetemen diplomázott. József Attila-díjas (1955, 1965, 1975), Déry Tibor-díjas (1988). Legutóbbi kötete: *Összegyűjtött drámák, I–III. kötet* (2005).

JÁSZ ATTILA 1966-ban született Szönyben. Jelenleg Tatabányán él. Költő, esszéíró, az *Új Forrás* szerkesztője. Radnóti- (2000) és József Attila-díjas (2003). Legutóbbi kötete: *XANTUSiana* (2007).

KISCSERI MIHÁLY 1950-ben született, Salgótarjánban él. Író, költő. Első írását 1973-ban a *Palócföld* publikálta. Legutóbbi kötete: *Panelrész* (2007).

G. KOMORÓCZY EMŐKE 1939-ben született. Irodalomtörténész, 1990-től az irodalomtudományok kandidátusa.

KUPCSULIK ÁGNES 1965-ben született Salgótarjánban. Első versei a Balassi Bálint Asztaltársaság *Asztaltársasági Füzetek* című kiadványában láttak napvilágot. Férfi identitású verseit Szöllösi Miklós néven publikálja. Kötete: *Egy asszony monológja* (2007).

LAPIS JÓZSEF 1981-ben született Sárospatakon. Kritikus, versificator, a *Zempléni Múzsza*, a *Debreceni Disputa* és a *Szkhotion* folyóiratok szerkesztője, a debreceni LÉK irodalmi kör tagja. 2006-ban magyar–angol szakon végzett a Debreceni Egyetemen, jelenleg ugyanitt PhD-hallgató.

LÁSZLÓFFY CSABA 1939-ben született Tordán. Jelenleg Kolozsvárott él. József Attila-, Berzsenyi- és Arany János-díjas, Misztótfalusi Életműdíjas író, költő,

drámaíró, esszéista. 1960-ban diplomázott a kolozsvári egyetem bölcsészkarán. Avatott fordítója a román költészetnek. Legutóbbi kötete: *Hiányzol-e magadnak?* (2007). A *Bestseller vagy a bestia nem alszik* című kötete az idei Ünnepi Könyvhétre jelenik meg.

MENYHÉRT ANNA 1969-ben született Budapesten. Költő, irodalomtörténész, szerkesztő. Felsőfokú tanulmányait az ELTE-n végezte, s itt doktorált 2002-ben. 2000–2006 között a József Attila Kör elnöke. 2005-től a European Writers' Congress alelnöke. Legutóbbi kötete: *Egy olvasó alibije* (2002).

MÉRÉNYI KRISZTIÁN 1970-ben született Karcagon. Jelenleg Budapesten él. Író, költő, 2004-től a József Attila Kör, 2005-től a Magyar Írószövetség tagja. Legutóbbi kötete: *Táncoló szobor* (2004).

NAGY BALÁZS 1977-ben született Nyíregyházán. Irodalomtörténész, a Szent Imre Katolikus Gimnázium tanára. A Nyíregyházi Főiskolán, majd a Miskolci Egyetem magyar szakán végzett, ahol jelenleg PhD-hallgató.

NAGY CSILLA 1981-ben született Balassagyarmaton. A Miskolci Egyetem végzős PhD-hallgatója. Irodalomtörténész, kritikus.

NÉMETH ZOLTÁN 1970-ben született Érsekújvárott. Költő, író, irodalomtörténész, kritikus, a Bél Mátyás Egyetem Hungarisztika Tanszékének tanára. Tagja a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának (1998), a József Attila Körnek (2002), a Szépirok Társaságának (2003). Legutóbbi kötete: *Állati nyelvek, állati versek* (2007).

OLÁH ANDRÁS 1959-ben született Hajdúnánáson. Mátészalkán élő magyar-történelem szakos pedagógus, költő. Diplomáit Nyíregyházán és Debrecenben szerezte. Legutóbbi kötete: *Gyalogáldozat* (2007).

POLGÁR ANIKÓ 1975-ben született Vágsellyén. Dunaszerdahelyen él. Költő, műfordító, irodalomtörténész. A pozsonyi Comenius Egyetem magyar–latin–ógörög szakán végzett, 1998–2001 között az ELTE BTK doktorandusza volt. Jelenleg a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének adjunktusa. Legutóbbi kötete: *Philosztratosz: Erősz szármyni. Ögörög szerelmes levelek* (fordítás, 2008).

SOPOTNIK ZOLTÁN 1974-ben született Salgótarjánban, Tatabányán él. Költő, író. Legutóbbi kötete: *Az őszinteség közepe* (2006).

SZÁVAI ATTILA író 1978-ban született Vácott, Rétságon él. Tagja a balassagyarmati Komjáthy Jenő Irodalmi és Művészeti Társaságnak és alapító tagja a rétsági Spangár András Irodalmi Körnek. Legutóbbi kötete: *Régács, egy különös város* (2007). A *Fészercsend* című kötete az idei Ünnepi Könyvhétre jelenik meg a Kapu Kiadónál.

ZSIBÓI GERGELY 1974-ben született Kolozsvárott. 1987-től él Magyarországon, Kisterenyén. Író, költő, a salgótarjáni Balassi Bálint Asztaltársaságnak és a Bátorterenyei Írók Körének tagja. 1998-ban a Miskolci Egyetemen magyar szakos diplomát szerzett. A kisterenyei Váci Mihály Gimnázium tanára. Kötete: *Csönd-szilánkok* (2007).

RÓNA Z. PÉTER 1961-ben született. Nógrád megyében él.

Tartalom

Mizser Attila	Bekösz'...	3
„kávéházi szegleten...“		
Lászlóffy Csaba	Együgyű dal (no meg:) Ha rám figyelsz; A megkísér- tés ellenszere; Tél eleji ádáz sötétség; Levél – a befoga- dó agyról; Egy, kettő, meg azután; Kiért, ki mellett?	4
Kiscseri Mihály	Lopott utasbeszély; A Karancsról se, magamról se	9
Lapis József	Gyász két ülésben	12
Polgár Anikó	Aspirationes	13
Csehly Zoltán	Tereus / (Variációk egy Gyöngyösi-témára)	14
Oláh András	mielőtt; meztláb; búcsú	15
Dukay Nagy Ádám	Egy kikötés; Míg csak eső; A mostig víz	16
Jász Attila	(jelekethagyok); Egnémaés	18
Szóllósi Miklós	Egy asszony miatt	19
Kupcsulik Ágnes	A tökéletességről	20
Menyhért Anna	Szelíd	21
Próza és vidéke		
Sopotnik Zoltán	Lassú társas	23
Merényi Krisztián	Hallgathattam volna; Razzia	26
Zsibói Gergely	Pannon apokrif	30
Szávai Attila	Diszkó, vibra, púdersár	37
Kutatóterület		
Nagy Csilla	„Szakadatlan lüktetésben” / A tér és a táj poétikája a harmincas évek lírájában	39
Németh Zoltán	„Komolyhon tartomány” / (A kortárs magyar költé- szet alternatív paradigmájának vázlata)	44
Nagy Balázs	Értékszembesítés az elektronikus irodalomban	49
Találkozási pontok		
Csog Szidónia	Jób tétje / (Interjú Lászlóffy Csabával)	55
Ami marad		
G. Komoróczy Emőke	Régi – új „betegségeink” / (Koppány Zsolt: Morbusz és hungarikum)	60
Fekete J. József	„Fát ültetni az elmúlás ellen” / Németh Péter Mikola: <i>Mysterium carnale</i>	69
Hubay Miklós	„...ahol, Istennek csak a fenéke látszik...” / Németh Péter Mikola: <i>Mysterium carnale</i>	71
Halmi Nikolett	Egy talált kulcs másolása / Tandori Dezső: <i>Ördöglatat</i>	74
Róna Z. Péter	Hallgatás <i>Egy vers áráról</i> / Gáspár István Gábor: <i>Egy vers ára</i>	75
Debreceni Boglárka	Boldog kísértetkor / Lászlóffy Csaba: <i>A maszk mögötti ájulát</i>	77
Handó Péter	Közjáték / Oláh András: <i>Gyalogáldozat</i>	79

A borító Cene gál István *Nem én kiáltok* című festménye felhasználásával készült. E számunkat Orbán György János – *A parton* (25. o.); *Felesleges Istenek* (54. o.); *Gyalázat* (59. o.); *Kroki 1.* (17. o.); *Kroki 2.* (20. o.); *Reptetés* (36. o.); *Segítők* (38. o.); *Támaszkodó* (19. o.); *Testvérek* (43. o.) – alkotásaival illusztráltuk.

Nógrád megye irodalmi, művészeti, közéleti folyóirata • Főszerkesztő: Mízser Attila (*mizsera@bbmk.hu*); fõmunkatársak: Nagy Pál (*Párizs*), Pál József (*Salgótarján*); szerkesztõ: Handó Péter (*handop@gmail.com*); szerkesztõségi titkár: Hidasi Mõnika (*telefon: 32/416-777*) • Kiadja a Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közmûvelõdési Intézet (*3100 Salgótarján, Kassai sor 2.*); Felelõs kiadó: Bódi Györgyné dr. • Készült a Polar Stúdióban (*Salgótarján*)

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 270; Telefon: 32/416-777; Fax: 32/416-482; Internet: www.bbmk.hu/palocfold; e-mail: palocfold@bbmk.hu • Terjeszti a Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közmûvelõdési Intézet; előfizethető ugyanitt • Budapesten megvásárolható az Írók Boltjában (*VI. kerület, Andrássy út 45.*) • 2008-ban megjelenik 6 alkalommal • Egy szám ára 300,- Ft; előfizetési díj egy évre 1 500,- Ft • Kéziratokat és rajzokat megõrzünk, de nem küldünk vissza • ISSN 0555-8867 • INDEX 25925

Támogatónk:

A Palócföld elismerései:

Nógrád megye Madách-díja (2004) és Salgótarján Pro Urbe-díja (2005)

Bekösz'...

Ez itt a *Beköszöntő* helye lenne. Próbáltam megúszni, elkerülni. Az utolsó napig bíztam, hogy egyszer ez az oldal is megtöltődik, betelik és mondhatom majd, íme kifogytunk a lapokból, nem maradt hely, nincsen rá szavam. Hova? De nem. Remek szerkesztőségben dolgozom. Pár nap alatt kiderült. Ügyelnek a karakterekre. Számra. Kicentizik az oldalakat. És persze pont az első maradt üresen. Kellemes helyzet – írhatom (idézójelben természetesen) – az első lapszám összeállítása közben, az első lap száma fölött megtölteni a teret, szinte nincs is idő leírni a címet. Mit is írhat ilyen helyzetben a szerző, szerkesztő. Talán, amit magában gondol. Kösz; be jó! Alkalom.

Majd próbálja számba venni lehetőségeit. Nem sok maradt. Számot kell adnia. Ez jó mondat, több mindenre igaz. Mindenre. Le kéne írnia, mit akar ebben a paradox helyzetben tenni, hisz miközben meg kell szerkesztenie az első lapszámot, írnia is illene róla, hogy miként.

Minden bekezdés nehéz. Bele kell kezdeni. Egyre. Ez természetesen magába foglalja valami végét. Tudom, minden újban ott van a gyanú, amire ha rákérdezzünk, meg sem fogalmazható, hogy mi az, csak az újtól való berzenkedés megmagyarázhatatlan ösztöne. Valami reflex. Nincs mese, folytatni kell ezt az írást. A folyóirat szerkesztését. *Palócföld* van. Lesz. Mindig is volt. Ha a Kedves Olvasó elkezd lapozni, erről mihamarabb meggyőződhet, így, írott formában is. Már a következő oldalon, ha a borító nem győzte volna meg. Nem kell megijedni. Van, ami maradt, van, ami lassan változik. Az előbbiekről nem is szólok többet, az avatott olvasó hamarjában nyugtázhajta.

Ellenben lesznek állandó rovatok, fiatal, tehetséges szerzők, vélhetően színvonalas versek, prózák, tanulmányok, beszélgetések és illusztrációk. Maradnak hagyományos pályázataink (lásd kiírás). De próbálunk színesebbek, elevenebbek lenni. Haladni a koral.

100 éves a *Nyugat*. 54 a *Palócföld*.

Többször elolvastam, Ignótus miként kezdte. Nem bírom ki, hogy ne parafrazáljam: ...A palócokkal is úgy vagyunk, mint a legtöbb iskolai szerzeményünkkel: tisztelettel elegy semmit nem gondolás, amit nevük hallatára érzünk. S mint ahogy a megszokás gondolatlansága révén némely ismerősünk külső formájáról két kép is tud bennünk élni – a régi, amikor még látásból ismertük, s a mostani...

Az egyiket próbáljuk megismertetni olvasóinkkal. Örülünk, hogy olvassa ezen sorokat. És most lapozzon!

Köszönöm.

Mizser Attila
főszerkesztő

LÁSZLÓFFY CSABA

Együgyű dal

(no meg:)

Ha rám figyelsz

„Költő vagyok és...

akkor se”
(Radnóti)

Tűnő lélegzet, tűnő fiatalság, tűnő tarkó (a test börtönéről szövegelni fennkölt közhely). Ne fecsegi, ne nyavalyog; szólj inkább undorodva: fordulj el tőlem, *félelmetes angyal!* Se emlék, se varázslat – csak a tiltás! Amit megtanultál, minden szétesett. Dehogyan csak az április? – megőrültek az összes hónapok, fülsüketítőn kondul már a virágének is a lélek vörhenyes burka alatt; s a férfikor észrevétlenül halálba fordul, amióta tudja, mit jelent másnak is e szívtájék: hazugságtól fulladozó hazát, hol máglyarakásként épül köréd az óvatosságon, olyankor is, midőn – költő, nem költ/Ő/ – az ember maga sem hiszi.

2007

A megkísértés ellenszele

„gondolj a dicsőségre, Tamás, a halál előtt”
(T. S. Eliot)

Delejező hársak, delejező magasság
ki gondolta volna hogy mire a test
kiürül a szavakkal is ugyanúgy lesz?

túl gyorsan bekövetkezik minden
ez az év is (mi jut eszedbe róla:
a növekvő hold vagy az áradások?)

telítettség és összezsugorodás –
vágynak helyett ami elrendeltetett
a hit esélye! – amikor az *Ítélet*
mögött nincs egyéb mint az örök
Hiány a nagy-nagy üresség

a nyelv vajon csak segédeszköz
a dermedtségben a sötétségben(?)
s úgyszintén rengető (remegtető)
ritmusa lesz a rombolásnak – midőn
minden vértanúság vagy vérveszteség
utópia már és aminek mindenképpen
jönnie kell jobb hogyha szemből jön

különben elviselhetetlen a mályva-
megbánásba-merülés a tagadás
torzuló önkívület a sárga fővényen
s az a nyomasztó tekintet a tarkón

2007. november 27.

Tél eleji ádáz sötétség

Nem sok van már odáig, hogy: mindenki
ártatlan, mindenki gyanús most.
Elhúznak a darvak (Közél-Keleten jenki
túszok) –
szépeplékek delizsánsza is rég elhúzott.

Alkimisták és terroristák keresik
bizonytalan gyökereik
a térben.
Walesi herceggé válni (vagy csak válni
– ugyan!) ma már nem érdem.

Ormótlan hazugságok ónlábaival
sétál a mindig tündéri világ.
„Költők által...”? (költők nélküli jaj) –
ha a halottas ének is *Vivát!*

2007. november 10.

Levél – a befogadó agyról

A túláradó panasz kegyetlen volt. („Az ajtó tárva, senkit sem látok.”)

Kegyetlen akkor is, ha fájdalom? Kinek a bűne lehet a befogadó agy – szívről már rég nem beszélünk! – elégedettség-érzetét zavaró hangnál becsesebb? A kegyes együtt-érzést vagy elmarasztalást kiváltó hangulatnál?

A tettestől való irtózat után netalán a bírótól viszolyogsz (?) ... Örültség! (Vagy intő jel.)
A kiválasztódás útjain az Úristen is nehezen igazodik el (ami igaz: igaz; van úgy, hogy a felmentő ítélet is elviselhetőbb, mint a közöny). –

Ugyan milyen technikai készülékben derenghet föl a lehetőség, ami bennünk kihuny? A kiszolgáltatott kicsi állatnak sokszor még az árnyéka is vonít; és hát ott van a kollektív árnyék – mint háló tart fogva; máskor lehúz. Lehet-e érv még, ami mondjuk hiányzik a ködbe vesző tájból? (A köd különben nem mindenre elfogadható magyarázat).

Az ajtó tárva. Visszafordulhatsz; s én magam is visszavonhatok bármit. De az egésznek csak akkor van értelme, ha felszabadít.

2007. július 3.

Egy, kettő, meg azután

*„A költők nem felejtnek.”
(Quasimodo)*

1.
A felejtés. Mint amikor alámerültél, s porcelánmerv koponyádat körülfogja valami hideg iszaphoz hasonló – akár a keresztesháborúk végtelen magánya, értelmetlen kínjai, a sivatagi növényzetnél jobban megalázott test rostjait

kikezdő iszony –, s te rájössz, hogy sehol a mélység, hiába is keresed. Van benne egy adag kegyetlenség: midőn már megrendülni sem lehet!

Olyankor (ilyenkor) már a jövőnek sincs tétje, mihelyt csak úgy(?) – min múltott, kin múltott! – elszakítottad a történések fonalát.

2.

A felejtés. Mindegy, melyik parcella, a platánok árnyékában vagy csupaszon izzó ég alatt, mindegy, ha az élet köddel elkeveredve már csak füstölög. S hiába nyitsz ablakot, ajtót: senki; a szellemjárás is elmarad. A dolgok kezdetét megkérdőjelező, megtagadó buta és üres éjszakák során mind erőltetheted agyad, a szellem letette a fegyvert(!); legelidegenítőbb állapot, amilyet az ellenség sem mérhet rád soha.

2007. augusztus 6.

Kiért, ki mellett?

*„Jaj annak, aki nem remél,
s jaj annak, aki még remél!”
(Szabó Lőrinc)*

1.

A zöld és jámbor Ithaka! Odüsszeusz csodaváró hite (lehet-e zöld a bánat, vagy csak enyhébb, bongást elűző derűs nosztalgia árnyalatai a terhes árnyak? A zengő kamaszkor szertelenségeit elnémító süket magányban van-e képtelenebb, mint a nosztalgia? – a hit, hogy a magadba fojtott titkok ereje még összeköthet valamivel, most, midőn sehol egy ösvény – elfojt, elapadt, kiszáradt, ami volt; leüledett ítéletidőn jársz, lebegsz (?); kihúlt, repedezett sár, mint fáradt kéz, s csak meddő terméketlen, árterület: hasztalan epekedés. Még mi jöhet?

*

Vízum nélküli senki-övezet.
Jaj, ha már *nincs kiért s ki mellett.*
(A Testamentum is mihaszna felleg,
üres póz.) A görnyesztő csódtömeg
után ki, ki elszánt, a semminek is
nekivág – torkodra forrt nemezis
tűszúrásai (ha kiköhöghetnéd
a tobzódó nyarak tűzerejét!)
Ártéri hordalék s hamu a lét –
sivatagod mire emlékeztet még?
Hízélgés-bántás, agyba-főbe
verés helyett steril hazugságvégzet –
(már csak egy elkopott husángtól vérzek,
én, világvégi dőre?)

2.

Lehetetlen ábrándban aki hisz,
visszafojtott visszhanggá lesz az is.
S ha tűzhalálba rohant, mennyit ért (?) –
elpazarolta korán a hitét.
Az ész nyugalma – éltes úrinő
unott fejtegetése, érvelő
hangja, óvatosan duruzsoló
intése („Úgyis elolvad a hó;
nincs olyan gyermekien tiszta, bősz
akarat, ősvarázslat (eszélős),
mely meggátolhatná az olvadást!”) –
Fájlalni fogsz minden fogyatkozást.
Bármít sugall ösztönöd – valahol
a természet is vétkes: pazarol.

*

Az egyetértés: ámitás csupán.
Sóvárogni a másik nem után;
erő? furfang? (mily megközelítés lesz?),
félként kell hozzáférni az *egész*hez.
A végtelen hiánya zárlatot
teremt: kiböjtölni vasárnapot! –
a feltámadás reménye míg éltet,
megosztani párnán, kövön a féltett
titkot, szerelmet: hatalmi gyönyör!
Valóban hatalmas téveszme tör
fel félszegen a félsz tudattalan
örvényéből. Minden társ társtalan;
a legegészségesebb szív lehet,
hogy büntudathiányban szenvedett.

Izsák, 2008.

KISCSERI MIHÁLY

Lopott utasbeszély

(avagy szerelmes novella)

Lekísért. Valójában
könnyű útitáska: váltás
ruha, női semmiségek,
ez, az – tényleg ennyi!

Súlyfelett cipelte
utánam. Még hallottam:
reteszelt a lépcsőház ajtaja
mögötte – engesztelhetetlenül.

„Nézd! Dara hull!”
Az az igazság: akkor
vettem észre. Mindig
így volt.

„Hó” – mondtam.
„Pilinkézik. Majd” – mondta.

Azért a sísapkát a
fülemre húztam: „Nem
illik hozzád” –
tudatosította.

A peronra néző
ablakot választottam.
Még láttam: cipője
orrával dűrűcköl
valamit a koszlott
betonon.

Ablakot is így mosott.
Ezzel az összpontosító
odaadással.

Később – unokáim
felé utaztomban –
elszalasztottam (mindig)
számlálását, nélküle,
az aláereszkedő őzeknek.

A Karancsról se, magamról se

Mondhatnék bármit a Karancsról.
A Karancsról mit mondhatnék?

Tejtől révült szopós gyerek
beszél-e az anyjáról?

A Karancs volt, amikor én
még nem. Vagyok és ő van.

Ha nem leszek már, a
Karancs még mindig jelenidejű,
mint rég halott édesanyám.

Mégis, kitartó percekre
ismeretlen zugát – szerelemben –
én emeltem a fénybe – örökké-
valóságig – nem a Nap, amit
porcosodó dereka vár.

Így tudtuk minden időben,
mitől döglük a légy, ha Balassi
erre jár. Vele elláttunk az
irtásföldek távolán túlra.

Köpni kell vagy röhögni? –
együtt bujdokoltunk inkább.
Ízlésünkhöz a rémület meredélye
minden időben közelebb állt.
Tagadhatatlan.

A Karancs néma kőbányáinak
vércse villanásainál így néztünk alá.

Imádságos helyhez emelt aztán
erdei út kacskaringója.

LAPIS JÓZSEF

Gyász két ülésben

*„a szótárdba írd be s néha
lapozz föl engem és leszek”
(Baka István)*

1

homokká tört betűk
lapok közül pergő
hangok
képeidre nem lelek
nézlek ahogy voltál
látásom térül, fordul
feneklik a szó
együtt ürülünk

2

Ahogy mozdul a kéz,
eltanácsolt életed
folyik a papírra.
Erőltetem.
Mozogsz, vagy csak élsz.
Le vagyunk mi írva.
Cicázok veled, holt avarral a szél.
Sorok alján rím látszik.
Lehet-e árva.
Beléd merítek, mártogatlak.
Kezemből sár, orromból béke.
A fény zsebemből kijátszik.
Hogy ne legyen még:
Vége.

POLGÁR ANIKÓ

Aspirationes

*„O utinam prout aquae hae dealbant
carnem meam, massam hanc corruptionis
et putredinis, ita lacrimae paenitentiae et
doloris lavarent animam meam, quae tot ac
tantis peccatis despurcata fuit in vita sua!”
(II. Rákóczi Ferenc)*

Mindig ugyanaz a víz,
a kádban ugyanaz a száraz tamariszkusz,

a férfi ugyanúgy nyitja meg a csapot,
a juhfürösztő tóba

ugyanúgy száll alá,
a juhokon ugyanaz a rüh,

ugyanazok a foltok,
s a fekélyeket továbbra sem

lehet rejteni.
A szemüveget a pára:

az ember erjed, gőzölög.
A trón még mindig áll,

ugyanannak a dárdának a hegyén.

Tereus

(Variációk egy Gyöngyösi-témára)

I.

Élvezem de már kezdem nem élvezni
hogy egy lesz a kettő és
oszthatatlan akár Castor és Pollux
akár Pyramus és Thisbe
Achilles és Patroclus
a nullát még nem találták fel
pedig abban van a tökéletesség nem az egyben
a nulla és egy közt épp akkora a távolság
mint egy és kettő közt pontosan annyi mint
Castor és Pollux
Pyramus és Thisbe
Achilles és Patroclus között
de hát az antik kultúra nem vesz tudomást a nulláról
a semmivel
nem lehet osztani a semmi osztódik oszt és kioszt
azért menekülnek az egyhez
hogy mindvégig önmaguk maradhassanak

II.

Tereus a földön nyelvtelenül vonagló Philomelára tekint és így szól:

A férfi húsa éteribb kevésbé anyagszerű
ha a szobrokra gondolunk
az izmosság a metafizikai tökéletesség látható indexe
Zeus Hercules Apollo Arnold
ehhez képest a nőiesség üres platonikus tautológia
„szia édes, megjöttem a kazuális világból
ahol a dolgok történnek
neked ott a hisztéria a belső tér az odú
végeredményben a tökéletes biztonság”

OLÁH ANDRÁS

mielőtt

térfigyelő rendszered lebuktatja
a zárjegy nélküli álmokat
álarcunk szétrepedt összetört...
kisöpröd a részeg orgiák szilánkjait
és elküldesz a francba engem is
mielőtt még ujjaimmal
ismét körberajzolhatnálak

mezítláb

mezítláb álltunk a csupasz
fák alatt: zsongtak a zsibbadt szelek
az ég feslő varratain vörösén szivárgott a nap
te havas lélekkel bolyongtál tovább
kegyetlenséged szorongatta torkomat
és sistergett a fák acélos kérge
az öklömbe gyűrt fájdalom alatt

búcsú

„mennem kell...” – gyorsan
kapkodva öltözöl... künn porhó szital
a fehérre csontosodott fák alatt
türelmetlenül kaparod a jeget a szélvédőről
visszadermed a hóra a hallgatás...
egyirányú utca: itt öleltelek először
de a múlt az álmos tekintetű házak közt reked
„menj be: megfázol” – arcodon
az utolsó érintés didergős rebbenése
az autó nehezen indul s a bábész
csöndben addig kísérlek tekintetemmel
míg a távolodó fényszóró
belealszik az éjszakába

DUKAY NAGY ÁDÁM

Egy kikötés

Holnap még vállig,
később majd térdig, bokáig gázolsz
a valónak gondoltba.

Egy-egy követ dobsz bele,
végül annyit sem fodrozod, csak
kiülsz a partjára néha.

A senki fövénye az.
Homokja üveg, egén sáfrányszínűek
a ködök, csillagok.

De erről nem beszélhetsz.
Ne tudja senki, hogy itt vagy,
hogy itt vagyok.

Míg csak eső

Itt kell eldönteni,
merre.
Ez itt az eseményhorizont.

A nap itt örvénylik
éjbe.
Ez itt a most, ez itt a pont.

Míg csak esőtől ázik
e placc,
s ténfereg rajta lábnyomod,

addig visszafordul-
hatsz –
addig meggondolhatod.

A mostig víz

Pucér testére porhó-
és avarköpenyt húz
az álmatlanul forgolódo szél.

Egy megállóban tünődő
troliból nézed a várost.

Alacsonyan jár a Nap:
a csupasz fákra, tűzfalakra
rézsütösen hull a fény.

A mostig visszhangzik a jövő –
néhány lehetséges-most.

JÁSZ ATTILA

(jelekethagyok)

Ablaknyílás a mellemen, kitárom a szárnyait, hadd szellőzzenek a szobák, repülje át minden rejtett sarkát a friss levegő, hordja csak tele homokkal, növényi, állati és emberi nyomokkal az idő, csontjaimnak majd egykoron puha homokágya legyen, egy-kettő elsárgulva a felszínen, míg a legtöbb kicsit lejjebb pihen (maradjon az archeológusoknak is valami munka, feladat, terep), de addigra már annyira beborítja a lakást, emlékeim zegét-zugát a homok, hogy a félig tárt ajtókat mozdítani se lehet, belülről is látni majd a festett kék eget, az ablakokat becsukom, lazítok egy kicsit, fekszem, jeleket hagyok a homokon

Egynémaés

Mint Tao Jüan-ming már csak ülök a fűben és hallgatok
Húr nélküli lantom ölelgetem, simogatom, szívem kemény
acélhúrjai sem rezdülnek, mégis szól valami bennem
Talán egy néma és végtelenített szám az empéhármon

SZÓLLÓSI MIKLÓS

Egy asszony miatt

Barátom, hagyd a tequilát!
Kannás bor, sör: ráz a hideg.
Hozd csak a házipálinkát,
szám sarkán, ha ráng az ideg!

Tölts, bátran várni a jövőt,
hinni, hogy fontos a jelen,
ne tudjam, honnan, mért jövök,
tölts, bölints, és ülj itt velem!

A céda ma eljön, érzem.
Isten, alig négyévesen
szertegurultak gyöngyeim,

megtarthatja nevetésem,
üveg aljáról kérlelem:
csak adja vissza könnyeim!

KUPCSULIK ÁGNES

A tökéletességről

Egy tál aranyló levesre gondolok.
Etetem tudatom fáradt szörnyeit.
Míg élek, törekszem arra az ízre.
(Isten, ha volna, felfűzném gyöngyeit.)

Talán nem is a kertben nevelt zöldség,
az a föld, amit áldott eső áztat.
Csak a lassú, biztos mozdulatsor, hogy
minden eleme hála és alázat.

MENYHÉRT ANNA

Szelíd

1.

Koromba forgatott faforgács
hever mindenütt az udvaron.
Tűz égett itt, aztán fűrészeltek.
Őszi, kesermyés napok.
Nedvesség. Csepegés. Szél.
Hová lettek az indulatok?

2.

A dunna közepén
meleg.
Kétoldalt a szélén
hideg.
Álmomban is vigyázok,
hogyméremre fordulok.

3.

Hátrahajtott fejjel
vakaródzik a kutya.
Hálás a szeme,
ha odalépek hozzá
és megvakargatom.

ORBÁN GYÖRGY JÁNOS (1952) Gyomán született, Salgótarjánban élő képzőművész, pedagógus. Pályára állását a szegedi Tömörkény Gimnázium képzőművészeti tagozatának tanárai – Kopasz Márta grafikus, Magos Gyula, Zoltánffy István, Pölös Endre, Szalay Ferenc festők, Tóth Sándor szobrászművész – segítették. A máig itt működő Bartók Béla Kisgrafikai Kör 1969-es alapításánál jelen van. Később dekoratőr és kiállításrendező szakot végez Budapesten, ahol Szentirmay Zoltán szobrászművész és Batitz Levente ösztönzik önálló alkotásra. Ezt követően Gyulára kerül, s csatlakozik Koszta Rozália festőművész köréhez. 1979-ben költözik Salgótarjánba, ahol dekoratőrként, reklámtervezőként rajzol, fest. 1984-ben rajz-földrajz szakos tanári oklevelet szerez az egri főiskolán, 1994–98 között faművészetet tanul egy budapesti kézműves iskolában, majd ugyanott, meghívott előadóként 2005-ig tanít rajzot és szakrajzot. Közben a Pécsi Egyetem Humán Szervező szakán egyetemi diplomát szerez 1999-ben. 2005-ben az ELTE-n – Hartai László filmrendező és Galicza Péter tanítványaként – Mozgóképek és Média szakon végez, valamint pedagógia-pszichológia szakvizsgát tesz. A Balassi Bálint Asztaltársaság vezetésében 1990 óta, 1998-tól elnökként vesz részt. Jelenleg rajz-földrajz-mozgóképek szakos tanárként dolgozik a salgótarjáni SKÁID Beszterce Tagiskolában, illetve a Váczi Gyula Művészeti Iskolában tanít grafikát, alkalmazott grafikát.

SOPOTNIK ZOLTÁN

Lassú társas

(regényrészlet)

Sárscsótány kicsi, jelentéktelen város valahol a világ vége előtt, mondjuk jobbra. Ha arra jár az ember, nem néz semmi jót ki belőle. S a város is hasonlóképpen viselkedik. Polgárság itt nincs és nem is volt soha, csak emberek, akik polgároknak képzeltek magukat hajdanán. Most már annak se. Feladták. Annyira szélen van, hogy még a neonácik is elszégyellik magukat, és fákat ültetnek a város főterén. Meg bakancsvirágot. Az itt élők a könyvtárba inni járnak, a kocsmába verekedni. Olyan érzése van az embernek, mintha valami közös bűn miatti szégyenérzet telepedett volna városra. Mintha a város lakói véres szektába tömörülve áldozatokat mutatnának be éjszakánként. Éles, visító hang járja be a környéket. Az csak a gyári sziréna, legyint Gyula. Én is itt születtem, nem emlékszem, hogy anyámék eljártak volna esténként, csak néha anyám, de akkor a mosolyából már kilenc évesen levettem: férfi van a dologban. A férfi mosolyát számtalanszor elképzeltem, de soha sem sikerült valami szépre. Lehet, hogy ő volt a „főpap”.

Sokat mondogatta nekem Csirke bácsi, a házunk mellett lévő vízmű telephelyének őrzője (bakter), hogy csak úgy sorjáznak majd azok az emberek, emberszerű lények, akik bántani akarnak. A házban, ahol lakni fogsz, a munkahelyeden, ahol a fél életed töltöd. Egész sereget termel ki majd az élet, egész sereget. És majd meg kell tanulnod bánni velük: egyeseknek a galléjára hányni, másokat messziről kerülni vagy hagyni (óvatosságból), hogy hazug papírokat írassanak alá veled (politikai vagy politikamentes sablonokat). Félig azért magának mondta, vagyis maga elé, de valahogy megragadt bennem: főleg, hogy hányni. Azt is mondta Csirke bácsi, hogy az ital nem megoldás semmire. Nem értettem, milyen ital, majd azon gondolkodtam, hogy mi baja lehet ennek a kedves embernek a tejjel meg a málnaszörppel. Mesélt még az unokaöccséről, a Farkas Berciről, hogy úrhajós és most is ott lebeg a világűrben. Figyel, hogy az idegenek ne tudják ellepni a földet – persze idegeneken nem a kapitalistákat értette. Kering a szocializmus felett! És, hogy mindig szokott neki jelezni a kertek felől éjszaka, hogy köszöni, jól van, ne idegeskedjen. Nem akartam mondani, hogy szerintem a nagymamám az: mindig este tereget, és elemlámpával világít, hogy lásson valamit. És amikor ballagtam haza, fölnéztem az égre, elengedtem egy mosolyt a Farkas Bercinek, hogy vigyázzon az öregre, de tényleg.

A félelem a fontos. A racionális.

Hallom Gyula hangján, hogy nagyon nincs rendben valami. Annyira egyedül van, hogy fel fogja akasztani magát. Vagy beszéd egy csomó gyógyszert. Ő persze már régen is azt hangoztatta, hogy sosem, ilyenkor másodpercenként megváltozott az a finnyás bróker arca. Pontosan ezért félek, hogy meg fogja tenni. Az ilyenek meglepszik. Közben azért megy a felületen a poén (az olcsó), a szurkálódás, a szőke nős viccek (a kedvesem szőke ugyanis), hogy vett egy házat, most teszik rendbe, a közeli erdő szélén van és képzeljem el, az utcában nincsenek kommunisták. Az derék, mondom és magam elé képzem az arcát. – Amúgy semmi bajom azokkal, akiknek bajuk van a kommunistákkal, de hogy identitásomat ez alapján határozzam meg elsődlegesen, nekem kicsit problémás. Azért a fákát vizsgálj meg – ajánlom viccesen –, azok éltek már akkor is. A kommunista vesszőparipát, lehet, hogy azokból az ágakból fonták. Feszültséget (politikait) érzek a telefon másik végéről, jólesik. Ez a finom pszichológiai párbaj éberré teszi az embert, cinikussá és üldözési mániássá, de a megmérettetés miatt fontos. A viszonyítás miatt, hogy meghallgatom, hogyan él és összehasonlítom az enyémmel. A levegővételeiből szinte százszázalékos biztonsággal megtudom állapítani, mikor nem mond igazat vagy mikor nem a teljes igazságot mondja. Ha nevet, érzem, hogy mikor omolna legszívesebben össze. És mindig nevet. Gondoltam, össze fogok állítani egy jegyzéket a nevéseiből és kiadatam, mint tankönyvet. Európa Könyvkiadó, Hamis életjelek sorozat. Látom magam előtt, ahogy áll az ablak mögött, leheletnyit elhúzza a függönyt és figyel. Minden embert, minden apró mozdulatot, néha úgy gondoltam, hogy az apró bogarakat is látja a fakérgen vagy magában a fában. A függöny finoman remeg a kezében. Régen nem tudtam úgy elmenni a házuk előtt, hogy észre ne vegyen. Még szórakoztam is, elmentem többször, fel-le járkáltam és mindig éreztem a hátamon a tekintetét. Az unalom gyilkost tud csinálni az emberből, meg a magány. Nevetek vele együtt, de érzi, hogy történt valami a vonal túlsó végén, most én vagyok erősebb, leütöttem egy gyalogot, de nem nyertem még teljesen. Kezdem érezni a tekintetét a hátamon, megijedek. Leveszem a felsőm, két sötét pontot látok hátul. Szédülök. Hiába terelem aztán a beszélgetést a nőkre, ami a gyengéje, már megtörte a lendületem, egálban vagyunk. A bankban, ahol dolgozik mindenki rendes embernek tartja, de valamiért félnek is tőle, nem hívják műszak után a sörözőbe, amióta elsírta magát a pultos lány, mert ordibált vele a langyos sör miatt, ami persze dehogy volt langyos, csak a lány túl szép és ez feldühítette a Gyulát egy kicsit. Mióta elhagyta a felesége, nehezen viseli a szép nők látványát. Így áll boszszút a másik nemen. Akkor is napokig tartottam benne a lelket – persze azért párbajoztunk közben, valahogy soha nem bírjuk abbahagyni. Azt hiszem, ezt is egyfajta szeretetnek hívják, vagyis fel lehet fogni úgy, mint egyfajta szeretet-negatívot. A rémisztő, hogy hiányoznának ezek a ferde beszélgetések vagy mik, hiányérzetem lenne, ha nem történnének meg. Biztos a férfiak így szeretik egymást, legalábbis azok, akik talán túl sokat tudnak a másikról, sokat láttak egymás gyengéiből, és mindezek miatt jól félre is ismerik egymást. Félre merik ismerni.

Cappa temetése után egy vendéglőnek álcázott kocsmában kértük Istent, hogy bocsásson meg neki. Vagyis, csak én kértem, de szerettem volna, ha valaki még magában pörgette volna az imát velem. Természetesen meghívtam Szoszo-t, meg Kutytát egy rövidre és egy sörre, mert természetesen semmi pénzüik nem volt.

Körülbelül a rövid felénél már nem voltak teljesen beszámítható állapotban – természetesen nem a gyász miatt nem voltak. Gondolom elég volt az a kicsike pálinka meg a kicsike sör, hogy az éppen tisztuló szervezet feladja és visszaálljon az évek óta már megtanult alaphelyzetébe, a bódultságba. Kutya átimbolygott a szomszéd asztalhoz, megkérdezni, hogy tényleg szarul áll-e neki Szoszo gyerekcsináló sapkája, tényleg szarul állt, de az asztalnál ülők ezt nem akarták neki megmondani, nem is az ő dolguk lett volna egyébként. Emlékszem, hogy valaki a sűrű cigarettafüstben megpróbálkozott köszöntőt vagy gyászbeszédet, vagy mi az istent mondani, de két perc múlva sírós arccal ült vissza a helyére. Csak én figyeltem rá, de a tekintetemből azt olvashatta ki, hogy ülj már le, te szerencsétlen, itt nincs értelme az ilyennek. Pont ezt akartam neki mondani. Azért mindketten meglepődtünk a gondolatátvitelen. Olyan emberek gyűltek össze, akik egy jó barát temetésén is csak magukra képesek figyelni.

Hallgathattam volna

Végeztem a melóval, várom a villamost. Fene enne meg ezt a forgalmat; keresztül-kasul buszok, villamosok, és ehhez még a háromsávós út. Legalább a metróaluljárót arrébb építették.

Közelemben kutyafejű, elgyötört arcú fiatal nő, kutyafejű, kevésbé elgyötört arcú, nyolc év körüli sápadt lánnyal. A nő könnyezik. Egyik kezében drapp színű szövetszatyor, a másikban nyitott biblia. Leszólítja a mellettük ácsorgó szemüveges kamaszsrácot.

– Kérem, fiatalember, innen... innen olvasni!

A fiatalember megszeppen, de a nő elkeseredetten kéri. A fiú nekikezd:

– Sötétben nem találunk haza, s fény nélkül hasztalan a boldogságot keresni... Űr van mindazok szívében, kik Jézust tagadva...

A kislány a földet nézi, a nő monoton hangon ismételteti a mondatok végét. Olykor eltűnik a pupillája, szeme fehér lesz. Az érkező villamos kíméletlenül belezörög a felolvasásba. A fiú visszaadja a Bibliát, felszállás után alkalmi ismerőseitől távol foglal helyet. Én viszont mögéjük ülök. A sápadt lány és a nő egymással szemben. Úgy nézegetik az épületeket, mintha nem idevalósiak volnának.

A lány huncutul rugdalja a közékük tett szatyrot. A nő erélyesen rászól a lányra.

A nő a szatyorba nyúl. Füst lepi el kezét, mintha egy boszorkánymutatvány venné kezdetét. Addig csapkod, amíg elfojtja a füstöt. Megégetett kezét kikapja a szatyorból. Feszegetem a harmonikaajtót, szabadulni igyekszem, de nem megy.

Végállomás. Rohanok a forgalmi ügyeletre. Rogyadozó épület. Méltatlan egy huszonegyedik századi óriáscéghez. Belülről minden más; márványburkolat, tágas tér, tisztaság. Egy csinos kisasszony irányít a panaszfelvételre. Bőrszínű szőnyeg vezet végig a hosszú folyósón. Irodájukból gyakran kukkantanak ki fontoskodó öltönyösök. Érces, hivalkodó hanggal utasítgatnak; döngicsélnek, mint hirtelenméhék rügy pattanáskor. A folyosó végén üres várakozó. Kopott faasztalnál üldögél egy bodros hajú hölgy. Felém fordul.

– Mi a panasz?

– Kérem, jöjjenek! Küldjön embereket! Robbantás lesz a villamoson! Füst! Biblia! És az a túlvilági arc!

– Nyugodjon meg, ez ritka járat, nem fog hamar elindulni. Tartsa szóval őket, nehogy leszálljanak. Maga után küldetek.

Még ki sem érek, már jön utánam a segítség. Előttük szaladok, azok vagy négyszer nagyobbat lépnek nálam. Az indulni készülő vezetőt le hívják a járműről. Már majdnem tele a villamos. A nő elé áll az egyik civil, a másik sót szór a kerekek alá. A civil-hölgy elterelő hadműveletbe kezd:

– Pál levele jár a fejemben... Ön is hívő lélek?

A kutyafejű rácsodálkozik Isten különleges ajándékára:

– Mi az hogy? Emberi léptékkal nem is... De melyik levele?

– A filippiekhez... „Nekem az élet Krisztus!”

A kutyafejű nő fuldokló köhögésbe kezd, néhányan még a kocsi túlsó feléről is felfigyelnek.

A villamos elejéhez oxigénmaszkos osztag érkezik. Elindulnak hosszúkás keresőjűkkel. A műszerek nyugalmi állapotban vannak. Mély sípolás, még semmi. Előbb araszolnak. A leghátsó ajtónál várakozom. Hol az osztagot, hol a még mindig krákogó nőt figyelem. Remélem, hogy ez a felhajtás nem hiába történik, és hősként előléphetek. Ellenkező esetben csendben lelépek.

Amikor az osztag egy szintbe ér velük, a keresőemberek a szatyorig közelítenek. Üveghangon sikítanak a műszerek. A kislány kérdőn hol a nőre, hol az idegenekre néz. A civil-hölgy óvatosan, szinte bocsánatkérően teszi a nő kezére a bilincset. A szatyorban pokolgép. Megérkezik a rendőrség, elviszika a gyanúsítottakat.

A magam ügyét elintézem odabent, nem fogom itt verni a mellemet. Elég dolguk van nélkülem is. Úgy döntenek, hogy a villamoson hatástalanítják a bombát. Arrébb zavarnak a többi báméskodóval. Robbantás... A két mellettem álló úr csalódottan:

- Ez volt a pokolgép?
- Mint egy beteg petárda.
- Jól mondja! Pont, mint egy beteg petárda.

Közelebb merészkedünk. A fiülkében nyoma sincs robbantásnak. Sérülés, égsnyom sehol, csak szürke por a levegőben. A tér közepére rohanok, lerogyok a burkolatköre. Elalszom. A távolabbról érkező építkezés zajára riadok fel. Négy kollega húz el mellettem, ugyanolyan egyenkabátban, mint amilyenben én vagyok. Nem ismerem őket.

Visszamegyek a forgalmi irodába. Az előtérben járó-keelő kisasszony vidáman üdvözl:

- Maga egy hős! Menjen, már várják!

A legközelebbi iroda ajtajára mutat. Benyitok. Az asztalnál egy öltönyös úr fogad, ő is kidugta fejét iroda-csigaházából, amikor imént átrohantam.

- Üdvözlöm! A folyosón már említették önt... pontosan mit is szeretne?

- Tudja... kint, ami volt... én szóltam... néhány sort, ha írna a főnökömnek..., hogy itt voltam, ezt tettem... és ha aláírná.

- Persze, természetesen.

Udvariasnak tűnik, de aztán kitéssékel. Ezt teszi a munkásruha? De hát ő is melósokkal dolgozik, neki is vannak melósai... Egy sima lapra írt néhány semmitmondó mondatot, felismerhetetlen aláírással. A kisasszonnyal küldeti ki.

Miután elhagyom a főbejáratot, elszégyellem magam. Kidobom a papírt, hisz nem ér semmit. A villamost még takarítják. Egy csokornyakkendős muki három különböző televíziónak nyilatkozik.

A hét minden napján keményen dolgozom. Behivat a főnök. Csak van igazság a Földön.

- Honnan tudta meg, főnök úr?
- Vannak éles szemek, bármerre is járjon az ember!
- Hála Istennek, ebben reménykedtem, legalább erkölcsileg...
- Miről beszél? Na, micsoda kamikaze-szemlélet ez?
- Hát, mi másról? Arról, hogy én fedeztem fel azt a pokolgépet a villamoson!

- Na, ez meg milyen örültség? Nézd maga televíziót?
- Annyit melóztam a héten, hogy csak aludni jártam haza.
- Na, akkor figyeljen!

Számítógépén rákeres a hírekre, egy riportot mutat, ahol a csokornyakkendő muki interjút adott három televízió-társaságnak.

- Ez mit jelent?

- Azt, hogy maga félre akart vezetni! Ez az úr fedezte fel a bombát. És, hogy miért hívtam be? Nos, a kollegái látták a Pülzár tér közepén fetrengeni. Na, de, mivel maga a vállalatunk kiváló dolgozója, csak megrovásban részesítem. Úgy vegye, mint felfüggesztett büntetést, a legapróbb bakinál szélnek eresztem! Világos?

- Világos.

A televíziót kapcsolgatom. Megint az a szájhős, ezennel a Főtelevízió stúdiójában. Dr. Gyűrűs Olivérnek hívják, ő a közlekedési cég humánigazgatója. Amikor átvette az ötmillió forintos jutalmat, annyit fűzött hozzá, hogy számára nem is annyira a pénz, mint inkább a számos megmentett élet bír igazán nagy értékkel.

Razzia

Ma talán több vevő lesz. Vasárnap mindig jobb. A zsernyákok igencsak rámozdulnak a hamisítókra. Mondják a szervezők, hogy a házilag gyártott dévédéket a földre szórják, megtapossák, és keményen büntetnek.

Előszedem malacperselyemet, néhány foltos zoknimat, és hármat a még megmaradt, gyűrött verseskötetemből. Azután következnek az elektromos bigyók a pincéből. Körülbelül sem tudom, hogy micsodák, hiába is jönnek a kopott akta-táskás, szemüveges műszerészfélék, és kérdezik, hogy ez meg az, és az meg ez működik-e. Kukán nézek, és mondom, talán próbálja ki otthon.

Éled a piac, mellettem romák pakolgatnak festményeket, aranyórákat és porcelánbabákat. Kicsit arrébb egy kopasz szedi elő bódéjából a hifi-cuccait. A hatásवादászat végett már hatkor felcsecseg 1000 wattos hangszóróiból a *zoltánerika*, majd a *kadlotkarcsi*.

Amúgy buli ez a hely, múltkor egy srác saját anyját árulta, persze hamvasztva egy urnában. Még a fotója is rajta volt. Itt mindent megvesznek, csak ki kell várni a vevőt.

Jól van! Megjelent az első nyüzüge, fordított baseballsapkás srác. Lesz itt dévédé-árusítás! Akár a kapásra éhes horgászban, bennem is éledezni kezd a balhéhség.

Jön egy másik hasonszőrű gyerkőc, és már rakosgatják is szépen, sorban. Megyek hozzájuk haverkodni. Hosszú a nap, kellene a szövetségeseink, no és legálább megtudok egy s mást.

- Csumi, tényleg genyáznak a zserkók?

– Inkább a buzi határség! De hoppá! Van itt lepedő, ráborítom, aztán óne.

A mellettem ruhákat halomra dobáló bögyös nőszeméllyel átbeszéljük a várható időjárást. Arra kitűnő, hogy amikor pénzt váltok vagy kávéért megyek, őrizze a motyómat. Neki is hozok egy feketét. Cukor és tej nélkül issza, ebből is látszik, hogy rutinos piaci bennszülött.

Egy *hiéna* megvette múltkor kilencszázért a kínai porcelántálat. Valamivel arrébb négyezerért árulta. Eladta, mert amikor kávéivás után a hígfosási kényszer a végére űzött, láttam, hogy már nem volt az asztalán.

Vesztettül tűz a nap, még jó, hogy van felettünk ponyva. Csip-csup kis kölykök (nem látni, hogy kettő vagy három) próbálják lecsenni az első dévédé-sort, majd nem sikerül nekik, de a gizda srác átugrik az asztalon, és kiszedi a kezükből. Nem bántja őket, mert a sor végén egy egész pereputty várja a brigádot.

Zsernyákok jönnek be a főkapun. Van közöttük 3-csillagos, 2-csillagos. A hölgyön és a kamaszarcú srácon semmi, mégis ők feszítenek a legbüszkébben. Elindulnak, érdeklődve nézegetik a kacatokat. A két dévédé-árus nem figyel, szomszédjukkal ökörködnek. Szólhatnak nekik, – marha nagy dilemma – de nem teszem.

Olyanok ezek a rendőrök, mint sétáló oroszlánok a szelíd vadak között. Előre hallok a kérdéseket, a lakkozott rendőrcipők alatt darabokra törő dévédéket, és azt a lármát, amit a fejüket fogó romák okoznak műbalhéból, hogy a káoszban jobban hozzáférjenek mások portékáihoz.

A dévédés asztalhoz lépnek, türelmesen várákznak. A tohonya alkatú, 3-csillagos szól valamit, mire az árusok megfordulnak. A 2-csillagos, borostás meg néz egy dévédét, majd az egyik srác a rendőrhölgy kezébe ad egy másikat.

Nincs asztalról lesöprés, csupán nyugodt szóváltás. Francnak kell ennyit szóra-kozni! Vakok ezek? Messziről látszik, hogy hamisítottak. Az árusok a kezükben tartott filmet mutogatják el. Szájpufogatva utánozzák az ütéseket, lövéseket. Az alacsonyabbik épp agonizál, eszeveszetten rángatja magát, végül kiakasztja a szemét. Odasóz egy pacsit a 2-csillagos a gizda gyereknek. Mindenki hahotázik. Izgatottan adják kézről-kézre a bemutatott dévédét. Talán pályafutása során első ízben a csillagnélküli szembeszáll a 3-csillagossal; kitépi a kezéből a *Halálos fegyver négyet*. Amaz bölcs apai mosollyal enged, és kiemeli a *Predátort*.

A rendőrnő kiszolgáltattottan várja, hogy a kis gizda engedményt adjon. A többiek is könyörgő szemmel várnak. Az árusok pökhendi pofával számolgatják azt a kevéske összeget, amelynek leengedése után még bőségesen marad hasznuk. Hogy miben egyeznek meg, nem figyelem, mert viszketni kezd a tőköm, és egy öreg, kalapos vevőm is jön. Persze nem a hatezer forintos szivarkészetet viszi el, hanem csak két pornólapot százért.

A rendőrök izgatottan nézik a borítókat, ki-ki a maga filmjét dicséri. Lelkesen köszönnek el. Amazok rájuk se néznek, egymást kínálják cigivel. Bárgyú arccal gyűjtanak rá, és zsebre dugott kézzel árulnak tovább.

Pannon apokrif

A hites ember hajnalban érkezett. A nap éppencsak a sárkunyhók tetejére hágott szétnézni a poros-pizkos falucska fölött. A korán kelő asszonyok találtak rá, amint vízért mentek a kútra, annak a tövében üldögélt, száraz árpakenyeret majszolt fogatlan ínyével. A morzsák megtapadtak a szegycsontig érő szakállában.

– Csak egy göcsörtös vándorbot, egy elnyűtt tarisznya, egy szakadt lepel, s benne egy öreg-öreg ember – mesélték férjüknek a vízzel megtérő asszonyok. A kút környéke lassan megtelt kíváncsi férfiemberrel. Az öreg nem szólt, evett, s miután befejezte, kifésülte szakállából a morzsákat, nagy barna szemével számba vette a körülállókat, és várt. Végre Bíró, az idős kertész szólította meg, amikor a csönd már túlságosan karcosodni kezdett.

– Messziről jött, bátyám? – A vándor bólintott.

– Sophianen is túlról? – kérdezte Együgyű, akire rendszerint – így most is – csak legyintettek a falubeliek.

– Azon is túlról – válaszolt zengő hangon az öregember. A Dravuson is túlról, a messzi tenger túlsó partjáról.

A folyón túl még senki sem járt a falubeliek közül, a tengerről sem igen hallottak, s már Együgyű kérdezett is volna, de Bíró leintette:

– Hova tartasz?

– Továbbmegyek – intett bizonytalanul a limes irányába –, de azelőtt még beszédem van veletek.

– Csak gyorsan – kezdtek mocorogni az emberek, hisz a nap egyre feljebb hágott, s mindjárt megjelenik az uraság őrsége, hogy munkára hajtsa őket.

– A szabadulást hoztam nektek. – Az emberek értetlenül néztek egymásra. – Hiszen szolgák vagytok mindannyian.

– Azok vagyunk. De milyen szabadulást hozhatsz te nekünk?

– A lélek szabadulását hoztam.

– Furcsa beszédű ember vagy, de hát messziről jöttél, biztosan ezért nem értjük szavadat.

– Messziről, hogy elhozzam nektek az örömhírt, amit a mi urunk hagyott nekem örökül, s amit most rátok bízok, ahogy mindenkire utam során.

– Valami új vallást hirdetsz? – kérdezte gyanakodva Bíró, mire egyik-másik szolga elindult legyintve, hogy inkább dolga után nézzen.

– Az új hitet, igen, amit halálával pecsételt meg a mi urunk, s ami szabaddá tesz benneteket.

– Nézd, uram, mi csak együgyű emberek vagyunk, meg aztán megvannak a magunk istenei, akikben ugyan már alig bízunk, de megszoktuk őket. Egyébként is, beszélj ezt meg az urasággal – s maga is útnak eredt, amint meglátta az őrség közeledtét a falu széle felől.

Claudius rosszul ébredt, habár Silla, a kis rabszolga, hajnalig próbálta kedvét s erejét felkelteni, nem jutott semmire vele. El is küldte Claudius. – A nehézségek –

magyarázta volna Sillának, akinek végül is semmilyen magyarázattal nem szolgált, s ezen úgy feldühödött, hogy pofon vágta a lányt, aki meghajolt, úgy hagyta magára tehetetlen urát.

– Ezek az átkozott barbárok – dohogott Claudius, amint reggelijét költötte el. Nesztör – vén intézője és mindenese – csak egy-egy gyors pillantással mérte fel urának rosszkezdvét, amint az újabb fogásokat adta fel.

– Mi ez a fürtelem? – vágta földhöz a tálat Claudius.

– Megbocsáss, uram, nincs más. Kezdünk kifogyni mindenből. Mint tudod, a piac a városban jó ideje nem nyitott ki, így csak azt találhatom fel, amit szolgálid megtermelnek.

– Nincs piac, Hádészra, ez is a tetves barbárok miatt! – csapkodott a gazda, s töltött magának egy kupa bort. Ekkor lépett be az őrség kapitánya, hogy megtegye mindennapi jelentését.

– Uram, járőrünk ma reggel talált néhány holttestet a Gorsium felé vezető úton. Alighanem Septimus uraság valamelyik faluját sarcolhatták meg.

– Már itt is? A limestől kétnapi járóföldre? Ettől fogva délután is járjátok végig a környéket, éjszakára kettőzött őrszemet állítsatok. Elmehetsz – intett kedvetlenül a kapitánynak.

– Volna még valami, uram. Ma reggel a faluban fogtunk egy csavargót. Úgy látszott, a szolgálidat lázította.

– Hozzátok élém.

A katonák elővezették az öreget, aki egyenes derékkal állt meg a félbehagyott reggelije mellett ülő urasággal. Nesztör hátrébb valamilyen parancsot körmölt.

– Mi a neved?

– A nevemet régen magam mögött hagytam, uram.

– Foglalkozásod van?

– A te fogalmaid szerint nincsen, uram.

– Talányokban beszélsz. Tehát mondhatjuk: csavargó vagy!

– Szemedben bizonyára, uram.

– Nocsak. Úgy tűnik, önérzeted nem vetkezted le, ha egyéb ruhád nincs is.

– Ha megbocsátod nekem, ez nem önérzet, uram.

– Végül is teljesen mindegy. A kapitányom szerint lázítottad szolgálmaidat. Így volt? Mert ha igen, ezért huszonöt bot jár, de akár fejedet is vehetem, ki kérné rajtam számon? De lásd, most mégis megengedem, hogy tisztázd magad. Merre tartasz, s mit keresel a birtokomon?

– A júdeabéli Caesareából indultam útnak sok éve, hogy hirdessem az én istenem igazát, s az eljusson mindenkire. A limes felé tartok, hogy a barbárokhoz is eljusson az örömhír.

– Nagyon helyesen teszed – nevetett Claudius a harmadik kupa bortól már kissé bódultan – legalább nem nekem kell fejedet vétetnem. De hát mi a te hited?

– Az én uram azért halt meg a kereszten, hogy tisztára mosson minden bűnünkből, és szabaddá tegye isteni lényegünket: lelkünket.

– Azt mondod, megfeszítették? De hát csak a latroknak jár ez a fertelmes halálem. Csak nem volt maga is bűnöző?

– Ő minden bűnös és szenvedő lélek megszabadítója, a tiéd is, uram.

– Csak nem sorolsz engem is a latrok közé, te csavargó?

– Te is szenvedsz, uram, és szenvedéseidből bűneidbe menekülsz.

– Jól jegyezd meg, öreg – pattant fel, s állt egészen közel a csavargóhoz Claudius –, egy római polgárnak, egy lovagnak nincsenek bűnei, különösen, ha ekkora villában él, és ennyi rabszolgát dolgoztat, mint én. Egyébként sem kérek olyan istenből, amelyik meghal egy keresztfán. Ha már Isten, Hádészra mondom, legyen halhatatlan!

– Az én uram legyőzte a halált – állta a tekintetét Claudiusnak –, feltámadt, hogy szabadulhass te is. Te talán nem rettegsz a rád bízott emberek miatt? S közben azokat gyötröd, akik hűen szolgálnak. Mint azt a kis rabnőt, akit idefele jövet láttam kisurranni ágyasházadból. Nagyon szomorú volt a tekintete.

– Jól van, jól... – ült vissza helyére kissé zavarodottan Claudius. – De hogy is állunk azzal a szabadulással?

– Az én uram azt hirdette, hogy mindannyian egyek vagyunk: egy anyagból gyúrva, egyazon szellemből megteremtve.

– Azazhogy te és én, vagy inkább én és egy ótvaros rabszolga ugyanazok vagyunk?

– Igen, uram.

– Nincsen semmi különbség?

– Nincsen.

– Ezt hirdetted lent a faluban is?

– Ezt, uram.

Claudius nem szólt semmit. Csak Nesztór tollának percegése hallatszott, s a távolból egy ráspoly vagy fűrész reszelte a csendet. A reggeliből visszamaradt szőlőfürt titokban fonnyadni kezdett. Végül Claudius megszólalt:

– Veszélyesebb vagy, mint gondoltam, s jóllehet nem szívesen teszem, meg kell botoztassalak, akkor is, vagy főként akkor, ha tudom, nem éled túl.

S már kiáltott volna örökért, de ekkor Nesztór lépett a háta mögé.

– Várj még velem, uram, hadd beszéljek kicsit hozzá.

– Beszélj, ha jónak látod.

– Miért hiszed vándor, hogy, ha felnyitod mindenkinek a szemét az igazságra, szabaddá is teszed azáltal?

– Mert ha az én uram kiszenvedett a keresztfán úgy, mint egy ember, akkor éget a parancs kimondani: nincsen köztünk különbség!

– Fel akarod szabadítani a szolgák lelkét, de mivégre?

– Nézz körül, uram, minden szétesőben: úr vagy szolga egykedvűen néz maga elé. Akkor is, ha fegyvertelenül áll szemben támadójával. Megadással várjuk, a lelkünk mélyén azért könyörgünk: csapjanak le ránk, s legyen vége mindennek. Magam is római polgár voltam, s kétségbe ejtett látni, mint züllik szét világunk. Ez az új hit egybeterelhetne mindannyiunkat, hogy betekinthessünk Isten országának kapuján.

– Ezt elmondhatnád a barbároknak is – heherészett Claudius, és újra színültig töltötte kupáját borral.

– El fogom mondani, hisz ők is emberek.

– Járj szerencsével, Jupiterre mondom: elengedlek, te vén bolond. Mehetsz! Csak még egy szóra. Ha te ma azt mondod a szolgálóimnak, hogy lélekben egyenlőek énvelem, holnap nem azt követelik, hogy jogilag is tegyem magammal egyenlővé őket?

– Nem fogják, uram. Az én istenem nem tagadta a fennálló rendet. Ha szabadá válik szolgálád lelke, szeretettel nyugszanak bele sorsukba. Szeretettel és nem közönnel. Ez neked is hasznot hoz. De, hogy te hogyan fogadod szolgálataikat ezután, az már a te kereszted, uram.

– Jaj, meg kell ölni, meg kell ölni! – ingatta fejét részegen Claudius.

– Várj, uram, talán tegyünk próbát – szólt Nesztór –, rendeld ide szolgálodat, s hagyd, hogy szóljak velük.

Egy kis idő múltán valami negyven rongyos szolgáló toporgott a nagyterem márványpadlóján.

– Ez az ember, aki ma reggel idetévedt, az igazát akarja velünk megosztani. Azt vallja, hogy köztetek és Claudius nagyuratok között nincsen semmiféle különbség: „ugyanolyan anyagból vagytok”. – Mivel egyre nagyobb bizonytalanságot és értetlenséget olvasott ki a rongyosok szeméből, kimondta: – Mától fogva nincsen úr, és nincsen szolgáló. Szabadok vagytok. Aki elfogadja, lépjen ki az ajtón. Ha megtette, szabad emberként távozik.

Idegesen morajlott a kis tömeg, egyik lábukról a másikra álltak a megsédült emberek, de egy apró csoport – úgy ötven –, ha bizonytalanul is, de megindult az ajtó felé.

– Várjatok! – szólt utánuk Bíró. – Uram, mi lesz a házunkkal és a földdel, amin dolgozunk?

– A házért, földért és az eszközökért fizettek majd munkátokkal, de szabad emberként. – Ettől kissé felbátorodtak, de Bíró leintette őket.

– És télen, ha jönnek a nagy fagyok, tűzifával gondoskodik-e rólunk az uraság?

– Azt is, és minden mást magatoknak kell előteremtenetek, de a termésből lesz pénzetek, majd gondoskodtok magatokról szabad emberhez méltón.

– De hát nincs is piac, honnan vegyünk – ijedtek meg egyre többen, és Cingár, egy szúvas fogú földműves azt kérdezte:

– Ha jönnek a barbárok, az uraság megvéd-e minket? – Nesztór nem válaszolt, s a hitese ember látva az egyre nagyobb riadalmat, maga akarta lecsendesíteni a parasztokat:

– Sokan vagytok, együtt meg tudjátok védeni magatokat. – A lárma nőttön-nőtt:

– Nincs fegyvertünk! Nincs menedék! A gyerekekkel, asszonyokkal mi lesz? Gyengék vagyunk! – kiabálták egyre rekedtebben.

– Hallgassatok – csöndesítette társait Bíró. – Uram – fordult Claudiusához, miután kissé alábbhagyott a zúgolódás –, mi nem kértük ezt a kegyet tőled, s bár nem fogadhatjuk el, nagyon hálásak vagyunk neked. Kérjük, hagyd meg abban az állapotban, amiben vagyunk, s mi továbbra is hűen szolgálunk majd.

Claudius – maga is kissé zavartan – intett, amit úgy is lehetett érteni, hogy elfogadja Bíró kérését, meg úgy is, hogy elbocsájtja szolgálait. A szolganép kiódalgot a teremből, de néhányan gyűlölködve méregették a gondolataiba mélyedt öreg vándort.

Nagy csendet hagytak maguk után. Végül Claudius törte meg, magához rendelve a kapitányt.

– Dobjátok ki ezt az embert... de előtte adjatok neki egy kis kenyeret, meg valamit... a kenyérről.

Délután lepihent kissé az úr, s magához kérte Sillát.

– Szeretsz engem, Silla?

– Szeretlek, uram.

– Valóban szeretsz?

– Nem tudom, uram, rajtad kívül még soha senkit nem szerettem.

– Nem csak azért mondod ezt, mert szolgálsz engem?

– Nem tudom, uram, ezen még nem gondolkoztam.

– Ha azt mondanám, szabad vagy, elmennél?

– Nem mennék el. Hová is mehetnék, uram?

– A városba, talán. Amilyen szép vagy, találnál kérőt magadnak, tehetősét, akár előkelőt is.

– Én nem ismerem a világot, uram, csak ezt a falut, és téged, aki az uram vagy.

Miért mennék el, és mit kezdenék a szabadsággal? Ugye, nem küldesz el?

– Nem. Nem küldelek el, csak most hagyj magamra egy kis időre. – S még megsimította volna az arcát, de a zavart lány kiszaladt a szobából. Aztán aludt volna egy keveset, de keserű volt a szája a sok délelőtti bortól, hát felkelt, hogy a birtok dolgai után nézzen. A nagyteremben csak Nesztór üldögélt, s mint mindig, most is számításokat végzett. Claudius elnézegette ezt a megráncosodott értelmes arcot, ami most úgy tűnt, annyira hasonlít a hites emberére. Nesztór írt, fel sem nézett urára, anélkül is ismerte annak minden gondolatát immár harminc éve.

– Mi értelme annak a sok teleírt pergamennek, öreg? Ezzel ugyan meg nem állítjuk a barbárokat.

– Legalább itt kell rendnek lenni, ha már bekerített a rendtelenség, uram.

– Nem szó kell ide, hanem falak vagy légiók.

– Az sem segítene már, úgy hiszem, uram. Igaza lehet ennek az öreg vándornak: megadással várjuk, mikor súlyt le a barbárok szekercéje. Mert azt hiszem, lejárt a mi időnk, nagyuram. Villádat majd szállásnak használja egy barbár előkelő. Szép márványpadlódat feltöri, és vadhúst süt termed közepén, ahol most meszterien faragott asztalod áll. Talán éppen azzal táplálja tüzét. De a második nemzedék lehet, hogy eltakarítja a máglya maradványait, a harmadik a mozaik helyén harci bárdjával díszíti a falat, s lesz majd olyan is, amelyik a szeméthalom mélyéről előássa a széttört darabokat, és ismét összeilleszti. Vagyis úr lesz, aki ugyan nem tógát, hanem nadrágot ölt magára barbár szokás szerint, de úr lesz. És itt lesznek a szolgálóid leszármazottai – szolgaként vagy szabadként, ezt már a barbárok döntenek el –, de itt lesznek.

– Mikor nekünk már írmagunk sem marad. Így gondolod, Nesztór?

– Így, uram. Ezt a földet nem mi éltejtjük, hanem a szolgálóid, így az ő jussuk itt megmaradni.

– És nem bánod, hogy az impérium romjain egy barbár, írástudatlan horda kéroddzik majd?

– Ejnye, uram, de nagyra vagy a műveltségeddel. Nézd, mállik a vakolatod, s nincs mivel pótolni, s holnap tán csak árpakenyér s egy kis zöldség lesz a reggelid. A barbároknak, igaz, most még nincs Vergiliusa és padlófűtéses villája, de van ereje! S ha ez az erő összekovácsolódik az új hittel – amit ez a hites ember s a többi próféta terjeszt –, fölébe kerekedik a mi hanyatló világunknak. És lesznek munkásai,

a te szorgos szolganéped, amelyik majd mindent újra felépít, s amelyik, ha már nem lesz barbár fenyegetés, felismeri a saját igazát!

– Nem hiszem. Mert az ember mindig ültet magában olyan bokrot, ami mögül előugorhat egy barbár.

– Te már nem hiszel az emberben, uram – mosolygott Nesztór.

– Ezekben nem hiszek. De talán ez a pannon föld ilyen, hogy csak efféle konyul vak embereket képes megteremni.

Ekkor az őrség kapitánya lépett a terembe.

– Uram, jelentést teszek. Szemlénk során, az útkereszteződésnél, egy holttestet találtunk. Amennyire meg tudtam ítélni, a koldusé lehetett. Megkövezték.

– A barbárok?

– Úgy tűnik, nem. Nyomukat nem találtuk. Azt hiszem, a mi parasztjaink lehetnek. Amikor behoztuk a holttestet, többen szemlesütve elsomfordáltak.

– Tehát behoztátok, rendben – tűnődött – adjátok meg a végtisztességet a holttestnek. – De aztán eszébe jutott, hogy az öreg hitéről jószerevével alig tud valamit. – Szúrjatok le egy keresztet, úgyis folyton arról beszélt.

Amint a katona kiment, Claudius értetlenül nézett intézőjére:

– Ostorral verem őket, és mégis, íme... Nem értem!

– Dehogynem, uram: adsz nekik egy szelet árpakenyeret s egy kis olajat; állatként élnek, de beterelődnek biztos aklodba, ha jön a barbár. Nem értenéd? Talán azért, mert ha majd ég a gerenda a fejed felett, menekvésre ott lapul gyűrűdben a méregpasztilla. A tied a halál méltósága, az övék a megmaradásé, és nem biztos, hogy a tied a magasabbrendű. Ami a hites halálát illeti, azt hiszem, így volt a legkönnyebb számukra. Mert mi lesz, ha netán visszatér, és nekik ismét mérlegre kell tenniük sorsukat? Bolondok? Persze. Mert nem tudják, hogy holnap majd egy másik hasonló jön kísérteni, s aztán egyre több, az idők végezetéig.

Az udvaron éppen most indult a temetkező hely felé két szolgál. A tetemet egy kordén tolták. Az egyik vállán ásó, a másikén fakereszt.

– Mi az igaz, Nesztór, s hogyan adunk számot mindezekről, ha eljön az ideje?

A temető szögletében Bíró és Együgyű mélyítették lassan a gödröt szitkozódva.

– Ezzel a nyomorult ásóval nem lehet dolgozni, végig van repedve a vasa. – méltatlankodott Együgyű.

– Csak vigyázz rá, mert ha eltörik, ez sem lesz. Nincsen piac, az uraság nem tudja pótolni a szerszámokat.

– Így nem lehet ásni! Egyébként is, ki tudja, holnapra itt lesznek a barbárok, s mind megdöglünk.

– Akkor szedelőzködj és fuss, a gazda megengedte.

– Fussak? Hova?

– Akkor fogd be a szádat és dolgozz. És ne foglalkozz olyan dolgokkal, amin változtatni úgysem tudsz.

– Te nem félsz a haláltól?

Bíró megrágt a kicsit magában a választ.

– Nem, azt hiszem, nem. És nem biztos, hogy megölnek. Valahogy lesz majd.

– És a lányod?

– Dolgozz!

Üggyel-bajjal kiásták a gödröt, s beemelték a szétzúzott, alvadt vértől piszkos tetemet.

– Milyen könnyű, szinte alig van rajta hús.

– Sokat éhezhetett.

– Te is ott voltál? – sandított társára Együgyű.

– Nem, én máshol voltam, és ne tudj mindenről. A többieknek baja lehet belőle – s elkezdtek visszahányini a földet, majd leszúrták a keresztet, ahogy uruk meghagyta, s álltak kicsit művük felett.

– Tudod, Bíró, én sajnálom ezt a szerencsétlent. Úgy elbántak vele a mieink, mint a barbárok szoktak a mi fajtánkkal. Nem volt ez rossz ember, csak egy kicsit bolond volt.

– Éppen jó – mondta. Hallgattak még egy keveset. – Én is sajnálom – tette hozzá az öregebb. – Mindegy, menjünk. – A két rossz ásót a vállukra vették, s megindultak a kunyhók felé.

– Te, Bíró, hogy gondolhatta ez, hogy szabadok lehetünk? Hogy nem parancsol nekünk többé senki? Nincs gazda? Lehet úgy is élni?

– Nem tudom, én mindig az voltam, ami most vagyok.

– Tudod, elgondolkoztam ezen a déli pihenőn, és azt hiszem, azt is meg tudnám szokni, ahogy ezt is megszoktam.

– Badarság. Szedd a lábad.

Lassacskán alakjukat veszítették a sötétségben. Az esti szél füst szagát hozta északról, a limes felől.

Diszkó, vibra, púdersár

Ha tükörbe nézek, egy kopasz, mázsás legény néz vissza, arcra pitbull, testre zsanklódvandamm, csak én csúnyábban tudok nézni, ha kell. És gyakran kell. Ahogy közeledik a szombat éjszaka, egyre inkább be vagyok sózva. A diszkó tele van fiatalokkal, olyan gyerekképűekkel, akik ha sokat isznak, egészen komoly képet vágnak, mikor megfogom a nyakukat. Sajnos néha rászorúlnak a szorításra, de csak finoman vagyok velük, mert a végén még rámöklendezik a pizzát. A nyakuk olyan, mint a bal bicepszem, eszük meg annyi, mint a vádlimnak. A vádlim, az elég komoly, tetszik, ahogy puklisodik és ahogy feszítik a bőrt az erek. A múltkor anyám mondta, hogy minek gyúrok annyit, olyan lesz a nyaki ütőerem, mint a kályhacső. Meg szerintem már nem szép ennyi izom egy emberen, kijönne belőle három átlagos középiskolás, vagy egy közepes afrikai falu, állatostul. Az állatokat szeretem, főleg a bivaly a kedvencem, szépen tartja a fejét. Egyszer, ha annyi pénzt összekeresek a kidobózással, veszek egy bivalyt, hátul lesz a fészemben, néha kiviszem majd az utcára megjáratni, lássák az emberek, nem vagyok akárki.

A diszkóban nagyra becsülnék a kis gyökerek, vagy – ahogy a tulaj szokta mondani – a vendégek. Tudják, hogy ha baj történne a szórakozásukkal, akkor én védem meg a nyeszlett kis életüket. A múltkor megpróbáltak velem szórakozni, két kis csíra odajött hozzám és azt mondta, adjá' tüzet bikanyakú. Ha nem tudtam volna, hogy az egyik a tulaj fia, megettetem volna vele a bárpult sarkát. Így viszont csak azt mondtam neki, nem vagyok én Krakatau, hogy csak úgy tüzet adjak. És mivel nem értik a földrajzot, azt hitték, nem vagyok magyar, hogy így beszélek. Megmutattam nekik a tetkómat a lapockámon, az Árpádsávost, azt mondták, oké, ősmagyar, meg, hogy nyugi, mangalica. Adtam nekik tüzet, de csak úgy félrehúzódva, nincs jó hatással a többire, ha látják bennem a humánusmot. Bár ezek nem sokat látnak már éjfél körül, úgy vibrálnak itt a fények, hogy kifolyik a szemük. Egyszer régebben, mikor még nem volt automatic a fényrendszer, rám bízta, hogy kapcsolgassam a robotlámpákat a pultról. Fölmentem a diszkós mellé, hogy mutassa meg a pulton, mit kell nyomni. Tetszett a dolog, volt végre egy kis hatalom a kezembe', mert ugye, akinél a fény, annál az erő. Felvettem a napszemit, illetve rátoltam a szememre a homlokomról. Egyszer egy ittas építészmérnök hallgató azt mondta, klasszicista stílusú homlokzatom van. De csak addig nevetett, amíg bele nem kortyolt a megboroszott sörébe, aztán meg hányt, mint a Niagara.

A fények – az egy jó dolog. Mikor én csináltam a fényt a tánctéren, megveregette a hátam a tulaj fia hajnalban, hogy király a vibra. Tetszett neki, ahogy vibráltak a falon az árnyékok. Csak az volt a baj, hogy, ha egyszerre ment minden lámpa, mindjárt jött a tulaj, hogy csak felváltva kellene, mert a konyhán halványodik a neonfény, ha egyszerre megy minden robotlámpa, nem látják a pizzákat a szakácsok. Régi az épület, meg nem is arra lett tervezve a villany, hogy mintákat világítsanak a falakra a nagyteljesítményű ipari diszkólámpák. Akkora a fényük, hogyha

tojáskeltetésre használnák, grillcsirkék kelnének ki a tojásokból. Már sokan mondták, hogy jó a humorom, csak kicsit szigorú az arc hozzá. Kidobó vagyok én, nem humorfesztivál. Na... szóval a fények... Ezek az újak már úgy világítanak, hogy lesül az ember, ha bent marad egy órát a táncolók között, olyan meleg van, hogy a lányok patakokban izzadják le magukról a parfümöket. Tocsognak az elfolyt sminkekben, reggelre hólapáttal kell összeszedni a púdersárt a padlóról. Úgy vibrál a sok szín, hogy én előtte nem is láttam csak ilyet, mikor becsapott a villám a téész transzformátorába. Ott is melóztam a téészbe. Én meg éppen el akartam zárni a főkapcsolót; egyszerre értünk oda, én meg a villám. Az orvosok azt mondták, nagy volt ott a szerencse, csak átszaladt rajtam, kezemen be, sarkamon ki. Kicsit gőzölögtem a földön, aztán hazamentem a robogón. Akkor döntöttem, hogy változtatok az életemen, biztos tervei vannak még velem a jóistennek. Ezt öreganyám mondta így. Gyorsan beiratkoztam az őrzővédőbe, három hónap alatt letanultam a szabályokat, és jöttem is dolgozni ide a diszkóba. Volt másik lehetőség is, valami gyárat kellett volna őrizni. Lett volna bódé, kutyák, gumibot, minden, ami kell a rendhez, de nem vállaltam, nem bírom a gyárak feszes éjszakai csendjét. Lesni a holdat, mászkálni a gyárudvaron, az nem az én világom, csinálják ezt a kiszolgált katonatisztek. Én inkább ezeknek a kis senkiknek az életét védem a diszkóban. Van ingyen pia, lehet lesegetni a kiscsajok melleit, olyan ruhákat hordanak ezek, hogy beremegek az ember.

A másik meg a zene. Én utoljára jurópra táncoltam nyilvánosan, arra a végső visszaszámlálásos számra, tararára-tararattattá. Ezek meg itt csak a hulladékot hallgatják. A múltkor jött egy diszkós Pestről vendégzenélni, bemondták a hangosba, hogy tíz perc múlva kezdi a művészetét. Olyan buhogtatásba kezdett a gyerek, hogy a falak alig bírták megtartani a légteret, bucc-bucc meg vucc-vucc, ez neki a művészet. Hát... mondtam a tulajnak, akivel ki kellett mennem cigizni – nem fért ennyi hangerő a hallójáratunkba –, hogy különbet hugyozok ennél a művészetnél. Ekkor a főnök a vállamra tette a kezét és őzikeszemekkel mondta, azért vettelek fel, mert kultúra van a stílusodban.

NAGY CSILLA

„Szakadatlan lüktetésben”

A tér és a táj poétikája a harmincas évek lírájában

„...a cél
Az, hogy magadtól minél messzebb legyél”
(Lovasi András)

A harmincas évek lírájában a táj megjelenítésére, leképezésére vonatkozó poétikai megoldások párhuzamosak azzal a szemléletbeli váltással, amely a 20. század első felében a festészetet is jellemzi. A perspektíva elvetéséről, illetve újraértéséről van szó, amelynek különböző változatai évszázadokig meghatározták a térábrázolást, és amelyet az impresszionisták még igen, a szimbolizmus, a kubizmus és az absztrakt festészet azonban már nem, vagy csak a fogalom nagyon tág értelmében alkalmazott.¹ A perspektíva, mint a látvány megragadásának legelterjedtebb konvenciója, legyen szó az eszköz bármely változatáról (mondjuk a lineáris, a középpontos, a levegő-, vagy a színperspektíváról), anakronisztikusnak, vagy kevéssé meggyőzőnek bizonyul akkor, amikor a természet összetettebb leképezésének szándéka kerül előtérbe. Hiszen a perspektivikus szemlélet nem fér össze a metafizikai önértelmezéssel: Daniel Arasse-nál olvashatjuk, hogy a perspektivikus ábrázolás feltétele a keret, amelynek segítségével az emberléptékű világ, a meghatározott, mérhető téridő megjelenítődik.² Nemcsak az ábrázolt táj lesz így szűkszerűen állókép, hanem a szemlélő pozíciója is szükségképpen rögzített: a kép szemléléséhez el kell foglalnunk egy bizonyos helyet, és a felkínált szerkezetben a szubjektum (a szerző vagy a szemlélő) kívül marad az ábrázolás tárgyán, mintegy uralja a képet, valahogy úgy, ahogy például a romantikus tájköltészet beszélője is a képen kívül maradván szemlél, leltároz, fókuszál, nézőpontot vált, a befogadás hitelességének jegyében. Azonban a harmincas évek tájverseinek összetett, intermedialis képei épp arra mutatnak rá, hogy a tér és a táj artikulációja, megjelenítése már nem az objektivitás illúziójában történik; itt az ábrázolás a dolgok lényegét komplexitásában kutató, szubjektív, ám önállóságát veszített szemlélői pozíció függvényében történhet – a dolgot a Szabó Lőrinc és József Attila poétikájában párhuzamosan, ám más-más módon jelenlévő *elmozdulásnak* a feltárására vállalkozik.

Kulcsár Szabó Ernő *A vers hangja és tekintete* című tanulmányában József Attila költeményéről írja, hogy „a *Téli éjszaka* mindenekelőtt azzal terjeszti ki az esztétikai tapasztalat játékterét, hogy a vers »tekintetét« itt nem perspektivikus látás artikulálja, hanem a materiális érzékelés grammatikája [...]”³. Az „én” megváltozott antropológiai pozíciójának, integritásvesztésének folyamata központi gondolatként

jelenik meg Kulcsár Szabónál, és olvasatunkban a térélmény alapvető szerkezetével függ össze: ezek a szövegek (vagyis a harmincas évek táj- és természeti versei) olyan sajátos megfigyelőt tételeznek, amely a látvány folytonosságában való rögzítésére törekszik, a téridő-kontinuitás, a mediális közegek együttállása/elválasztatlansága, valamint a táj és a tájat szemlélő személy illeszkedésének szempontjából egyaránt. Mindenekelőtt József Attila verseiről mondható el, hogy a tér határoltsága, a táj leírása nem állóképszerűen történik, mintha egy fotográfiát szemlélnének; az egymással változatos kölcsönviszonyba lépő tárgyak mintegy mozgásban vannak: a 19. század statikus, egy helyre fókuszált, nagyobb képkivágást rögzítő tájverseivel ellentétben itt dinamikus, már-már filmszerű leírással van dolgunk, ahol a téridő-tényező játszik meghatározó szerepet. A címadás is minden esetben a tér felosztását jelenti: a határtalan természetből „kihasad” a megjelölt egység, a vershelyzet vonatkozásában pedig ezáltal viszonyok lesznek kijelölve: megrajzolódik a keret, amelyben a vers szcenikája létesül, hiszen helyet és időintervallumot egyaránt, egyidejűleg jelölnek (például a *Külvárosi éj*, és a *Téli éjszaka*), vagy pedig a „folyamatban levés”, a határhelyzet fogalmazódik meg a címben (például [*Tehervonatok tolatnak...*], vagy *A város peremén*).

A látvány ilyen szignifikálása a szubjektum függvényében jön létre: a tér önmagában osztatlan egész, amely az én számára akkor válik uralhatóvá, amikor leképezi, sajátos tájékozódási pontok, határok megjelölésével ön maga számára értelmezhetővé, megismerhetővé és átélhetővé teszi azt⁴, mintegy koordinációs közzé, szegmenssé formálva. József Attilánál a verseket jellemző váratlan képkötés, a jelenségek nyelvi leképezése szokatlan természeti rendet teremt, melynek bemutatására jó példa a [*Tehervonatok tolatnak...*]⁵ című vers. Itt a természeti viszonyrendszerek meglepő módon tűnnek fel, a jelenségek nem a fizika tapasztalható törvényszerűségei mentén bonyolódnak. Eldönthetetlen, milyen napszakban rögzíti a szöveg a tájat, hiszen „Oly könnyen száll a hold / mint a főlzabadult”, a következő versszakban azonban az önnön árnyékukon fekvő kövek képe a nap legmagasabb állására utal, amely összeegyeztethetetlen a hold láthatóságával. A „megtört” kövek azonban (amelyek „megtörtsége” elsősorban felületi adottságukat, a visszaverődések sokszorozottságát jelenti), „maguknak” csillognak, ez utóbbi szó pedig kettős értelmezésben is szerepelhet. Jelentheti a csillogás öncélúságát, vagyis hogy a saját örömeikre, cél nélkül léteznek; vagy pedig azt, hogy a maguk erejéből hajtják végre a csillogás tényét. Azonban, mivel a vers jól elkülöníthető hangja konstatálja a létezésük eseményét, így inkább az önmaga általi (a nap megvilágító ereje nélküli) csillogás interpretációja érvényesül, ez azonban éppúgy egy logikai, mentális rendet állít a természeti törvényszerűségek helyébe, mint ahogy a hold mozgásának könnyű szálló eseménye is a föld mozgásának szellemi, ismeretjellegű tapasztalatából képződik le, nem pedig a természet közvetlen élményéből. Hasonlóan a „nagy halott / fény az ég” kép is azt az előzményt rejt magában, ami a napszakok, és így az égbolt váltakozó megjelenésének tapasztalatából, nem pedig a természet pillanatnyi észleléséből adódik. A beszélő pozíciója ugyanis nem meghatározható, vagyis inkább az jellemzi helyzetét, hogy részese a folyamatoknak. Az, hogy a „kövek / önnön árnyukon fekszenek”, csak a merőlegesből, a nap által elért legmagasabb pontról érzékelhető, az ezt követő strófa azonban újabb konstellációt támaszt: „Milyen óriás éjszaka / szilánkja ez a sulyos éj, / mely úgy hull le ránk, / mint a porra a vasszilánk?” A beszélő hang itt

mintha az éjszaka tárgyaival azonosulna, amelyek – ahogy a por és a vasszilánk is menthetetlenül összekeverednek – az éjszakában, mint látványok, elvesztik azonoságukat és integritásukat. Így a következő sorban a „napszilte vágy” és az „árnyat fogad az ágy” egymásba csúsztatása is a két tényező kioltódásához vezet.

A táj itt egyfajta individuummként tűnik fel, mert bár a természet lényege szerint – Georg Simmel szavait idézve – „mit sem tud az individualitásról, az ember *megosztó*, s a megosztottat külön egységekké alakító pillantása mégis felépíti belőle a »tája« mindenkori individualitását”⁶. Másrészt nemcsak a térélmény, hanem a róla való beszéd is egymásra épülő individuális folyamatok eredménye: a percepciót eleve meghatározza a látiószög, a távolság, az egyéni és tradicionális megfigyelői módszerek alkalmazása,⁷ ráadásul ez a vizuálisan észlelt kép nyelvileg válik kifejezhetővé. Foucault nyomán azt mondhatjuk, hogy minden térbeli viszonylat temporalizálódik, mivel a valóság minden látható részlete szóban vagy írásban csak időbeli egymásutániságában adható vissza.⁸ Ennek köszönhető a József Attila verseiben feltűnő szokatlan dinamizmus, mozgásérzet; a tájnak történések sorozataként való értelmezése azonban feltehetőleg a kortárs, vagyis a húszas évekbeli természetfilozófiai, illetve szimbolikus-logikai irányzatokhoz köthető. Tverdota György *Az ihlet tana* című írásában már bizonyította, hogy József Attila elméleti munkáira nagy hatást gyakorolt Pauler Ákos, a szimbolikus logika hazai képviselője, arra viszont még nem történt számottevő kísérlet, hogy ezt a költemények kapcsán is (hasonlóan a pszichoanalízis versbeli megjelenéseéhez) megvizsgálják. Azonban ez a folyamatjellegű tájszemlélet, amely metafizikai távlatokat nyit – így Szabó Lőrincé is –, rokonságot mutat a szimbolikus logika brit képviselőjének, Alfred North Whiteheadnek *A természet fogalma*⁹ című munkájában kifejtett nézeteivel.

Whitehead természetképére jellemző, hogy a természet nem szubjektum-objektum, antropomorf–deantropomorf, idő–tér oppozíciókkal írható le: az alapelemek az „események”, amelyekben a tárgyak egymáshoz való kapcsolódásukban, valamint múltbeli és jelenbeli állapotaik összefonódásában tűnnek fel. A szemlélődés, észlelés során nem pillanatnyi jelek, hanem tartamok jutnak tudomásunkra: „Az elmúlt világ és a jelen tapasztalat a kauzális folyamat közvetlen felfogásában egyesül.” Ebben a rendszerben az objektumok nem szubsztanciaként tűnnek fel, hanem abba mintegy beleépülnek a természet és az észlelés folyamatai; azonosságuk folyton változik, valahogy úgy, ahogy József Attila versében a téli éjszakát azonosító jelzők az észlelés dinamizmusában, a pillanat múlásában követik egymást („a téli éjszaka fénye”, „a sárga éjszaka fénye”, „a merev éjszaka fénye”). Továbbá, ahogy az *Ódában* a test érzékelhető tulajdonságai és a belső működéséről való elméleti tudás egymás mellett jelennek meg, úgy Whiteheadnél is olyan szemlélettel van dolgunk, mely elutasítja a természet általunk tudatosított értelmezésének, illetve a természet, mint a tudatosság okának kettéválasztását.¹⁰

Szabó Lőrinc verseiben többnyire tematikusan érhető tetten a természet *észlelése* és az észlelet *elgondolásának* különbségére való reflektálás, mely Whiteheadnél és József Attilánál is fellelhető. Ilyen a *Csillagok közt*, a *Ködben* és a *Két sárga láng* című vers, melyek közül ez utóbbi a szubjektív látás tapasztalatát artikulálja: „Este, ha lámpám lecsavartam / s lehunyom fáradt szememet, / két sárga láng még ott remeg / múltó emlékül az agyamban.”¹¹ A láng múltó emléke, mint az elme terméke, egyfajta hamis látvány, Goethe *Farbenlehre*jét idézi, ezen belül pedig ismert

kísérletét, melyet a camera obscurával végzett. Ott az eredetileg fényt átengedő nyílás bepecsételése nyomán szintén olyan látvány keletkezik, amely már a szemhez tartozik, és amelynek létrejöttével külső és immanens összekeveredik, a szemlélő és a szemlélt egymásba ér.¹² A vers azonban további tapasztalatokkal is szolgál az észlelés metódusára vonatkozóan. Ahogy Whitehead elméletében a természet észlelése csak látszólagos pillanatnyiságok megképzésével, az észleletnek a többszintű folytonosságból a gondolkodás számára történő kiszakításával, és mindenkor megkézsetté válhat, úgy a Szabó Lőrinc-versben is „[a napnak] a láthatár / fölött már csak a képe száll”. A permanenciát magába foglaló történés rögzítésének igénye, illetve ennek lehetetlensége jelenik meg: „Valami történt szakadatlan / és csak most kezd mulni agyamban / az éjszakányi pillanat [...]”. Az észlelt pillanatnyiságban a tartamok, és a természet egésze sűrűsödik, nem rajzolható vagy írható körbe: az előző versszakban ennek kifejtése történik meg: az elalvás előtti visszaszámlálás érthető elméleti problémafelvetésként, amelyben a „Mi az ut és ki mér?” kérdése a mozgás egyidejűségben való érzékelhetetlenségének tapasztalatát jelzi, amely szintén a tartamok és helyzetváltozások pillanatnyiságban való megjelenítéséből adódik. A „Minden egymásba fér” kijelentés pedig a leképezés azon vonását rejti magában, amely szerint minden észlelhető esemény további eseményekhez kapcsolódik, illetve más történések része, és amelynek megismerése csak a legkisebb eseményhez való közelítésként fogható fel. Hasonló, ám némiképp továbbgondolt tapasztalatot hoz a *Csillagok közt*¹³ című vers is, amelyben explicit módon jelenik meg az érzékelés hagyományos rendjének, konvenciójának felszámolódása: „Függvény lett minden, ami volt; / a titok egyre veti fátylát, / a szem mégis több csodát lát, / mert minden törvény elromolt: // egymást bénítják s tologálják / rugalmas terek rácsai, / ezer idő hirdeti, / hogy túlkeves az Egy igazság.” Ahogy József Attila nyelvi-poétikai megoldásaival a kifejezhetőség új módozatai nyílnak a tájpoétika számára, úgy Szabó Lőrinc is eljut a nyelv alkalmatlanságának téziséhez, a „vak szabályok”, a „kész igék” nála ugyanis a „szerkezet szerkezetének”, vagyis tulajdonképpen összetettségének artikulálására alkalmatlanok, csupán „parancsai a látszat Egynek”. Vagyis, Whiteheadet idézve „a nyelv megszokás által félrevezető elvonatkoztatást kényszerít az elmére, eltekintést az érzéki tudomásulvétel tényének összetettségétől”¹⁴.

A *Ködben*¹⁵ című vers szintén izgalmas viszonyrendszereket hordoz. Itt a hang azonosítása a kontempláció eseményével párhuzamosan következik be: a beszélő a látvány felismerésével fokozatosan felfedi magát, identikussága azonban nem végleges: a látvány megvonása (a köd) a befogadói folyamat zavarát idézi elő: az „én”, amely a rajta kívül eső dolgok értelmezésében a látás szervére volt utalva, most minden kívülről érkező hatást a vizualitás mentén értelmez, akkor is, amikor hallási, auditív érzékletről van szó: a „kárógás” láthatatlansága és „keringése” ennek a kielégítetlen befogadói igénynek a jelzésére szolgál. A táj „mozgása” olyan folyamatként értelmeződik, amelynek során a látvány tapasztalata mintegy „kiíródik” (kitörölődik) a szövegből, helyét elfedi a köd, a látást nehezítő, ellehetetlenítő természeti jelenség, amely a „semmivel” azonosítódik. Vagyis tematikus értelemben az objektum felszámolódása, a semmiben való feloldódása megy végbe, pozíciója, „állapotváltozása” azonban a látó-látott identikus tükörszerkezetének logikájával „átmentődik” a beszélő/szemlélődő én megalkotottságába: egy

rajta kívül eső nézőpontból maga a hang tulajdonosa tűnhet fel a ködben fokoza-
tosan eltűnő objektumként, amely a látás és láthatóság képességével együtt el-
veszti anyagságát, érinthetőségét, a viszonyulás képességét, és integritását is.

A modern ember gondolkodásához tartozik a teresülésbe való beágyazottság,
sőt a szubjektivitás megnyilvánulásai is a térhez kötődnek. Ezzel együtt azonban a
táj mindenkori szemlélője annak leigázására törekszik, a szemlélő és a szemlélet
tárgya közötti távolság, különbség felszámolására. Ennek végrehajtása azonban az
önazonosság felszámolásához vezet:¹⁶ az idézett szövegek ezen szándék és tapasztal-
talat eltérő reflexióiként olvashatók, amelyekben „a természet olyan összetett
rendszerként jelenik meg számunkra, melynek tényezőit csupán homályosan
érezkeljük”¹⁷. József Attilával szólva: „Mint birtokát a tulajdonosa.”

Jegyzetek

- ¹ Ld. ARASSE, Daniel: *A játékszabály*. = Uő, *Festménytörténetek*, Ford. Vári Erzsébet, Vári István, Bp., Typotex, 2007, 110.
- ² ARASSE, *A perspektíva feltalálása*. = Uő, *im.*, 53–54.
- ³ KULCSÁR SZABÓ Ernő: *A vers hangja és tekintete*. = <http://www.vigilia.hu/2006/1/kulcsar.htm>
- ⁴ Vö. *A térélmény kultúrtörténete és pszichopatológiája*. Szerk. KÁLLAI János, KARÁDI Kázmér, TÉNYI Tamás, Bp., Tertia, 2001, 39.
- ⁵ JÓZSEF Attila: [*Tehervonatok tolatnak...*]. = *József Attila összes versei II., 1927–1937*, Szerk. STOLL Béla, Balassi Kiadó, Bp., 2005, 179. (A verset a későbbiekben is erről a helyről idézem.)
- ⁶ SIMMEL, Georg: *Velence, Firenze, Róma. Művészetelméleti írások*. Bp., Atlantisz, 1990, 100.
- ⁷ Ld. A következő történeti áttekintést: CRARY, Jonathan: *A megfigyelő módszerei*. Bp., Osiris, 1999.
- ⁸ Vö. FOUCAULT, Michel: *Eltérő terek*. Ford. Sutyák Tibor. = Uő: *Nyelv a végtelenhez*. Debrecen, Latin betűk, 2000, 150.
- ⁹ WHITEHEAD, Alfred North: *A természet fogalma*. Ford. Szabados Levente, Bp., Typotex, 2007.
- ¹⁰ Vö. WHITEHEAD, *im.*, 17–41.
- ¹¹ SZABÓ Lőrinc: *Két sárga láng*. = *Szabó Lőrinc összes versei I.*, Szerk. KABDEBÓ Lóránt, LENGYEL TÓTH Krisztina, Bp., Osiris, 2000, 244–245. (A verset a későbbiekben is erről a helyről idézem.)
- ¹² Idézi CRARY, Jonathan: *A megfigyelő módszerei*. Bp., Osiris, 1999, 85.
- ¹³ SZABÓ Lőrinc: *Csillagok közt*. = *Szabó Lőrinc összes versei I.*, 270. (A verset a későbbiekben is erről a helyről idézem.)
- ¹⁴ WHITEHEAD, *im.*, 118.
- ¹⁵ SZABÓ Lőrinc: *Ködben*. = *Szabó Lőrinc összes versei I.*, 515. (A verset a későbbiekben is innen idézem.)
- ¹⁶ Ld. FARAGÓ Kornélia: *Térrányok, távolságok*. Újvidék, Forum, 2001, 11–12.
- ¹⁷ WHITEHEAD, *im.*, 166–167.

„Komolyhon tartomány”

(A kortárs magyar költészet alternatív paradigmájának vázlata)

A kortárs magyar költészet kilencvenes évektől uralkodó paradigmájának minden bizonnyal az a lírai nyelvhasználat tekinthető, amely a posztmodern ironia, paródia, intertextualitás és nyelvjáték bázisán állva terjesztette ki érvényességét. Ennek a lírafelfogásnak a gyökerei egészen a hetvenes évekig nyúlnak vissza, a korai posztmodern szövegalkotásba, s egyik jellegzetes eljárása, hogy fiktív lírai szubjektumok álarca mögé bújva végezte el a lírai nyelv átalakítását. Egyik legkorábbi változata ennek a Weöres Sándor által felépített fiktív költői imágó, Lónyay Erzsébet, azaz Psyché, amely hangsúlyozottan nyelvként van jelen, egy 18. század végi nyelv szinte tökéletes imitációjaként. S itt rögtön a posztmodern líra szövegalkotásának két jellegzetességét érintettük: egyrészt a maszkyszerű fiktív lírai identitás problémáját, másrészt a lírai imitáció kérdését. A weöresi szövegalkotás ugyanis mind a posztmodern prózában, mind a posztmodern lírában és drámában is fontos értelmezési keretként működhet. Első esetben Esterházy Péter Csokonai Lilijére és Parti Nagy Lajos Sárbovárdi Jolánjára, második esetben Hizsnyai Zoltán Tsúszó Sándorára, Kovács András Ferenc Jack Cole-jára, Lázáry René Sándorára, Parti Nagy Lajos Virágos Mihályára, Dumpf Endréjére, Csehy Zoltán Pacificus Maximusára, Karafiáth Orsolya Lotte Lenyájára, harmadik esetben az *Ibusár* című darabban található huszerett „műfajára” gondolhatunk. A maszkyszerű identitásjáték annyira elterjedt a kilencvenes évektől kezdődően a magyar költészetben, hogy sok esetben az identitás megnevezetlenül, anonimitásban reprezentálódik, vagyis a költő nem érezte szükségét annak, hogy megnevezze, névvel lássa el fiktív identitását – hiszen a lírai szöveg eleve imitációként olvastatja magát. Ilyenek például a nonszensz játékos intonációjával élő, valamint a rontott nyelvet színre vivő identitásjátékok – az előbbi esetben Varró Dániel, Havasi Attila és Keresztesi József, az utóbbi esetben Parti Nagy Lajos versei. Az említett identitásjátékok egyik izgalmas terepe, amikor kanonikus szerző maszkja mögött zajlik a lírai szövegalkotás. A *Már nem sajnó* című, 1994-es antológia például József Attila 1945 utáni verseinek megírására tesz javaslatot, s a megvalósításban Kántor Pétertől Rakovszky Zsuzsáig majd egy tucat költő vett részt. De ide sorolható Varró Dániel *Változatok egy gyerekdalra* című ciklusa is, amelyben a *Boci, boci tarka* egyes változatait klasszikus és kortárs magyar költők maszkja mögé bújva intonálja újra, illetve imitálja a Balassi Bálintra, Csokonai Vitéz Mihályra, Berzsenyi Dánielre stb. jellemző megszólalásformákat és nyelvhasználati módokat. Az imitáció lehetőségeinek kiszélesítése nyomán az ún. populáris regiszterek (popkultúra, gyereknyelv, szexualitás stb.), illetve az ezekhez kapcsolódó szubstandard nyelvhasználati formák is részt vettek ebben a nyelv- és identitásjátékban.

A maszkyszerű lírai identitás – az említett imitációkban – ironikus megszólalásmódként, parodisztikus reprezentációként, a nyelvhasználat természetességének a paródia által való kétségbevonásaként van jelen. A nyelvjáték ironiája

vírusként forgatja fel a rögzült irodalmi kódokat, és a líraiság minden szintjén jelen van: a líra kontextusa, a szerző pozíciója, a nyelv helyesnek tételezett használati módja kérdőjeleződik meg ezáltal. A posztmodern politikája érhető tetten ebben a stratégiában: a rögzült struktúrák fellazítása, a líra elemeinek egymás ellen fordítása a határtalan szabadság lehetőségét kódolják bele a szövegbe. A nyelv szabad formálásának és formázásának felszabadított eljárásai egy, a referencialitás alól felszabadított, areferenciális nyelvből felépülő líra lehetőségét mutatták meg. Éppen a játék miatt ennek a lírai nyelvnek a jelöltje maga a nyelvjáték, pontosabban egy nyelvjáték részeként, a nyelvjáték ironikus-parodisztikus logikájából következően jelenik meg. A lírai szövegbe kódolt identitás is, ebből következően, a nyelvjáték részeként funkcionál, s nem a reprezentáció, hanem a szimuláció stratégiája mentén épül fel. A líra mint polivalens kulturális és textuális identitásjáték jelenik meg, identitáskreatúrákkal folytatott posztmodern játékként. Ez azt jelenti, hogy a lírai én bricolage-identitásként van jelen ezekben a szövegekben. Olyan identitásként viselkedik, amelynek folyton változó léte régi és új szövegelemekből barkácsol folyton változó identitást önmagának.

Ez a parodisztikus-ironikus, nyelv- és identitásjátékból felépülő areferenciális, imitált, szimulált lírafelfogás a kilencvenes évek elejétől megkerülhetetlen költészeti paradigmaként van jelen a magyar irodalomban, a kortárs magyar irodalom uralkodó köznyelvévé vált. Sok szerző kanonikus pozíciója kötődik ehhez a lírai köznyelvhez, s a kortárs magyar fiatal irodalom szövegeinek jelentős része is szinte magától értetődő természetességgel kapcsolódott rá erre a szövegformálási módra.

Az utóbbi évek magyar költészetében azonban olyan tendenciák mutatkoznak, amelyek egy lírai paradigmaváltás lehetőségét jelezhetik. Nem azokról a szövegformálási módokról, s a rájuk épülő kánonokról van szó természetesen, amelyek az „egyidejű egyidejűtlenségek” logikája mentén már a kilencvenes évek elejétől szembeszegültek az előbb említett posztmodern lírai köznyelvvvel, tehát nem a posztnépies képviselési lírafelfogás, nem a későmodernista nyugatos szövegépítkezés vagy a neoavantgárd formabontásai felől érkező jelenségekről van szó, hanem az eddig jellemzett posztmodern lírafelfogás belső fejlődésének egyik lehetőségéről, egy olyan ágáról, amely szembefordulni látszik az előbb felvázolt szövegformálási technikákkal és stratégiákkal. Ez a lehetséges új paradigma legalább abban különbözik az előbb felsorolt lírafelfogásoktól, s ez természetesen döntő, meghatározó különbség, hogy a parodisztikus-ironikus imitált posztmodern lírafelfogás stratégiáinak birtokában lép más utakra, szemben az előbb említettekkel – vagyis egy birtokolt, de módosított, illetve elutasított paradigmáról van szó, szemben az előzőekkel, amelyeknél az elutasítás egy nem birtokolt paradigmát érint.

Nem véletlenül hangsúlyoztam írásom elején az identitásjáték fontos szerepét a posztmodern költészetben, különös tekintettel a fiktív szerző maszkja mögött folytatott identitásjátéokra. Éppen az identitás felfogásának eltérő módozataiban kell keresnünk a paradigmaváltás lehetőségét. Az identitás eltérő felfogása vezet el a nyelv másfajta kezelésének technikáihoz, illetve egy új lírai köznyelv kialakításához.

Borbély Szilárd *Halotti Pompa* (2004, 2006) című verseskötete a halálélmény és a gyilkosság botrányának birtokában irányítja vissza a szöveget a szerzői identitáshoz.

A kötet első ciklusában a jézusi áldozatvállalásra a gyilkosság és az anya halálának motívumai kopírozódnak, s utalnak vissza a szerzői identitáshoz: „Harmadik nap. De a földszinti / lakókat, idős házaspár, senki sem kereste. / A nyomozók unottak. Őket sem érinti / meg semmi már. Részegen érkeztek, és a / szomszéd büfében rátöltöttek. A hullákat / Húsvét miatt gyorsan eltemették. Az ügyet / ad acta tették. És nem kapcsolták be a *Dies irae*.” (*Végső dolgok*) A második ciklus a brutális, megrázó halálélményt tovább fokozza a testiségre és a technicizált, sőt digitalizált halálra való koncentrálással: „Amikor a szerelemnek vége, / egy ezred fokkal hidegebb / lesz a test.” (*Ámor kicsi halála*) A testi folyamatok, érzelmek és a halál kapcsolatainak felkavaró, visszataszító erejével is szembesít: „– Esténként Kínában a férfiak / kimennek a piacra libát vásárolni. / A konyhaasztalon közöszülnek // vele. Az orgazmus pillanatában, hogy / fokozzák az élvezetet, egy bárdal / hirtelen lecsapják az állat fejét.” (*A mosoly emblémája*) Ebben a ciklusban olyan identitások jelennek meg, amelyek eltérő kulturális formációk halálélményét viszik színre, általa a szerzői és olvasói halálélmény nyeri vissza kulturális dimenzióit. A gyilkosság botránya, amely elnémítja az olvasót, a harmadik ciklusban mindenféle értelemben vetett hitet eltöröl: a teremtésről szóló haszid naiv-mély bölcsességeket a koncentrációs táborok őrzítő, tomboló gyilkosságsorozata keretezi: „Az éjszakában Pásztorok. / Lehajtott fejfel ébren / marhavagonban ácsorog / közöttük Jézus éhen. // Csillag van minden homlokán, / és csillag van a mellén. / Csillag ragyog az ég fokán, / a Törvénynek a helyén.” (*Tenger könnyek csillaga*) A halálélménnyel, gyilkossággal, holokauszttal szembesítve az identitás elveszíti játékos szimulációs természetét, visszatér reprezentációs bázisához, a sokkoló, megrázó élmény eltörli a játékos-parodisztikus, maszkos költői imitációk felelőtlenül szabad költői játékát. Helyébe a kulturális meghatározottságaiban vergődő lírai identitás képe áll, amely saját kulturális kontextusainak foglyaként viszi színre a lét megpróbáltatásait.

Lövetei Lázár László *Két szék között* (2005) című kötetében a magyar irodalmi hagyománnyal éppúgy szembenéz, mint saját, sokáig gyógyíthatatlannak hitt betegségével. Vagyis a lírai én megteremtésének érdekében az életrajzi én irányába tolja el a jelentést, s a jelentésadás műveleteiben a szerzői önreprezentáció és önéletrajz is részt vesz. Lövetei kötetének versei éppen ezen a ponton csúsznak át egy másik paradigmába: nyelvjáték helyébe a valóságos szerzői betegség és halál-félelme által diktált identitáslehetőségek állnak. Ezen a terepen a nyelvjátékos-szimulációs technikák hiteltelenné tennék a versek belső konstrukciót.

Nem véletlen tehát, hogy néha hihetetlen módon konzervatívnak érezzük ezt a nyelvet: egyes szám első személyű megszólalásai, a lírai alanynak a fájdalomról tett megjegyzései valószínűtlen mértékű szubjektumkoncentrációról tesznek tanúbizonyságot. Ráadásul mindezt a rímhez való lehető legesztelenebb ragaszkodás kíséri: „amit tudok: már nem kérde, ki átkoz, / hogy huszonévesen kellett a rákhoz / hozzászoknom, mint levélnek az ághoz / (s ha nem félnék, hogy elrontja a pátosz”... Egész egyszerűen lenyűgöző az a bátorság, amellyel hozzányúl és megformálja a költészet „avult” hagyományát, mondhatja, szinte forradalmi. Ráadásul úgy épít fel intertextuális költészetet, hogy nem parodizálja, ironizálja a megidézett elődöket és szövegeket, hanem éppen ellenkezőleg, felerősíti az idézetben rejlő kódokat, mint például a Pilinszky-utalásokban: „Nem zúgnak föl ma

semmilyen egek, / se hajnalban a nyesett-szürke fák: / a gyökerek most tényleg gyökerek, / és szélcsend van. »Ez egy ilyen világ«”, „Aztán még fölkelek, és azt a villanyt / a folyosókon is lekapcsolom.” Hasonló technikát működtet a *Harminc* című versben: „Harminctettő leszek vajon? / Van még huszonnégy hónapom? / Le sem / veszem // a pizsamát, ha nem tudom, / hogy van két születésnapom –”...

Kemény István *Élőbeszéd* (2006) című verseskötete szintén tudatos szembenállásként értelmezhető az ironikus-parodisztikus lírai magatartással és szövegalkítással szemben. Humor, irónia, paródia helyett metafizikai fogalmakkal dolgozó, lételméleti és erkölcsi kérdésekkel szembenező költészet jelenik meg kötetében, s ezáltal szembeszegül a kortárs magyar líra említett, uralkodó lírai köznyelvével. Az *Élőbeszéd*ben egy másféle posztmodern jelenik meg, amely nem a nyelvre, a nyelv működésére helyezi a hangsúlyt, hanem a szolidaritásra, a Másiknak adott hangra, a marginális, az elnyomott nézőpontjának megjelenítésére. Míg Borbély Szilárd és Lovétei Lázár László esetében a halálélmény katartikus megélése lesz az új költői nyelvhasználat alapja, addig Keménynél ez a komponens – bár fontos elem – nem egyedüli. A marginálisnak adott hang az *Élőbeszéd*ben tágabb értelmet nyer: mindenféle kitzasztott részesül belőle: egy útra dobott, kiszolgáltattott kesztyű éppúgy, mint egy kutya, Káin vagy éppen egy számjegy, a nulla. A legmegdöbbentőbb Kemény verseiben az, hogy nála a kiszolgáltattott, a marginális, az esendő pozíciójában a „fehér, középosztálybeli, keresztény, heteroszexuális férfi” áll. Ebből a szempontból a *Fel és alá az érldligeti állomáson* című szöveg említhető, amely a kelet-közép-európai tér, történelem, jelenlét és sors kérdéseit veti fel. Olyan identitásvers, amelyben az emlékezés és a nosztalgia narrációja által egymásra kopírozódik egy harminc évvel ezelőtti és egy mai világ, amelyek egymás értelmezőjévé válnak. Dialógusukból rajzolódik ki a versben megszólaló identitása és nézőpontja, amely múltbeli és jelenbeli elhallgatásokból, ki nem mondott szavakból épül fel: „A hangosbeszélő viszont beszélni kezd, / mint a kisebb testvér, ha szóhoz jut ő is, / és jövőt ígér: egy vonatot. // Az ilyen alakokat hogy megvettem, / az ilyen figurákat hogy sajnáltam, / mert azt mondták, ők csak egy kis / pont ugyan, de az is jobb, mint a semmi, / és hogy változnak az idők.”

Az elmúlt években egyre nagyobb teret nyert a kortárs magyar költészetben az említett három kötetre jellemző új látásmód, egyfajta új katarzis költészete. Ennek a paradigmának a jellemzői a maszkyszerű költői identitásjáték visszavezetése az életrajzi szerző önéletrajzi és kulturális identitásába, az ironikus-parodisztikus megszólalásmódotól való tartózkodás, amely az intertextusok eltérő (nem-ironikus, nem-parodisztikus) felhasználásában manifesztálódik, valamint a lételméleti, metafizikai kérdéseknek szentelt szöveghelyek, amelyek a marginális nézőpontját, a sokkoló, megrázó, katartikus szenvedéstörténetet reprezentálják – ez lép a megelőző lírai paradigma szimulációs technikáinak helyébe. Nem véletlen, hogy az új katarzis költészetének alapvető élményanyaga és kiindulópontja a halálélmény – szemben a nyelvjátékos költészet parodisztikus játékélményével. Különösen elgondolkodtató lehet összehasonlítani a Lovétei Lázár László- vagy a Borbély Szilárd-féle új katartikus halálköltészetet egy ironikus-parodisztikus, nyelvjátékos halálköltészettel: mondjuk Parti Nagy Lajos Dumpf Endre maszkjában írt *Őszológiai gyakorlatok* című ciklusának verseivel. A két lírafelfogás közti különbségek értelmezhetőek két paradigmátikusan eltérő nézőpont, nyelvhasználat és identitásfelfogás felől is.

Ennek nyomán talán nem tűnik túlságosan merész kijelentésnek, hogy az ún. korai posztmodernnek a későmodern és posztmodern határhelyzeteiből profitáló lírafelfogása, valamint az ún. második posztmodern tanulmányunk elején elemzett játékos-parodisztikus referenciális-szimulációs verstechnikái után egy harmadik posztmodernnel, illetve annak kánonjával is számolnunk kell a kortárs magyar irodalom stratégiái között. Annál is inkább, mert a kortárs magyar irodalom legfiatalabb alkotóinak egy része éppen az ún. harmadik posztmodern paradigmájának nyomán viszi véghez saját „szellemi apagyilkosság”-át.

Értékszembesítés az elektronikus irodalomban

Minden nemzet kultúrájában vannak belső ellentétek, antinómiák, melyek nemcsak hogy összefügghetnek a társadalmi lét antinómiáival, hanem mögöttük társadalmi feszültségek, ideológiai ellentétek is lehetnek. A magyar irodalomról beszélve Pomogáts Béla négy nagy antinómiát különít el egymástól.¹ A nemzeti és az európai orientáció ellentéte mellett meghatározónak találja a személyiségelvű és a közösségi elvű irodalom szembenállását, a hagyomány és a modernség ellentétét, s beszél a magas irodalom és a tömegirodalom oppozíciójáról. Magas irodalom és tömegirodalom, illetve magas kultúra és tömegkultúra elhatárolásával és kritikai vizsgálatával többen is foglalkoztak már. Herbert J. Gans onnan eredezteti a fenti fogalmak elkülönülését, hogy a heterogén társadalmakban a különböző csoportok harca a kultúra kérdéseire is kiterjed.² Definíciójában a magaskultúra a társadalom művelt elitjének képzőművészetére, muzsikájára, irodalmára és egyéb szimbolikus termékeire vonatkozik, de jelenti a „kulturáltak” gondolkodási és érzelmi stílusát is. A tömegkultúra pejoratív fogalma ezzel szemben a „kulturálatlan” többség által használt szimbolikus termékeket jelöli. Pomogáts szerint a kettő mindig is létezett és közöttük viszonylag ritkán adódtak kapcsolódási pontok, sőt a jellemző viszony az, hogy a modern tömegkultúra és ennek elektronikus változata a korábbi magas kultúra és népkultúra helyét és szerepét átveve veszélyezteti azt. A tömegkultúra kritikájának ez a tétele sem újkeletű, már régen megfogalmazódott, hogy a „népszerű kultúra” negatív hatást gyakorol a közönség és a társadalom mellett a magaskultúrára is. A dekonstruktív hatásban nemcsak Pomogáts szerint van kulcsszerepe a tömegkultúra elektronikus változatainak, az ízléskultúrákba Gans is beletartozónak véli a tömegmédiát, sőt sokszor szinonim fogalmaként használja a népszerű kultúra és a „média kínálata” kifejezéseket. Természetes, hogy az új médiumok – ide sorolva az internetet is – nem a mögöttes infrastruktúráról, a technológiáról szólnak, mélyükön nem elsősorban technika van, hanem egy olyan új, globális kultúra, melynél az idő, a tér, a határok, sőt még a személyazonosság fogalmát is radikálisan át kell értelmeznünk. Írásomban arra keresem a választ, hogy az elektronikus irodalom tényezői és új közlésmódjai esetében milyen vonatkozásokban használhatjuk a magaskultúra és tömegkultúra fogalompárost, s csakugyan helytállóak-e minden esetben a tömegkultúrával szemben megfogalmazott kritikák ebben a közegben.

A mai kor embere nem mindig tud eligazodni az internet által fémjelzett új kultúrkörben, mely mára már megkerülhetetlen, jól elkülöníthető társadalmi jelenséggé vált, saját történelemmel, tradíciókkal, szlenggel és értékekkel rendelkezik. A szociológiai szakirodalom szerint a tudás átadásának első nagy forradalma a nyelv, a második az írásbeliség, a harmadik pedig maga a digitális kultúra. Az információs társadalomban a nemzedékek kölcsönös viszonya is új alapokra helyeződik. Kevésbé élessé válik a határvonal a gyermekkor s az ifjúkor, illetve az ifjúkor s a felnőttkor között. Az interneten kalandozó, azt egyre tudatosabban

böngésző gyermek vagy serdülő ugyanabban a közegben és világban tájékozódik, mint a felnőtt. A játék, a szórakozás és a munka tartományai is egybefolynak. Ez persze súlyos gondokat is felvet a személyiség fejlődésével kapcsolatban. Számos tanulmány jelenik meg az elektronikus kultúra árnyoldalairól, s itt nemcsak az egészségre káros hatásokról van szó, hanem elsősorban az eszközök túlzott használatából eredő problémákról, melyek egyéni és társadalmi szinten is jelentkeznek. Buda Béla szerint az aggályok egyik része az új kommunikációs lehetőségek elidegenítő hatására vonatkozik, melynek következtében az egyén elmenekül a saját egzisztenciális valóságából. „A másik gondolatkör a kábítószer vagy a kóros szenvedély metaforájának kiterjesztése az elektronikus kommunikációra.”³ Tény, hogy az internet és a mobiltelefon az emberi viszonyok közvetlenségének elvesztésével és elidegenedésével fenyeget, de a valódi veszély mértékét és okait nehéz objektíven megállapítani. Valószínű, hogy mindazok a sokak által hangoztatott káros és ártalmas mechanizmusok, amelyeket egyesek az internet veszélyeként szoktak emlegetni, egyáltalán nem az internet veszélyei, hanem régen velünk élő veszélyek, amelyek az interneten is megjelennek.

Az új kultúra számos olyan művészeti kifejezési formának adott lehetőséget, amely kevésbé illeszkedik a hagyományos, művészetről szóló elképzelésekbe, s ezzel mintegy kiszélesíti az esztétikai megítélés alá eső tartományt. Az elektronikus irodalom néven tárgyalt műfajok egy alapvetően új vizuális felületen, a számítógép képernyőjén jelennek meg. Annak a megválaszolásához, hogy egyáltalán mi nevezhető ebben a közegben művészetnek, a magas vagy tömegkultúra részének, azt kell megvizsgálnunk, hogy milyen szempontok alapján tekinthetjük magát az internetet esztétikailag is értékelhető jelenségnek. A válaszokat részben a XX. századi avantgárdban kell keresnünk, ahonnan kezdődően a művészi tevékenység túllépte az esztétika addig ismert intézményes határait. Mára pedig a posztmodern esztétikai gondolkodás mérhetetlenül kiszélesítette azt a teret, ahonnan az esztétikai kritériumok származtathatják magukat. Ennélfogva bármi lehet esztétikai megítélés alá eső objektum, így a netművészet is. „Sem az esztétikai megítélés alá eső objektumoknak nincs behatárolt, konkrétan definiálható tartománya, sem pedig az értékítéletet megfogalmazó szubjektumnak nincsenek a korábbi esztétákhoz hasonló intézményesült jogosultságai.”⁴ A válaszok másik része az internetes alkotások jellegében keresendő. Míg a hagyományos alkotásoknál a hordozó közeg, az alkotást befogadó tér a műalkotástól bizonyos értelemben független, addig maga az internet a műalkotás szerves elemévé, részévé válik. A hordozó média, s annak technológiai, és kommunikációs közegének változása a művektől szinte megkülönböztethetetlen, azokkal interaktív viszonyba kerül. Az internetes alkotások tartalma, formája és a felhasznált technológia a hálózati kommunikációhoz kötődik és attól elválaszthatatlan. Nem vitatható, hogy az esztétikumnak egy minőségileg új megjelenési formájával találkozunk, amit ennek megfelelően tekinthetünk az esztétikai értékelés tárgyaként, és behelyezhetjük az esztétika viszonyrendszerébe, ha az idetartozó elemek változását szeretnénk vizsgálni. Ezek közül az elemek közül a befogadó változása különös figyelmet érdemel. Az internet-tartalmat befogadó szubjektum a hagyományos értelemben vett műélvezőhöz képest ma egészen más helyzetben van. A korábbinál sokkal nagyobb mértékben érzi az új paradigmához való sürgetettségét, ám esztétikai befogadóképessége nem növekszik

ilyen mértékben. Az esztétikai élményt sokszor már nem önmagáért éli meg, hanem az információszerzés vagy befogadás folyamatának velejárójaként. Az információ befogadását kísérő esztétikai élmény funkciója így nem kizárólagosan esztétikai funkció, sokkal inkább szolgál esztétikán kívüli – ismeretszerzési, társadalmi konszenzusteremtési, s nem utolsó sorban a környezetünk esztétizálásán keresztül művészetre nevelési – célokat. Az internet azáltal tehát, hogy új vizualitási felületet, illetve új kommunikációs csatornát nyit, egyszerre több esztétikai funkciót is teljesíthet. Ezek közül az egyik legfontosabb a művészetre való nevelés funkciójának a lehetősége. Ennek a funkciónak a realizálása nagyon sokat segíthet abban, hogy a művészet halála helyett a művészet új formákban való újjászületéséről beszélhessünk. Természetes, hogy ha egy adott korszakra a valóság virtualizálódása a jellemző, akkor ez az esztétikum újraértelmezését követeli meg. A kérdés az, hogy mennyire képes a mai kor embere erre az újraértelmezésre. Látni kell, hogy nemcsak a ma befogadója alkalmazkodik lassabban a megváltozott körülményekhez. Ahogy a nyomtatott kultúra sem vált egyeduralmukodóvá néhány év alatt, úgy a Gutenberg-galaxis sem fogja átadni a helyét rövid időn belül a Neumann-galaxisnak. Hosszú folyamatról van szó, a tudásanyag digitalizálása is évtizedeket igényel, s a befogadónak is időre van szüksége az új helyzet elfogadásához. S nem véletlenül használom az elfogadás szót, az új kommunikációs technikáknak, közlésmódoknak, műfajoknak először el kell fogadtatniuk magukat, s jelenleg még mindig ebben a fázisban vagyunk. Az elfogadás, a befogadói hajlandóság számos körülménytől függ. Könnyebben magyarázhatók a befogadón kívüli tényezők hatásai, a technikai fejlődés mértéke, ennek a hozzáférhetősége, az infrastrukturális fejlettség. Mindez gyorsíthatja, de késleltetheti is az emberek alkalmazkodását. A befogadón belüli tényezők, a szubjektumban rejlő okok még összetettebbek. A műalkotás és a befogadó interakciója ez esetben is függ szociokulturális feltételektől, iskolázottságtól, foglalkozástól, életkortól és számos más változótól. Az életkor kiváltképp meghatározója a kompetenciának. Az új közlésmódokkal való játékok, kísérletek, irodalmi pályázatok mutatják, hogy a résztvevők körében jóval nagyobb a fiatalok aránya. Ez azt bizonyítja, hogy az új kommunikációs formák aktív használata ma Magyarországon generációs kérdés. Emellett szólnak az olyan nyilatkozatok is, melyekben az idősebb generációk a kultúra hagyományos értékeit fenyegetve látják a digitalizációtól. Ez a fő oka, hogy a Gutenberg-galaxisban felnőtt és szocializálódott olvasók nem tekintik az internetet kulturális közegnek, „magvasabb” irodalmi alkotások szülőhelyének. Az irodalmi értelemben vett befogadók alkalmazkodását az is nehezíti, hogy a szépirodalmat fogyasztók és a számítógépet aktívan használók tábora meglehetősen kis felületen érintkezik egymással. Sokan zsigerileg elutasítják a számítógépet, így nem is kerülhetnek kapcsolatba az új közlésmódokkal. A számítástechnika ugyan reál tudomány, de itt közel sem erről van szó. Az elektronikus kultúra is jószerével betűkre épül, a számítógép képernyőjén leginkább betűket jelenítünk meg, s nem a digitális technológia terjesztette be az igényét az irodalomra, hanem az irodalom talált új eszközöket, melyek az olvasó szerepét is megváltoztatták. Az aktív befogadásban az interpretáció már nem korlátozódik az olvasatra, a megértés nem rejtőzik el az olvasásban. Az átlagolvasóból aktív befogadóvá előlépett individuuum még tovább léphet abba a fokozatba, amikor az elsődleges szerzővel együttműködve a szöveget újraalkotó társszerző lehet.

Mélyreható gondolkodásbeli, mentalitásbeli, értékrendbeli változások tanúi vagyunk, melyek nem ítélnétek meg objektíven. A virtuális tér egyeseknek elidegenítő, szürke, személytelen, másoknak éppen izgalmas lehetőség, az evilág szürkeségéből való kalandozások színhelye. Egyes kisközösségek tagjai, akiket a technikai civilizáció a XX. század végéig egyre inkább elválasztott egymástól, éppen az új technológiáknak köszönhetően kapnak lehetőséget arra, hogy kapcsolataikat szorosabbá fűzzék. A jelenségek megítéléséhez tehát kritériumok kellene, mint például a tudásmegőrzésben, az oktatásban játszott szerep; de előtte azon kell elgondolkodni, hogy a művészetben, az irodalomban, s annak befogadójában bekövetkező változások minden esetben ok-okozati viszonyba hozhatók-e az új médiumokkal.

Amikor az internetet csupán hagyományos műfajok és művek hordozó közegének tekintjük, nem érdemes a tömegkultúra-magaskultúra kettősét vizsgálnunk, hiszen ezt a Gutenberg-galaxisban is megtehetjük. A tárolási és a közvetítési formák változása önmagában nem eredményezi a kulturális értékek megváltozását. Érdekes azoknak az új közlésmódot használó új műfajoknak és műveknek a tanulmányozása lehet, melyeknek létét csak az említett közeg tette lehetővé. A hipertextes szövegek, az online és többszerzős művek olyan specifikus jegyeket hordoznak, melyek a hagyományos műveknél nem érhetők tetten, még ha a posztmodern korszak olyan változásokat is hozott, melyek az irodalom alaptényezőit is gyökeresen átalakították. Gans a kultúrák közti különbségekről értekezve több ponton is utal a „népszerű” és a magaskultúra közötti párhuzamokra.⁵ Az ízléskultúrák közeledése a fogalomértelmezésben nagyfokú toleranciát és többféle igazságértelmezést hozó posztmodern korrallal egyre gyorsabbá válik. Az új évezredben mindinkább jellemzővé váló gondolkodásmód lerombolta a korábban egyeduralkodó elitkultúra ideáját, a tömegkultúrát állítva mellé. Az elitoktatás helyett pedig a tömegoktatás létjogosultságát ismerte el. Ugyanez történt a művészetek vagy például a sport területén. Az addigi elitművészet helyébe, mely keveseké volt és minden korban sajátos stílust teremtett, tömegművészeti ágakat hozott létre és egyben megszületett a stílus nélküli század. A posztmodern lebontott mindent, ami egész, elit és univerzális volt korábban. Létrehozta a töredezettséget, az egészre vonatkozó „univerzális igazság” helyére a „helyi igazságot” állítva. Jelentős „misszionálási karaktert” jelenít meg, amikor a tömeg jogát emeli az addigi szűk elit mellé. Az elmúlt század történéseit ebben a kontextusban a lebontás idejének értékelhetjük, ahol az addigi merev kategóriák összeomlása, az univerzális, mindenkire egyaránt érvényes elvek szerinti működés ideájának megdőlése, és ezzel a tömegesedés jelensége vált a legjellemzőbbé. A század fő karakterjegyei tehát a lebontás, töredezettség, tömegesség. A töredezettség felfedezhető a kultúrában is, a tömegkultúra számtalan ízlést tükröző világában. A posztmodern tolerancia és a kitágított fogalomalkotás azt mondja, hogy mindegyik nézőpont jó és hasznos, csupán egy másik oldalt jelenít meg. Felmerül tehát a szintetizálás szükségessége, a két nézőpont közös pontjainak megtalálási igénye és az eltérő vonatkozások egyenlő jogainak elismerése. Így nemcsak az derülhet ki, hogy mennyi hasonlóság van a népszerű és a magaskultúra között, hanem az is, hogy az előbbi nem jelent igazi fenyegetést a magaskultúrára és alkotóira. A kritika elfogultsága miatt sokszor célt téveszt, s a tömegkultúrával szemben tévesen felmért negatív hatásokra hivatkozik.

Amikor fentebb új közlésmódokról és műfajokról esett szó, nem pusztán a bennük rejlő értékeket kell vizsgálnunk, hanem a kritika torzításait is figyelembe kell vennünk, ha valós képet szeretnénk kapni kultúrákról és egymással való viszonyokról. Például egy online regényt nem lehet pusztán a tartalma alapján tömegkulturális alkotásnak nevezni, amíg más jellemzőit fel nem tártuk. Tény, hogy az interneten nagy számban vannak a tömegkultúra körébe sorolható alkotások, az elektronikus irodalom gyűjtőnéven emlegetett művek általában nem tartoznak ide. Nemcsak tartalmi és formai jellemzőik szolgálhatnak erre indokul, hanem a profitszerzéssel való ellentmondásos viszonyuk is. Azaz amellett, hogy vannak művészi vonásaik, nem szabványosak és sztereotípek, nem elsődleges céljuk a profitszerzés. Mivel minden kulturális elem két szempontból – az alkotó és a felhasználó szemszögéből – értékelhető, hangsúlyt kell helyeznünk ezen tényezők vizsgálatára. Míg a magaskultúra alkotói irányultságú, addig a népszerű művészeteket felhasználói irányultság jellemzi. Ez a különbség a két terület ellentétének egyik oka. A magaskultúra alapjában véve emiatt kényszerül arra, hogy támadja a népszerű kultúrát. A magaskultúra csak úgy őrizheti meg alkotói irányultságát, ha bizonyítani tudja, hogy igazodik a saját alkotói által meghatározott esztétikai mércékhez. Sajátos helyzetet teremt az a digitális közegben keletkezett több szerzőjű alkotás is, melynek esetében „alkotó” és „felhasználó” között nem húzható határvonal. Interaktív műveknél eljutunk az olvasó aktív közreműködéséig, addig a pontig, ahol a befogadó alkotóvá válik. Könnyen belátható, hogy az irányultságok vizsgálata ebben az esetben nem vezet eredményre. Itt már megsemmisül az a vád, ami az alkotók közötti különbségekből eredezteti a magas- és tömegkultúra szembenállását.

Már a fentiekből is látszik, hogy a digitális közegben nem célszerű éles választóvonalat húzni népszerű és magaskultúra közé, de ha tovább folytatjuk a vizsgálódást, egyre jobban bizonyossá válik, hogy a tömegkultúra kritikája nemcsak az alkotókkal kapcsolatban nem állja ki a próbát. Azt az állítást is hamar megcáfolhatjuk, hogy a népszerű kultúra – ha még egyáltalán ragaszkodunk a szétválasztáshoz – veszélyezteti a magaskultúrát. Az említett kritika a kultúrák tartalmának kölcsönzésében gyökerezik, de egy olyan közegben, ahol a kölcsönzés már csak az intertextualitás fogalma révén is alapvető mozzanattá lesz, teljesen más jelentést nyer. Helye sem lehet annak a szemrehányásnak, hogy egyik kultúra a másiktól kölcsönzi tartalmát, s ezáltal lealacsonyítja azt. Az irodalom alaptényezőinek megváltozását eredményező, a „szerző-olvasó” fogalmát megteremtő éraban módosított verziók, másolatok, „klónszövegek” jönnek létre, melyeket csak a keletkezési dátum alapján rendszerezhetünk, s megszűnnek, átalakulnak az eredetiségről alkotott fogalmaink, inkább beszélhetünk legrégebb, mint eredeti szövegváltozatról. Bárki készíthet egy új dokumentumot, mely egy már meglévőt idéz vagy újrafogalmaz; és ez az újabb dokumentum is sérthetetlen lesz. Vagyis korlátlan számú új dokumentumot készíthetünk a régiekből, azt változtatunk, amit akarunk, az eredeti soha nem változik. Az így létrejött szövegekre az időtlenség jellemző, új dátum válik fontossá: a szöveg első megjelenése a hálózaton. Ráadásul a hipertext az olyan fogalmakat is felszámolja, mint a szerzői tulajdon, a szerzői egyediség és a fizikailag elszigetelt szöveg. Az elektronikus irodalom új közlésmódjai tehát az irodalomszociológiában is új kérdéseket vetnek fel, s az

irodalmi antinómiákat tekintve is megváltoznak a hangsúlyok. Ennek a napjainkban is zajló folyamatnak a vizsgálata csak tudományok közötti területeket bevonva lehetséges.

Irodalomjegyzék

- ¹ POMOGÁTS Béla: *Magyar irodalom a magyar társadalomban.* = *Literatúra*, 2004, 3-4.
- ² Herbert J. GANS: *Népszerű kultúra és magaskultúra.* = *A kultúra szociológiája.* Szerk. WESSELY Anna. Bp., Osiris Kiadó, 1998, 114.
- ³ BUDA Béla dr.: *Az elektronikus kommunikációs kultúra árnyoldalai? Aggályok és tények az internet és a mobiltelefon visszaélő ill. túlhasználatával kapcsolatban.* = *A 21. századi kommunikáció új útjai.* Tanulmányok. Szerk.: NYÍRI Kristóf, MTA Filozófiai Kutatóintézet, Budapest, 2001.
- ⁴ <http://www.inco.hu/inco0401/global/cikk9h.htm> (Szűcs Olga: *Gondolatok a netművészetről.*)
- ⁵ GANS *i. m.* 123.

CSOG SZIDÓNIA

Jób tétje

(Interjú Lászlóffy Csabával)

„Nem felfogni, fogadni a csodát
– gondolja Jób –, ez a legnehezebb.”

– Verseiben, regényeiben fontos helye van az apokaliptikus látomásoknak, amit „kannibalizmusnak” is nevez. Azt írja: „a megszentelt agyrém végképp megérintett”, „a rém lódt számtalan alakban”, vagy: „öngerjesztett Szodomát szül a képzelet”... És beszél a fikciók agykoholmányjáról; erről egyik gondolkodó láttelepe jut eszembe: „Fikcióban éliünk és vergődünk...” Az apokaliptikus válság azonban, amire a költő utal, nemcsak a letűnt idők tényállapota – gondolok a régi rendszerre vagy a posztkommunizmusra –, hanem a történelem folyamán mindenkor szembe kell(ett) nézniünk ezzel a láthatatlan pondrói léttel. Hogyan vélekedik erről?

– Egyik válaszom erre a következő. Az apokalipszis élet-halál és Istenkísértés(ítélet) kérdése. Eszembe jut a kérdés vagy a vád, amit az utóbbi időben nekem szegeztek, miután hallották és tudomásul vették rákos megbetegedésemet. Állítólag kihívtam magam ellen az Istent, évek óta! Erre különben a *Verses Ótestamentum* kötetemben megjelent *Jób* poéma adott hivatkozási alapot... (Még viszatarthatunk rá.) Másrészt viszont fikcióról és – prózai írásaim s mondhatnám tudatosan kiművelt alkotómódszerem alapján – *reinkarnációs* beleélő-képességről beszélhetnék. A két kérdést össze lehet kapcsolni. Azzal indítanék, hogy mindent megszenvedtem. S az, hogy a művészetben nemigen nélkülözhető belső egyensúly bennem, az emberben is mindig megvolt, köszönhetem a jó géneknek és kicsit talán annak is, hogy nem köldök- és csupán magába néző egyed, hanem szangvinikus típus vagyok. Ez a legnehezebb helyzetekben is megmutatkozott, amikor sorsom s a gyermekeink élete vagy a kisebb-nagyobb közösségé forgott kockán. Lehetőleg közösségben gondolkodtam mindig. Lehet, hogy nem mindig látszik meg az ember líráján vagy abszurd drámáin, de ha az egész életművet vizsgáljuk, ez a póztalan, külsőségekre s tekintélyre nem adó törekvés fellelhető. Itt rögtön megjegyezném, hogy lehet nagy irodalmat, költészetet művelni akkor is, ha az alkotói attitűd mögött a póz áll. Hányan írnak például fiatalon szép öregkori verseket. Ez azért nem ugyanaz, mint a klasszikusnak számító dél-amerikai Fernando Pessoa, vagy Kovács András Ferenc, újabban Bogdán László „hasadásos” alteregó-lírája; vagy nálam is ez érhető tetten két évvel ezelőtt megjelent verseskötetem záró ciklusában: egy Dracu la Ureche nevű (utalás az első román krónikásra, Grigore Urechére) élő román költő „küldi nekem” verseit a „Párizsi Kurírból”. Tény, hogy létezik egy román íróbarát, aki a diktatúra elől Párizsba

menekült, Németh László-regényeket fordított, és 1990 tavaszán, a kolozsvári Lábasház előtt, amikor eljutott hozzánk a marosvásárhelyi vérengzés híre, szomorúan megjegyezte volt: „Nem irigyellek titeket, magyarok!”, és visszatért Párizsba... Azóta küldözgeti nekem a verseket Dracu La Ureche, s a ciklus egyre gyarapodik...

– A Tudnak-e a jász lovasok nevetni című verseskötvekről van szó, ugye? A vírusról is írt, arról, hogy az emberek nem konkurálhatnak a „tökéletes élőlényvel”, mert a vírus nem csupán félelmetes iramban osztódik, de emlékezik is: hetedízigen. Ez valamilyen posztmodern játék?

– Szó sincs róla. Való tények ihlettek meg. De miért ne becsülhetnéd, legalább úgy, mint a posztmodern-„késő virágzást”, melynek hazai képviselői azt hiszik (vagy hitték el velünk), hogy valami újat szültek, pedig nyugaton ez már rég lejárt... Megint csak oda szeretnék kilyukadni, hogy a fikcióban-élés legtöbbször nagyon is hétköznapi, „próza” állapotra utal – itt vannak mindjárt: a „bizánci jellemtelenség” és a „velencei könnyelműség” említése – nem is olyan régi „verszilánkok”! – A bizánci ortodoxia intoleranciájára, besűgás-örökségére utal egyik történelmi áttételekre épülő fejezete legújabb regényemnek is, *A félelem halmazállapotának*. „Bizáncot éljük”, mondom a versben; a „kalmár-érzéken-mohóságon átüt”, sajnos, amiből kijut, kitelik „gyermekünknek is jövő-modellre”... És hát továbbélnék: „a trecentóban kifaragott példás bűnök és erények”... S a költő? „bosszútól s a nap mint nap kiszabott büntetésektől elcsigázva”. Ebbe a versbe belejátszik még az átkos örökség emlékezete; de aztán folytatódik minden a 2000-es versek megaszalódott hitével („Káinnál és Ábelnél csupaszabban... a steril úrhuzatban”). Hát még azok, akik „szórványban élünk pingvinek / zsúfolt komornyik-szigetén”, hol szieszta gyanánt „vad cáparaj s tengeralattjárók után” lövöldöznek, senki sem hallja rozsmárnyögéseinket. Innen már csak egy lépés, midőn „életünk elgyökértelenedvén, mint holmi / dísznövény virít, áttünedezve / az osztályon felüli szállodák / golyóálló vastag üvegfalán”.

– Ez már, ha nem tévedek, a lelegebb jelen, mikor Lóci – mivel „(Szabó) Lőrinc papa már nem ügyeletes” – „rejténé dagadt arcát... az ukrán martalócok elől”.

– „Mefogták” a költőt – ez aztán tettenérés!... Ám ebben – a Magánnyomozás című – versemben is ugyanazt állítom, miszerint: előttünk „a lehetetlen játszó élet”. Vagyis a: „ziháló madárijesztő. Hazug mágus. Maga alá csináló haramia.” Ez a némi költői túlzással odavetett, „leleplező” befejezés valahol a maradék hitet fejezi ki, ami nélkül már nincs se költői, se semmilyen megszólalás... De folytassuk inkább a feltett kérdést – illetve gondolatsort. A fikcióban élés és vergődés – felelős vagy felelőtlen emberi mivoltunktól függetlenül – semmiképpen sem vonatkozik (finoman fogalmazva) utóéletünk nagyon megrázó erejű, „ünnepnapjára”, amikor is a *Megnyilatkozó* – hogy a görög szó egyik értelmi árnyalatához kapcsolódjam – nem mi vagyunk, mármint a Biblia és a keresztényi hit kánonrendszere szerint. Máskülönb a halandóval – legyen az akár költő – apokaliptikus látomásokat elkeseredettsége, kiáltástalansága, büntudata (nem ritkán kollektív büntudata) mondat – és legtöbbször földhöz kötött, nagyon is emberi fogalmai alapján: a jóról, rosszról, gonoszról, erkölcsről, bűnről...

„A gravitációval / megáldottál-e, vagy / sújtottál egyet rajtunk, / Uram?” Ez a látszólag – ha nem is régies, de – impresszionista kérdés „a páraformában rozsdazöld láthatáron lebegő” Teremtőhöz, aki belénk oltotta a súlytalanság vágyát, még nem sejteti a

múlt mellett a jövővel is „feltöltött szemgödörrel” virrasztó elme végső, gúnyval leplezett keserűsét, aki – a lázadás bumerángja ez! – azt várja Istenétől, hogy a társadalmi lényvé vált ember minden építését, alkotását megkérdőjelező: tétlenséget testálja reá... Álljunk meg egy percre a hatásos, nagy szavak és a nagy lelki és szellemi katalizmák előszobájában. Vajon melyik a fenyegetőbb rém: a kicsit görögösen is értelmezhető apokalipszis, vagy a teljes nihil?!...

– És mi erre Lászlóffy Csaba válasza?

– A saját morális meglátásaim (ebbe nyilván az ember neveltetése, ha úgy tetszik, alkata, géntudata” is belejátszik) tükröződnek a már említett verssorokon kívül a lírámban, drámáimban, prózámban, az egész életműben – ezt mások következetesen kimutatták és lereagálták... Ez lehetne akár a mi beszélgetésünk értelme! Ahogyan elmondod ítéletedet a kannibálizmusra emlékeztető, kifosztó, lecsupaszító korról, nemegyszer környezetről, az átéltekről – mind a gondolkodó lényt, az írórt minősíti. Az idézetek (még ha csak kapásból emeljük is ki őket) valahol logikai rendszert sejtetnek, még a tudattalanból felbukkanó, feltörő képek, metaforáim esetében is... A kétszáz éves Csokonaival (lehet, hogy első igazán európai hangú poétánk?) keresni ma az „árnyékhazát inter(Internet!)-árnyékvilágban”, / még hogyha „szarószéken cserben(félbe)hagy (is) / Zrínyi-pózoatok” – kiáltom is a kiátkozó vagy kiátkozott – csak felfogás kérdése, nem? – kevesekkel, Jónásnak, minden nemzedék és évszázad számára „fél érésű tökje felett”, jól tudván azt is, hogy „a márványnak hazudott gerinc is, mint a rög, / kezdettől fogva ropog, töredezik”. Ezzel a hasonlattal különben az olykor szépelgőnek tetsző, ám rendkívül esendő (a Csokonai-törékenységgű) költőkre s a költészetre hívom fel a figyelmet. Ilyen önemész-tő, „füstárnyék-derekú” játék meg fricska bőven található nálam. Ezzel mintegy „bűneimet visszaadom s velük / minden indulatom” a létnek. (Az agyam persze még ketyeg.) Így voltam képes ezt a játékot beindítani most kettőnk között... mely, azt hiszem, sok időt venne igénybe. Amikor a bevezetőjében azt állítja, hogy a történelem folyamán mindenkor szembe kellett nézni – s bizonyára nem a röghöz kötött írástudatlanokra gondol, hanem a kiválasztottakra – a „pondrói léttel”, az apokaliptikus valósággal, ezt mindjárt magamra is vehetem, tekintve, hogy nem csupán írói programom és kidolgozott módszerem kerül terítékre itt, hanem a rólam állított és a szakma művelői által „bevett” minősítése is műveimnek...

– Bíró L. Ferencnek a nyolcvanas évek elején a Korunkban megjelent kritikájában már ez olvasható: „Ami Lászlóffy Csabát az elbeszélés hitelén kívül valóban érdekli, az nem a morális, illetve az amorális lét konkrét megvalósulása, hanem mindezen valóságok rendszere, az «örökkévalóság», a feloldott novellában, «filmtervben», valós vagy pszeudepikus és –történelmi környezetben tetten érhető rendszerré-válás, amit úgy is nevezhetnénk, hogy jelenformáló múlt...” Józsa István szerint az újabb kisregényekben, elbeszélésekben nem is az egyes alakokkal, hanem: az elbeszélő «én»-jével» történnek meg a dolgok... A szerző „nem elmesél, úgymond vízszintesen a papírra vet egy történetet” – mondja –, hanem „a történet alakulására figyel, a reflexión mint módszeren medítál”. – Lászlóffy Csaba tehát: „függőleges prózát” ír... Ehhez már csak Bertha Zoltán összegezése kívánczik, aki SZELLEM ÉS TÖRTÉNELEM egységében a számos verses-, próza- és dráma-kötet erkölcsi látásmódjára és lélektani-bölcseleti dimenzióira hívja fel a figyelmet, valamint arra, hogy „a stiláris veretesség, a plasztikus megjelenítés és a groteszk-ironikus szemléletformák értékjegyei” egyaránt „az időbeli történések jelenvalóságát, a történelmi sorspárhuzamok sokrétűségét” szolgálja.

– Számomra a szavak megjelenítő erején, a láttatáson van a hangsúly. A nyelv megőrző és újító funkcióján, témától, apokaliptikus látomásoktól („rögeszmétől”) függetlenül. Egy belső kényszerben kereshető az ok: hogy újrafogalmazzam magam, kételyeimet, szorongásaimat.

– *A görög eredetű apokalipszis kiderülést, kifejlődést és megnyilatkozást is jelent...*

– Én még nem pipáltam, nem láttam derűs, mosolygó apokalipszist. Az a bizonyos *kiderülés* talán azt jelentheti, hogy a pusztulás, a bűnök kérlelhetetlen megtorlása után kiderül: kit miképpen érintett az ítélet, ki hogyan vészelt át? Földi lőtásfutása után. (Lám, Lót is megúszta, igaz, ráment a családjá, szinte mindene...) Különben ez volt a tét Jób esetében is, és ez a dilemma íratta meg velem a poémát, melynek elemzése, értelmezése másfél éves megjelentetése után is tart...

– *Az értelmetlen áldozatok örökös jelenében (és minden korában) mi volna az a „másik igazság”, amiről egyik interjújában beszél? Sokan megfogalmazták már, és a Biblia is erről a szakadatlan tékozlásnak vagy gyilkosságnak a mindenkori történetéről vall: mindannyian árulók vagyunk. Vajon az az Esterházy Péter által emlegetett „a győzelem a végtelenben győzelem, a végeben szenvedés” volna a lélegzetnyi (Pilinszky) igazság a mindenkori időben, valahányszor a leghűségesebbek esnek áldozatul?*

– A győzelmek is viszonylagosak, annál is inkább, mivel bekövetkezhetnek olyan korok is, amelyek megkérdőjelezzik a győztes igazát. A mai időkre egyre inkább Deák Ferenc igazsága hitelesült, anélkül, hogy Kossuthot bántani kéne. A forradalmárok és konformisták (a megalkuvás azért mást jelent!) viszonyában nemzedékek hulltak el, és gyilkost kiáltottak azokra, akik nem ezt érdemelték. Vörösmarty is átkot szórt Görgeyre, akinek később hányszor a sírját is megtaposták az együgyűek. Holott bátor és ragyogó hadvezér volt... Milyen bösz ítéletekre vagy mekkora megalkuvásokra került sor már nagy alkotói életművek esetében is... A győzelem akkor győzelem, ha az alkotó embernek és a polgárnak – egyáltalán az embereknek – tiszta marad, legalábbis hosszú távon, a lelkiismerete... Ki tud konkrét választ adni mondjuk arra, hogy ennek a mára egész kicsi nagy irodalomnak melyik stádiumába is jutottunk, jutottam. (Nem úgy, mint életemben, midőn *elkallódnak tárgyaim, s már csak álmomban riadok fel néha arra, hogy milyen közel is volt a fivészker?* Hol találok mást?... Előbb-utóbb így nézünk szembe önmagunkkal mindannyian.)

– *Hogyan vélekedik az abszurd fikcióról?*

– Az abszurd fikció fából vaskarika, így emlegetve. Összekapcsolva. Azt mondanám: az abszurd fikció valahol, hogyha nem az élet abszurdja – erről már volt szó, hogy az élet: többek közt az én és sorstársaim idealista és primitív NEP korszakbeli évtizedei, a (nem is kommunista) terrorban megélt félévszázad, majd a Ceausescu-rendszer ultranacionalista tébolya túljátszotta az irodalomban még a humorban, szatírában is kimeríthető „maximákat”. „Élményeimet” szerencsére megpróbáltam kiírni magamból. Már a hetvenes évek elején, szinte egyazon időben Páskándival, írtam abszurd drámát; Magyarországon el is hangzott később, hogy az erdélyi magyar írók írják a valódi abszurdot. (Jobb lett volna hozzá a „talaj”? Vagy a francia irodalmi hatások? A kortárs román drámairodalomnak is megvolt a miénkkel párhuzamos – ugyancsak letiltásra ítélt – abszurd-vonulata.) Itthon kötelező módon államellenességet láttak az abszurd(oid)ban. Magyarországon (nekem is csak történelmi drámáim kerültek színre) – nem hencegésből

említem itt meg – egy jóindulatú és befolyásos minisztériumi személy bevallotta nekem, hogy a „*ti abszurdjaitok ránk, a Kádár-rezsimre is vonatkoztathatók, ezért nem lehet előadatni őket*”. Így az 1971-ben írt *Az eretnek* című abszurdomnak Floridában volt az ősbemutatója a 90-es évek elején – ennek is megvolt az abszurdot leköröző valóság-előzménye: amikor amerikai esztéta-fordítóm, Morze Donald és a társfordító Bertha Csilla a nyolcvanas években meglátogattak Kolozsvárot, a lakásunkat körülvették a „megfigyelők”, s a szállodaszobájukat feldúlták. A drámám bemutatójára végül „*a Fantasztikum a művészetben*” című nemzetközi szimpozionon került sor (ebből is látható, mennyire „kétértelmű” maga a fogalom és a határ, mielőtt abszurdról beszélünk)... Sok évtized után megírtam regényben az átélt legemlékezetesebb „rémtörténeteket”...

– A Félelem halmazállapotára *gondol*?

– A fikció nem feltétlenül megy át, lendül át abszurdba. Nem is a kitalálás fókán múlik ez mindig, talán az asszimiláló agya, az alkotó tehetségét serkentő, korlátozó(?) alkati tényezők is közrejátszanak a végeredményben. A kísérlet – most magamra gondolok – megérte. Mondhatni, mindig megéri, akkor is, ha a kortársak, a kritika nem veszi észre, nem méltatja kellőképpen, vagy épp elmarasztalja. Ezt is lehetne példákkal illusztrálni. Most azonban – a fogadtatást vegyem kellemes meglepetésnek? – nem ez történt... Amit ebben a regényben megírtam, és a folytatásában – mert az is elkészült: a *Télvégi hulla Kolozsváron*, a csendes városról, melynek régi díszletei között áldozat-„hőseim” vegetáló vesztesek –, nyilvánvalóvá teszi, hogy ezeknek az évtizedeknek a valósága nem tart igényt az abszurdra. A fikció tojáshéjából maguktól kelnek ki a tehetetlen élőlények. Provinciális figurák, akik se a hagyományos, se az „amerikai” életformára nincsenek beprogramozva. Vesztes-voltuk már nem magyarázható valamilyen tatár-, török-, Habsburg-reminiszcenciával. A balkániasság bugyraiban való közérzetük és leleményességük edzettség kérdése; a többi: mítosznak is közhely! Mint mondjuk az, hogy valaki a nyerskáposztától vagy a sok csukamájolajtól lesz nemileg felajzottabb... Az „impotencia” – a mindenfajta ellehetetlenülés – veszélye és főleg vádja ellen legfeljebb demagógiával lehet itt még, ideig-óráig, védekezni.

G. KOMORÓCZY EMŐKE

Régi – új „betegségeink”

(Koppány Zsolt: *Morbusz és hungarikum*)

Koppány Zsolt élményekben, gondolatokban, adatokban imponálóan gazdag kötete, amelyet jórészt itt-ott már megjelent esszéiből állított össze, széles alapozású képet kínál szellemi-művészeti életünk már-már gyógyíthatatlannak tűnő „betegségeiről”. A közvetlen társalgás elevenségével teszi fel kérdéseit s keresi a megoldást arra a mindnyájunkat izgató problémára: milyen kór gyötri mentálisan már évszázadok óta a „széthúzó” magyarságot? – s van-e orvosság önpusztító hajlamainkra? Szemlélete szinte egyedülállóan szokatlan a politika által tagolt és személyes érdek/eltség/ekkel átszínezett művészeti életünkben. Őt ugyanis nem „pártoskodásaink”, közéleti nyavalyáink foglalkoztatják; sokkal inkább azok a gyógyíthatatlan sebek, amelyeket a szeretetlenséggel, a kegyetlen érdekharccal, a kiemelkedő tehetségek „fojtogatásával” okozunk egymásnak s nemzetünknek. Kötetével megkísérel hidat építeni a különböző – az anyagi eszközök megszerzéséért egymás ellen élet-halálharcot vívó – csoportosulások között; ő ugyanis hisz az *egyetemes* magyar irodalom eszméjében, s a krisztusi szeretet – tolerancia – türelem jegyében próbálja összebékíteni az egymást kizáró ellentéteket. Sajátos *hungarikumnak* tartja, hogy legeredetibb tehetségeink sorsa valamiképp mindig tragikus (volt s az ma is).

Az esszékötet ciklusai néhány alap-fontosságú témakör köré koncentrálnak. A *geometria metafizikája* c. rész pazar és nagy ívű képzőművészeti áttekintést nyújt jelenkorunk – a szerző által legnagyobb tartott – alkotóiról; a *Morbusz és hungarikum* a kortárs irodalom kiemelkedő értékeit vonultatja fel; a harmadik rész (*Az örömhír mögötti dráma*) pedig szellemi életünk paradoxonait veszi szemügyre, s a *nemzeti* és a *szakrális* kultúra esélyeit latolgatja profán, az anyagiasságba alá-süllyedő korunkban. A zárófejezet *Bakonyi* István irodalomtörténész beszélgetése a szerzővel 50. életévének betöltése alkalmából (*A művészet szakrális. És csupa szenvedés*).

Koppány Zsolt szerint a „gonosz”: Isten hiánya. A művészetnek e hiányt kell betöltenie a szakralitás értékeivel – s pusztán már ettől „jobb” lesz a világ! „Hiszem, hogy van az ember, és van az *Istennel bíró* ember – vallja. – Aki ilyen, annak van lelke. Az Istent meg kell hívni. A Szentlélek által.” A XX. századi borzalmak (Auschwitztól a Gulágig) „Isten hiátusának irtóztató stigmái”. De – tehetjük hozzá – jelenkorunk „globalizáló” tendenciái, a pénz korlátlan hatalma, százvezrek, sőt – világméreteken! – milliók iszonyatos elnyomódása ugyancsak a könyörülő Istentől való messzire távolodásunk bizonyítéka. A társadalmi szolidaritás teljes hiánya jelzi: valóban nincs „lelke” mindenkinek, s különösen nincs a hatalmon

levőknek! A művész viszont – ha tisztában van eredendő „elhívottságával” – a lelket akarja/próbálja korunk emberében felébreszteni.

A szerző rendkívül élvezetes, szubjektívitásukban is objektív eszmefuttatásai-ban nyomatékosan hangsúlyozza: az építészet, szobrászat, festészet Duna-tájon született géniuszai nem kevesebbek – kisebbek világhírű európai kortársaiknál; de sorsuk százszorososan mostohább. A *novocento* Donatello-i és Verocchio-i (a Rodin-ek, Meunier-k) nyomán induló istenáldotta hazai géniuszok ma is köztünk élnek; de mintha tudomást sem vennénk róluk – „keresztjük” terhén nem igyekszünk könnyíteni. A személyes élmény sodró erejével mutatja be néhány ecsetvonással *Kondor* Béla, *Makovecz* Imre, *Melocco* Miklós, *Rátkay* Endre, *Zalaváry* Lajos fantasztikus, világszínvonalú életművét s az alkotás lehetőségéért vívott küzdelmeit; fájlalva, hogy hazai hivatalos elismertségük koránt sincs „szinkronban” europээр teljesítményükkel. Műveik sorát vonultatja fel, elemzései legmélyebb, legszemélyesebb pszichés rétegeinket érintik meg: elsősorban „krisztusi” szenvedéseikre figyel, s leleplezi szellemellenes korunk közönyét a legmagasabb rendű értékekkel szemben. *Prohászka* László kitűnő „Budapest-kalauza” (*Szoborhistóriák*) nyomán végigpásztazza legmaibb jelenünk „városmerényleit”, elfuserált tereinket, a Business-Centerek izlésromboló uralmának, az egységes várostervezési koncepció hiányának lehangoló következményeit. Örömmel üdvözli viszont a *Kieselbach*-Galéria nagyszabású kiállításait, aukcióit, a festészet diadalmas ünnepeit, ahol a régi/új nagymesterek otthonra találnak, gazdát cserélnek, s hírük-nevük végre Európát is bejárja. A *Kieselbach* Tamás által összeállított kétkötetes *monstre*-albumot szenvedélyes érdeklődéssel lapozgatva, örömmel nyugtázza: a mintegy 1500 festményt bemutató ragyogó reprodukció-sorozat szinte teljes körképet kínál a modern magyar festészet legkiválóbb alkotásairól. Itt végre nincs „népi–urbánus”, „hagyományos–avantgárd” megosztottság: a palettán mindenki elfér, *Nemes Lampérth*től *Csontváry*n, *Gulácsyn*, *Rippl-Rónain* s *Czóbel Béli*n át *Vajda Lajos*ig, *Korniss Dezső*ig, *Bálint Endré*ig. „Csillag valamennyi”. *Koppány Zsolt* személyes élményként éli át a neves művészekkel való „találkozást”; mindegyikükről van valamilyen sajátos emléke, s egy-egy műtárgy, kép, szitanyomat, tőlük kapott apró kuriózum meghitté varázsolja otthonát (*Donatello és Verocchio a novocentoban*; „Minden láng csak részekben lobban”; *A geometria metafizikája*; *A Kieselbach-evangélium*).

A második ciklus (*Morbusz és hungarikum*) a magyar „halálos betegség” tüneteit járja körül, arra a kérdésre keresve a választ: *miért* nem tudjuk megbecsülni művészeinket a *maguk* idejében; akkor, amikor még enyhíthetnénk a meg-nem-értettség gyötrelmein?

Szerzőnk *Gyógyító füveskönyv*nek tartja a költészetet, s fájlalja, hogy e gyógy-móddal mégsem él a nemzet. Tiszteletben tartva a költők sajátos /egyedi/ nézőpontját, formarendszerét, egy-egy korszakon belül egyenértékűnek kell/ene/ elismerni/elfogadni az egymás mellett élő poétai rendszereket, s nem egymás ellen „kijátszani” őket. Hiszen „valahol az univerzumban”, ahol a párhuzamosok találkoznak, a különböző világképek, az öntörvényű poétikai megoldások szisztémái végül is egymást kiegészítő egységbe szövődnek. S ha ezt az egységet intuitíve már az adott korszakban felfogjuk, ha „lelkünk nyitottá válik a Szentlélek befogadására, érzékenységünk az egekbe fog szökni”. A különböző géniuszok *együttesének* életművében Isten végtelenül sok arca realizálódik: a Teljességben

harmóniába kerül a *sokféleség* szivárvány-nyalábja. Életünk alap-kérdéseire csak a költészet *egésze* adhat választ – hangsúlyozza a szerző – hiszen ez alap-kérdéseket minden költő más-más módon (a *magá* módján!) közelíti meg. Lám, hogy megférnek az ormon egymás mellett *Ady – Babits – Kosztolányi*, holott éltükben számtalan ellentét volt közöttük, s nem is mindig ismerték /f/el egymás értékeit! A „poéta doctus” és a „poéta laureatus” nem egymást érvénytelenítő, hanem egymást kiegészítő fogalmak – s van, akiben a kétféle beállítódás szintetizálódik (*Füveskönyvek?*).

József Attilát szenvedéstörténete égi magasba emeli, a *Fiú* mellé (*Egy arc a csillagok fölött*). „A Szentlélek egy darabkája ő, mely befejezván a földi létezését, Krisztushoz visszatért”. A Petőfi Irodalmi Múzeum exkluzív kiadványát (*Idesereglik, ami tovatűnt*) forgatva, Koppány Zsolt elnézeti József Attila fénykép-arcait, s szinte úgy érzi: „Mintha a Mennyszágból esett volna az ölinkbe ez az album. Megjárnán a poklot, József Attila odaért. [...] Jót, biztatót nem tud mondani, se üzeni. Csak a lehelete a tarkón. A reménység”. Több esszéjében is visszavisszatér a XX. század e „szent”-jének (mártírjának?) alakja: számára *Ady – József – Pilinszky* hármasa is egységet alkot (más módon, természetesen, mint *Ady – Babits – Kosztolányi*): *Ady* az „Atyaisten”, *József Attila* a „Fiúisten” és *Pilinszky* a „Szentlélek”. Az első kettő szenvedése mélyen belülről jövő, a nemzet sorsában gyökeres; *Pilinszky*nél viszont az egyetemesség túlnő a magyarságán, viszonya Istenhez nem ambivalens, nem „perlekedő”.

Tóth Éva esszé-kötetét lapozgatva (*Tárguló körök*), Koppány Zsolt a József Attila-fordítás nehézségeit taglaló tanulmányt emeli ki (: azt a metafizikai mélységet, transzcendentális csodát, mely verseiből sugárzik, idegen nyelven lehetetlen visszaadni). A „százéves József Attilát” ünneplő kiadványokat szemlélve pedig „Isten-kereső” költészetünkben helyezi el József Attila szakrális életművét (*A „fiúisten” üstökös, csövája köpönyeg*). Evilági életünk – hangsúlyozza – ha Isten nélkül zajlik, maga a pokol. „A szorongásunk, a depresszióink, a hitehagyottságunk” pedig a tisztító tűz, mely éget-perzsel, míg rá nem találunk Istenre. József Attila szeretet-sóvárgása, ugyanakkor a világi hiány, amelyben élt – az Élet értelmére döbrent rá bennünket. Így „tanítja” ő még holta után is – „nem középiskolás fokon”! – nemzetét. *Alföldy Jenő* kitűnő tanulmány-kötetét (*Arany öntudat*) olvasgatva, egyetértő örömmel fedezi fel, hogy az irodalomtörténész – végigkövetve költőnk kálváriáját – *személyes* lételményként analizálja verseit. A *Nagyon fájt* ezoterikus „csúcs-vers”-nek, a bartóki zene (*Allegro barbaro, A csodálatos mandarin*) párdarabjának tartja; *A hetedik* c. balladisztikus költemény pedig a *Concerto III.* tételével rokon. „Isten szól” mindkettejük által. Az *Alföldy*-kiemelte versek (*Imádság megfáradtagnak, Nem emel föl, Bukj fel az árból* stb.) egyértelműen tanúsítják: József Attila számára Isten ott van mindenben – s ha nem is mindig hallgatja meg esdeklésünket („Szabadíts meg a gonosztól!), szenvedéseink végén „kegyelme” vár...

Koppány Zsolt úgy véli (okkal-joggal!): „a *Nyugat* második nemzedéke óta szinte valamennyi költőnk József Attila köpenyéből nyílt a fényre, majd meleg fészket elhagyva fölrepült a magyar költészet csillagdús egére. Túl *Pilinszky*nk. Túl *Illyés*en. Már a *Nyugat* harmadik nemzedéke is.” Aztán a negyedik, az ’újholdasok’ s az utánuk jövők sem kerülhették meg őt – legyenek bár „urbánusok” avagy „népiek”. Ha jelenkori problémáinkra keresünk gyógyírt – az ő metafizikai érzékenysége a „kapaszzkodónk”. Az irodalom élő szövete a legnagyobbak

szellem-sugárzásából szövődik. Éltemben szinte egyikük sem aratta le az őt megillető babért – holtukban mégis ők az orientáló-eligazító csillagok.

A kötet-címadó írás – „Tarján Tamás *Esti Szindbád* c. könyvébe kapaszkodva” – kortárs irodalmunkat szemlézi. A „hungarika” – vagyis a magyar sajátosságok – valamiképp mind kapcsolatban állnak a morbiditással, legalábbis a szellemi élet tekintetében – jegyzi meg Koppány Zsolt. Az „önsors-rontó” költők szinte génjekben predesztináltak az önpusztító életre, amit az őket körülvevő közöny, gyakran a teljes elutasítottság még inkább felfokoz bennük – „a talentumok vagy sziporkázó művészek között [...] kivételesen sok a mániás depressziós és a neuraszténiás”. A nagy tehetségeket nálunk mindig – minden téren! – erős „közegellenállás” vette, veszi körül. Az *Esti Szindbád* cím egyszerre utal Kosztolányi *Esti Kornéljára* és Krúdy *Szindbádjára* – az Idő mindkét művet az irodalom első vonalába emelte. *Tarján Tamás* jelenkorunk azon talentumaira irányítja a figyelmet, akiket a hírnév máris szárnyára kapott: *Petri Györgyöt* és *Térey Jánost* egyaránt „paradigma-váltó” költőknek tartja; a prózaírók közül pedig az „örökifjú” *Határ Győzöt*, *Spiró Györgyöt*, *Nádas Pétert*, *Darvasi Lászlót* és „szellemi fiát”: az *ÉS* tárcarovatában rendszeresen publikáló *Szív* Ernőt tekinti irány-mutatóknak. De felfigyel néhány huszonéves, a közelmúltban indult fiatalra is (*Kiss László*, *Kiss Ottó*, *Kiss Csaba*, *Grecsó Krisztián*, *Haklik Norbert* stb.). Koppány Zsolt ez értékrendben egyetért *Tarján Tamással*; de még fontosabbnak tartja, hogy az „újholdas” *Lakatos Istvánt*, *Rákos Sándort*, s a fiatalabb *Ágh Istvánt* is a nagyok között említi. Fájjalja viszont, hogy *Szabó Lőrinc*, *Hajnal Anna*, *Fodor József*, sőt *Nemes Nagy Ágnes*, *Somlyó György*, *Végh György*, *Vidor Miklós*, *Vészi Endre* stb. alakja némileg elhalványult az Időben, sőt a még élő *Rába Györgyről* is alig-alig esik szó; holott ők mindannyian „élvonalbeliek” voltak s maradtak is. A legnagyobbak életműve – téren és időn átívelve – belesimul az irodalomtörténet „szövetébe”.

Koppány Zsolt – a recenzeált kötetek kapcsán – olyan széles spektrumban tekint át a kortárs irodalmi életet, ami egy jól felkészült irodalomtörténésznek is becsületére válna. Alkotó tehetsége révén ő az az „ideális olvasó”, aki kivételes érzékenységgel, magas szintű esztétikai ítélőképességgel tájékozódik az irodalmi élet „dzsungelében”, s nem a „divat-hullám”-ra figyel, hanem azokról ír, akiről úgy véli: legmélyebben tárták fel ennek a sok szenvedéssel s igazságtalansággal teli kornak „sátáni” arculatát.

A *zsellér arisztokráciája* címen a székesfehérvári (2000-ben meghalt) *Takács Imre: Tükre a csillagoknak* c. posztumusz kötetét, valamint a szintén Székesfehérvárott élő kiváló irodalomtörténész, *Bakonyi István: Takács Imre*-monográfiáját mélyen személyes esszében méltatja. Saját ifjúkori mentorát szereti-tiszteli e „poéta benedictus”-ban, aki a nyolcvanas évek elején a *Kortárs* szerkesztőjeként őt is útnak indította. Takács Imre a „fényes szelek”-kel együtt érkezett az irodalomba, hogy aztán nagyot csalódjon, s a „szellemi megaláztatás” számtalan változatában részesüljön. S hogy végül így összegezzon: „Bűnöm a hallgatás volt, / néma térés. / Aztán a kondulás volt, keserűség. / Végül az értelmetlen, ronda lárma – / a fejszével ütött harangok / jajgatása” (*A fejszével ütött harangok*).

A *Hetek* és a *Kilencek* is fontos erő- és élmény-forrás Koppány Zsolt számára (lévén 15-20 évvel fiatalabb náluk). Az ő „fulladozásuk” szintén nagyon szíven üti, hiszen „bartóki mélységekből” hozták fel kincseiket; *József Attila* és *Sinka István*

örökségét vitték tovább. A *Hetek* (Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Kalász László, Raffai Sarolta, Ratkó József, Serfőző Simon) pályáját Jánosi Zoltán irodalomtörténész-tanár kísérte figyelemmel, folyamatosan jelezve: ők s a hozzájuk szorosán felzárkózó *Kilencek* az irodalmi élet „mostoha gyerekei”. „Értékmentő” munkáját méltatva, Koppány *Az elhagyott strázsa éber őre* c. esszéjében utal Jánosi felismerésére: nem elég, hogy mindkét alkotói csoport megjárta a politikai inferno bugyrait, a nyolcvanas évek derekán kialakult esztétikai gondolkodás és kritika is periférikus helyzetbe szorította őket az irodalmi értéktudatban. Holott a József Attila-sorsú *Ratkó* metafizikai érzékenysége már-már Pilinszkyével rokon; bár Istenhez ő nem talált egyértelműen utat. *Utassy* József válogatott versei megjelenését revelációként üdvözölve, Koppány örömmel állapítja meg: a „csillagok árva” költészete „sámánisztikus”, sodró erejével, „a pokol legmélye és a mennyei bura átlökhetetlen hártója” közötti vergődésével egy modern passió stációit világtítja meg előttünk. „A Krisztusba olvadt Pilinszky túlvilági vigyázó tekintete acélolvasztó ‘fény a bilincsen’. Utassy régen tudja nevét az árvaságnak”.

*

Koppány Zsolt kötetének talán legizgalmasabb része *Az örömlír mögötti dráma*, amelyben húszegynéhány alkotó életútját tömören felvázolva, sorsukat egybevetve „vesszőfutásuk” okait, mikéntjét tárja fel. A „morbus hungaricus”, a végzetes kór – mint annakidején (s ma talán újra) a tüdőbaj – nálunk a szellemet támadja: a „kiválasztottság” súlyos, pusztító bélyegként ragyog a géniusz homlokán. A magyar kultúra égboltján tündöklő csillagoknak a maguk korában az irigység, gánccsokkodás, agyonhallgatás számtalan változatával kellett megküzdeniük – e téren a helyzet mítsem változott.

Czeizel Endre világhírű kutatásai s az azokkal kapcsolatos könyvei (*Költők, gének, titkok*, 2000; *Tudósok, gének, dilemmák*, 2002; *Tudósok, gének, tanulságok*, 2006), amelyekben az „istenáldotta” tehetségek, genetikailag determinált géniuszok „szenvédéstörténetét” tárja fel, bizonyítják, hogy a tehetség olyan durva félreismerése, drasztikus elutasítása, mint nálunk, Magyarhonban – a világ „boldogabb” tájain nemigen fordul elő. Megdöbbenő és figyelmeztető esetként emeli ki az utolsó Czeizel-könyvből Koppány Zsolt „az anyák megmentője” – Semmelweis Ignác – sorstragédiáját. Miután kis hazánk „konzervatív” orvosai elutasították az ő fantasztikusan egyszerű és mégis zseniális felfedezését a gyermekágyi lázzal kapcsolatban (ti. hogy a szülés levezetése előtt az orvosnak klóros vízzel kell kezeltetnie a „pihenni” Bécsbe küldték egy idegszanatóriumba, ahol is brutális ápolók agyonverték a „dühöngő” zsenit. Európai tudóstársai pedig csakhamar mint a kor legnagyobb „jótevőjét” ünnepelték. Világhírre töretlen ma is, százazrek áldják emlékét, s számtalan szobor hirdeti diadalát. De voltaképpen Nobel-díjasaink is hasonlóképpen jártak, csak már nem ennyire drasztikus viszonyok között: irigyek százai méricskéltek még ma is, vajon megillette-e őket, s nem másnak „járt” volna inkább az elismerés?! Boldogabb s napfényesebb országok fiai büszkék a nagyjaira – nálunk mindenki sárba akarja taposni azt, aki fejfel kimagaslak az „átlag”-ból... S a kicsinyek és középszerűek – önelégültségükben – nem hajlandók tudomásul venni, s főleg nem magukra vonatkoztatni, hogy „magasabb mérce” is van, mint a hétköznapi értelemben vett „érvényesülés”.

Koppány Zsolt ösztönösen vonzódik az „extrém” géniuszokhoz, a nem-kanonizált életművekhez. Rokonszenvvel ír Csáth Gézárról, a XX. század elejének zseniális „polihisztoráról”, aki végigjárta az emberi létezés legmélyebb infernóját, s „tudósításokat” küldött annak beláthatatlan bugyraiból – s aki ma élőbb, mint valaha... Elképesztően gazdag életműve („rémületes” novellái, zeneesztétikai írásai, orvosi tanulmányai, kiterjedt levelezése, naplója, háborús élményei), magányos küzdelme az ópiummal, korai öngyilkossága (mindössze 32 évet élt, mint József Attila!) a magyar zseni-sorsot példázza. Életében alig jelent meg tőle valami – jelentőségét szinte csak unokatestvére, Kosztolányi ismerte fel. Ma már monográfiai, döbbenetes erejű filmek sora őrzi emlékét...

Az ifjú *Márai Sándor* publicisztikáját, zenei – szépirodalmi – és film-elemzéseit (*Március* c., 2003-ban kiadott kötete alapján), majd Ausztriában és Németországban a húszas években megjelent rövid írásait, kis-esszéit (*Kitépett noteszlapok*, 2005) szemügyre véve, Koppány Zsolt örömmel konstatálja: „Polgári, nagyvonalú, elegáns! Mennyire hiányzik mai napilapjainkból!” Esszéi, naplói – a későbbiekben is – többet elárulnak alkotójukról, mint szépirodalmi művei: mindvégig nyitott volt kora társadalmi-emberi problémáira, s szilárd erkölcsi bázisról ítélkezett. A magyar író /mindenkori/ kiszolgáltatottságáról így elmélkedett már a húszas évek elején: „Azt hiszem, *Baróti-Szabó* ideje óta magyar pennarágó vigasztalanabban nemigen nézett sorsa elé, de levegőtlenebbül semmi esetre, mint mai kollégája”. „No és ma? – teszi fel a kérdést kései utódja. – Ma nem ugyanez a helyzet? A párbeszéd, az együtt-munkálkodás, akárcsak *Márai* korában, szinte elképzelhetetlen. Magyar átok ez is?” Sajnos, igen – válaszolja rögtön saját kérdésére: „A kánonon kívül rekedtek nemhogy reflektorfénybe nem kerülnek, de a zseblámpa apró körtejének világa sem vetül rájuk. Magyarországon a 'Kulturkampf' kontinuus”. Áldozatai többnyire a „független” talentumok. „Káosz, műveletlenség, felelőtlenység, kritikátlanság, sötét butaság, gilisztamozgás, bolsevista fenegyerekeskedés és irredenta gyászfátyol-lobogtatás, még jó, ha butaságból...” – írta volt *Márai*. S vajon mit szólna a mai helyzetről?...

Koppány Zsolt a kisebb hatósugarú, de mélyen gondolkodó tehetségekről is elismerő figyelemmel, együttérzéssel emlékezik meg. *Reményik Sándor – Juhász Gyula* lelki rokona – öngyötrő, szenvedésre kiválasztott személyiségét példaként állítja elé: Trianon csapását nem tudta kiheverni soha, mégse lett „irredenta”. Tiszta, áttetsző, harmatos szépségű verseiben „szívéhez emeli” Erdélyt (lásd: *Havasi fesziület* c. vál. kötete). A kivetettségben is szilárd értékörző szerepe *Áprily Lajos*, *Dsida Jenő*, *Kós Károly*, *Tompa László* jelentőségéhez mérhető. S utánuk az ifjabbak: *Kányádi Sándor*, *Lászlóffy Aladár*, *Lászlóffy Csaba*, majd a még ifjabb – a kilencvenes években áttelepült – *Bágyoni Szabó István* – mindnyájan végigjárták a maguk kálváriáját, mégis töretlenül könyörögnek Istenhez a „szétszórtott magyarság” megmaradásáért, a nép, a nemzet megtartásáért. Biblikus mélységeket és magasságokat jár be költészetük.

A hazai mezőnyből *Mezei András* *Manhattan kiáltása – Himnusz a szabadsághoz* c. apokaliptikus hosszúversét emeli ki: itt már nem pusztán a mi sorsunkról, hanem az egész emberiség jövőjéről van szó. A 2001. szept. 11-ei terrortámadás során szétrombolt iker-felhőkarcoló, a modern *Bábel tornya* s a többezer halott egy civilizáció közeli összeomlásának jelképe. „Borzongató, mint *Bosch* bármely vászna.

Ahogy *Grünewaldé* is. Atonálisba hajló muzsika. Mert korunkat nem is lehet más-képpen felmutatni”.

A legfiatalabbak közül *Székely Szabolcs* (sz. 1983!) *Kilenc másodperc reggelente* c. kötetét tartja említésre méltónak: „Fiatal kora ellenére nem lázad; hagyományt folytat, leginkább a *Nyugatot*, megújítva a nyelvet [...] költői mesterség a kisujjában.” Isten-hiány, mély fájdalom – ugyanakkor kamaszos derű jellemzi költészetét. Hátha neki már nem kell majd megküzdenie a tehetség – nálunk szokásos – buktatóival, s pályája sikeresebb lesz, mint „fátumos” elődeié?!

A „szemle” külön érdekessége, hogy Koppány Zsolt a női „istenáldotta tehetségek”-re is figyel. Talán azért, mert érzi: empatikus lényük, a lelki értékek iránti fogékonyságuk közel áll saját keresztény értékrendjéhez. A női talentumok sorsa még nehezebb, mint férfi-társaiké: többségüknek a család, a kenyérkereső munka és az önkibontakoztatás hármás dimenziójában zajlik élete, miközben számtalan kicsinyes gáncsoskodással, sokszor rosszindulatú rágalmakkal is meg kell küzdeniük. És mégis: egyikük-másikuk kivételes fényragyogása utolérhetetlen szellemi-lelki magasságokba emel bennünket. Jellegzetes, tömör mini-portrék sorában szubjektív indíttatású képet rajzol róluk is a szerző.

Házy Erzsébet, a színpad zseniális nagyasszonya, az Operaház csillaga ugyan-csak megszenvedte tündöklő hírét-nevét: botrányok és pletykák kísérték útját; éppúgy, mint a rendkívüli tehetségű *Bara Margitét*, *Horváth Teriét*. „Egyikük sem lett a Nemzet Színésze”. Pedig *Házy* egyénisége *Blaha Lujzáéhoz*, *Honthyéhoz*, *Fedák Sáriéhoz* mérhető. És kedvencéhez, *Mária Callaséhoz*. Jelenségük „egyedi, megismételhetetlen”.

Szabó Magda pályája se volt olyan sima, mint az most – európai elismertségében, hazai ragyogásában – látszik. *Szüret* c. frissen megjelent – korai költeményeit tartalmazó – verseskötetét lapozgatva, Koppány revelációként ismeri fel: költészet-e is (nemcsak prózája!) kimagasló; „abba a vonulatba tartozik, amelybe *Pilinszky*, *Nemes Nagy Ágnes*, *Rákos Sándor* – és az ’újholdasok’ legjobbjai”. S vajon miért nem „futotta ki” költőként is magát annakidején? A választ, természetesen, sejtjük mindannyian, nemzedéktársai sorsát ismerve... A fiatalabb – hazai kudarcai elől Franciaországba menekült – *Forrai Esztert* a szerző *Hajnal Anna* lelki örökösének látja: igazi nő-költő, évek óta már fest is; egy-személyben *Ország Lili* és *Pilinszky* rokona. Versciklusa kedvelt festőiről – szobrászairól (*Magánygyűjtemény*) a halhatatlanságba emeli a XX. század zseniális művészeit; „a szavak festőisége és festői-ségének szavai Isten állandó jelenlétét igazolják”. Makkai Kiss Nóra *Lélekmentő írások* c. kötetét „a Szentlélek által megtermékenyültnek” érzi: „a halandó embert beoltja Jézus Krisztussal”. Csupa metafizika – transzcendencia, de soha nem okkult! „A géniuszok és a talentumok olykor többek az írástudóknál!” – hangsúlyozza Koppány; „nekik is hatalom van a kezükben, akár csak Krisztusnak; olyan hatalom, amely az Isten felől áramlik szüntelenül és fönnmarad a halál után is” – a művekben. *Átvirrasztott csönd* c. esszékötete – *Búzás* András festőművész illusztrációival – a „lét-mélyi, lélek-mélyi” csönd-fény-színek szinesztéziás élményét sugározza.

A bestseller határát súroló *Tisza Kata* törékeny, s mégis merész személyisége is magával ragadja írónkat: „vibráló lénye megégeti az embert”. Grófi család sarja; tizennyolc évesen jött el Marosvásárhelyről 1999-ben. Budapest neki olyan, mint egy soroksárinak New York: fény, ragyogás, színház, könyvek. A *Revans* c. kötetében

önéletrajzi mozaikok tárulnak fel – élete máris ambivalenciákkal, bizarr történetekkel tele. E mozaikokból születnek egyedi, sajátos hangú novellái, amelyek a lektűr és a magas irodalom között lebegnek – „az Isten nélküli világ” paradoxonait, brutalitását mutatják fel. Talán még sokat fog hallatni magáról...

A külföldiek közül *Katherina Mansfield* kurta, üstökös-csövájú élete és mindmáig elevenen ható művei ihletik meg az író (igazi művész! – s már 35 évesen halt meg!). *Csehov*, *W. Woolf*, *T. S. Eliot*, *Galsworthy* kortársa – döbbenetesen modern novelláival, montázs-szerű szerkesztésmódjával a legnagyobbak mellett van a helye. Új-Zélandban született, gazdag bankár-család lánya; Londonban élt, s „pokoljáró” életét Istenben megbékélve végezte: immár csendesen nyugszik a fontaineblai protestáns temetőben.

A saját korukban félreértett, elutasított, később is félremagyarázott, esetleg kiskaliberű utódok által eltorzított – a gondolkodás-történetet mégis eminensen befolyásoló géniuszok közül a legmélyebben *Nietzsche* sorsa foglalkoztatja Koppány Zsoltot. *Rímekben* szólta *Zarathusztra* címen esszéfüzérben fejt ki gondolatait Nietzsche *Gedichte / Versek* c. „kétnyelvű kötetére támaszkodva”. A tehetség három fokozatát különbözteti meg: a *tehetséges* ember él – és alkot; a *talentumnál* az arány az *alkotás* felé billen; a *génusz* viszont pusztán *azért* él, hogy alkothasson: ő maga az *alfa* és az *omega* egyszerre! Abszolút önmagában él, benne, lelkében van az Univerzum, a Kozmosz; kiválasztottsága Isten (és/vagy a gének?) általi – ez lenne az „elvele elrendelés”? *Nietzsche* bizonyára éppúgy „kiválasztott” – hangsúlyozza Koppány – mint *Szent Ágoston*, *Loyolai Szent Ignác*, avagy *Aquinoi Szent Tamás* stb. –, de míg az utóbbiak „Isten-keresők” voltak, Nietzsche Isten haláláról beszélt („a gonosz ember megölte őt!”). Csakhogy Isten – szellem, így őt megölni nem, legfeljebb megtagadni lehet. Ha nem hiszünk benne, elveszítjük kapcsolatunkat a transzcendenciával, s bezárulunk a sötét és lélektelen anyagi valóságba. Koppány *Simone Weilt* idézi: „Isten megmenti azokat, akik vágnak arra, hogy ő megmentse őket”. Neki csupán „szellemi hatalma van, amely ahhoz szükséges, hogy létezen” – minden más hatalmat „átengedett a világ hercegének és az anyagnak”. Az ember maga dönt: Isten szellemében kíván-e élni? – befogadja-e őt? Ha meghívja Istent, akkor a Szent Szellem él és működik benne, s általa hat a világra, a többi emberre is. Ha nem: úgy a Gonosznak engedelmeskedik (s aszerint él, mint III. Richárd: „Úgy döntöttem, hogy gazember leszek”). A jelenkori emberiség „Isten nélkül” él (ennyit és nem többet jelent a híres nietzschei mondás: „Isten meghalt” – valóban meghalt mindazok számára, akik a gyűlölet, az egymás elleni érdekharca, a kapzsiság, szerzésvágy fogságában élnek). Ugyanis „szeretetre csak az képes, akiben fészket rak a Szentlélek”.

Koppány Zsolt voltaképpen Nietzsche „ürügyén” mondja el mindazt, amit a hitről, az emberi természetről gondol. Alaptalan és értetlenségből fakadó rágalomnak tartja a rászórt vádat (hogy ti. ő a fasizmus eszmei előkészítője lenne); nézeteit a XX. század félreértette, a fasizmus ideológusai kisajátították, eltorzították – de erről ő maga mitsem tehet! Az eszmetörténet azóta már újraértelmezte a műveit, megtisztítva tanait a rárakódott hamis sallangoktól. Koppány értelmezésében az „Übermensch” fogalmának valós, a hitben gyökerező megfelelője is van: a Szentlélek által életre kel bennünk az Atya és a Fiú – belülről „újjászületünk”,

„Istenhez hasonlóvá” válunk. Mikor Nietzsche az ember „megistenüléséről” szól (Übermensch!), voltaképpen erről beszél. Akiben Isten lakik – az „istenember” (ahogy azt Dosztojevskij, Szolovjov, Bergyajev, a nagy orosz gondolkodók hirdették). A XX. század lélek nélküli, gonosz zsarnokai (Hitler, Sztálin és a többiek) „emberistennek” hitték magukat (ami épp ellenkezője az istenembernek!) – ők az „Isten nélküli” földi hatalom képviselői; nyomukban halál és pusztulás terem. Az „emberölők” (gyilkosok!) természetesen „sátáni” eredetűek. Nietzsche szerint „a jó a gyöngék morálja”; tehát az embernek „erős”-nek kell lennie ahhoz, hogy a túlbujánzó gonosznak ellen tudjon állni. Jézus Krisztus – Nietzsche szerint is – „erős” volt, „földöntúli ember” („übermenschlich”), aki nem engedett a kísértéseknek, nem tűrte az igazságtalanságot, a farizeusok álszentségét, s kiűzte a kufárokat a templomból. A „nietzscheánus” költő, Rákos Sándor, akivel egyik korábbi kötetében Koppány Zsolt interjút készített, úgy véli: a nagy germán gondolkodó ugyanazt hirdette, mint Jézus: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes”. „Jézus jósága nem 'langyos' jókódás, hanem egyedül Istenhez és a legmagasabb eszmékhez hű, nagyon is kemény jóság volt”. „Az 'emberfölötti' történések havasi magasságokban játszódnak, s az emberré lett Isten tanításainak és tetteinek megítélésére” nem lehet földi mértékegységet alkalmazni – azaz nem ítéltjük meg a belülről valóban „istenülni” vágyó embert a középszerúség normái szerint (erről vallanak Ady „istenülő vágyai” és Juhász Gyula három Nietzsche-verse!). Nietzsche maga is „művész” volt inkább, mint filozófus – ő is végigszenvedte a „krisztusi” sorsot. Végül elborult elmével bolyongott gyermekkorra színterein – talán vissza is tért a „gyermeki” hithez – amit az ember legmagasabb rendű állapotának tartott („hősköltevénye, a Zarathusztra tanúsága szerint). De erről már nem szól a fáma, nincsenek is ezzel kapcsolatos dokumentumok, hiszen ekkor már nem volt alkotóképessége birtokában. Az utókor pedig rosszul sáfárkodott a mérhetetlen szellemi kincsel, amit ránk hagyott.

Koppány Zsolt maga is hívő ember; a hit, az emberi élet és a művészet kapcsolata, belső összefüggései foglalkoztatják. Korábbi esszé-köteteiben (*A gondolat birodalma*, 1994; *Árnyékban a Megváltó*, 1997; *E-mailen szóla Zarathusztra?* – 2000; *Szegény Yorick a Mama csontólén*, 2001; *A hóhérság eszkalációja*, 2002; *Az öreg tölgy és vastag ága*, 2004) „hit-hiányos jelenünk” egyre sivárabb valóságáról állít fel pontos diagnózist. Az „orvoslás” útját-módját nem a társadalmi „reformok” hajszolásában látja, hanem az ember és Isten viszonyának helyreállításában. Ha mindnyájan az erkölcsi törvény szerint élnénk, ha hagynánk a Szentlelket munkálni szívünkben, ha nem a tehetségek „megfullasztásán”, hanem inkább kibontakoztatásán fáradoznánk – bizonyára jobb lenne közérzetünk, s „tökéletesebb” lenne mind egyéni, mind társadalmi életünk.

Csak hát ez a „ha...” – ez sosem teljesül. De a művészet csodálatos utópiája és a hit létbizalma mégis élénk varázsolja mint vágyképet, s kicsit ízelítőt is ad már itt a földön a menny békéjéből és tisztaságából...Koppány Zsolt ebben látja a művészet „küldetését” és saját élete értelmét.

(*Napkút Kiadó, Budapest, 2007*)

„Fát ültetni az elmúlás ellen”

Németh Péter Mikola: *Mysterium carnale*

Alapkérdést emel könyvében az olvasói-gondolkodói horizont vélt és elvárt magasába Németh Péter Mikola a szokásos verseskönyvektől igencsak eltérő módon. Az alapkérdése az, hogy miként lehet összebékíteni, ha egyáltalán össze lehet békíteni az egyénben lakozó „mennyeit” az ember „életre tévedt egyszerűségével”? Miként történhet, hogy az ember nem örül bele azonnal a maga semmi-voltába, amint tudomást szerez elmúlásának bizonyosságáról? Hogyan képes együtt élni a gondviselés elvesztésének tudatával, az üdvtörténet megismételhetetlenségének kételyével, azaz, hogy kiérdemelte a kozmikus magára hagyottságot, miként Nietzsche fogalmazott, az Isten meghalt számára, és ezzel egyetemben az óhajtott/várt happy end reménye is szertefoszlott, az üdvtörténet helyébe a minden egyebet, de reményt és optimizmust távolról sem sugalló világtörténelem lépett? A lét rémséges és feloldhatatlan paradoxona ugyanis, hogy az élet egyenesen vezet a nem-életbe, minél gyorsabban él valaki, annál gyorsabban zuhan a halál felé, amiről bármely józan, nyugati kultúrában nevelkedett halandóval nehéz elhittetni, hogy léte éppen ezzel a nem-léttel teljesül majd ki, hacsak az üdvtörténet által nem. Az Isten elvesztésével az emberbe plántált haláltudat sohasem oldható fel, ebben a reménytelen küzdelemben csupán fanyar irónia a jövőtagadó filozófia szalmaszál-kapaszkodója, ami azzal vigasztalna, hogyha nincs jövő, eleve halál sincs. Nagyon jól tudjuk: van.

Az ember eltávolodván a mítoszok világától és idejétől, amikor arra, amit nem értett, és nem tudott megmagyarázni, egyszerűen azt mondta: ISTEN, egy olyan korba jutott, ahol a bontakozó racionalizmus és a tudomány megszüntette Isten fogalmát, már a tizenötödik század végén világos volt többeknek, hogy hamarosan fejükre dől a zárttá rendezett középkori világgép, a törökök ekkorra már elfoglalták a Balkánt, Kolumbusz már túl volt az első nyugat-indiai hajóújtján, Luther már szépen cseperedett, el volt már hintve az új világgép magva, amikor Sebastian Brandt 1494-ben a változó világgéppel szembeni félelmében a *Bolondok hajójára* pofozta mindazokat, akikben felfedezte a modern személyiségjegyek kialakulását. Az egysíkúság helyére lépő kitarulkozás széles látókört, emberközpontú világrendet hozott magával, ám ez az emberközpontúság egyben elszakadást jelentett a transzcendens világtól, kibontakozást a gondviselés karjaiból, ami alig néhány évszázad alatt annak a felismeréséhez vezetett, hogy a világ számára teljesen lényegtelen, hogy az egyén él-e, hal-e, az egyénnek össze kellene békülnie saját kozmikus magányával, abból viszont csupán a hideg iszonyat és a rettegés burjánzik: ha senki nem visel gondot az emberről, azt se tudja van-e, nincs-e, hogyan számíthatna megmentésre, ne mondjam, felátadásra?

Isten halálával a spirituális harmónia helyébe a spirituális rettegés lépett.

Németh Péter Mikola a kereső ember kérdései nyomán haladó gondolatok intuitív-transzszendens hálója középpontjában kibontakozó „misztikus intuíció” állapota felé terelgeti olvasóját a Pilinszky János születésének 85., halála 25. esztendejében megjelent kötetében a keresztény misztikum körét magába emelő versekkel, prózával, képversekkel, dallammal jegyzett szakaszokkal, fotókkal, kép és szöveg fúziójával, de nem a misztikum ki- vagy felfejtésének szándékával, se nem a megváltástörténet közvetlen szövegbeiktatásával, hanem hogy a testet öltő misztérium személyes megélése nyomán egyedi, művészi misztérium(játék)ot emeljen a tépelődő, kérdései között botladozó, egyediségében ezerszínű, ám egyszerűségében foglyul ejtett egyén elé.

A költő szerint a misztikus intuíció kegyelmi állapot, ami lehetővé teszi az Istennel való dialógust, mint „az egyetlen reményteljes intim kapcsolatot”, ezért egyik prózájának aláírásában jelzi is, hogy a karcsú kötet – egyébként évtizedeken át készült – szövegeinek ő nem igazán költője, sokkal inkább médiuma, amely/aki a misztikus intuíció ritka pillanataiban lejegyezte meditatív-intuitív-asszociatív holdudvarú gondolatait.

A kötet első oldalán pauszlap aljára írva ez a kétsoros áll: „*Tánc a valóság élén. / Megfeszített karok ölelése.*” a teljes lapon pedig a megfeszített korpusz halvány, Veronika kendőjét idéző lenyomata. A kép és szöveg fúziója egyértelmű döntésre készíti az olvasót: belép-e vagy sem az innen nyíló katedrálisba vagy imádságos kolostorba. Jól dönt és jól teszi aki belép: a diadalmas kereszt jelében megjelenő egyszerű képversek, a húsvéti ünnepkör, a mise részei, Jézus szenvedésének stációi, akár a Németh Zoltán Pál fényképein

megjelenő 1726–1733 között épült váci barokk Kálvária és a nyolcvanas évekbeli budapesti képzőművészeti kiállítások műtárgyainak absztrahált víziói, strukturális vázat adnak a kötetnek, erős íveket, szilárd oszlopokat, biztonságos árkádokat, amelyek alatt mindenki más útvonalon sétálhat, miközben hűs és megnyugtató szellő lengedez a kerengőn, és kis szerencsével annak a kegyelmi állapotnak a fuvallata is megérinthei a gondolatai között időző olvasót, ami megteremtette a *Mysterium Carnale* mű-alkotásait. Az emberi és a transzszendens, a szakrális és a profán között adott az átjárhatóság, csak meg kell találni az ajtót és belépni rajta – gondolom Németh Péter Mikola könyve nyomán –, amiről legközvetlenebbül, pontosabban legközérthetőbben egy apokrif imaszövege gondolkodtat el: Isten elvesztésének, a gondviselés hiányának erősen valószínűsíthető bizonyossága nem hagyhat űrt a reményben, az ima ugyan nem úgy szól már, ahogyan a hivatalos liturgia során, ám mégis ima, amelynek van megszólítottja és általa adott a félelmek, a rettegés, a számkivetettség, a magárahagyatottság gerjesztette kilátástalanság alól felszabadító funkciója.

A kötet viszont nem egy-egy verse, képverse, fotója, vagy szöveg-kép fúziója által kíván hatni, hanem egész-ként, hatékony centrifugális erőt óhajt teremteni, hogy leomoljanak a befogadó által kondicionált horizontok, a költő és a fotós ennek érdekében szerintem mindent megtett. A kötet is szép kiállítású, bár számomra a felhasznált betűtípus nehezen olvasható, a fülszövegek transzparenciájáról nem is beszélve, de rendben. Sajnos sokkal puccosabb kiállításban láttam olyan könyveket, amelyek a nyomába se lépnek ennek a vizuálisan is igényes kötetnek.

S itt, az igényesség tényénél még egy mondatot mondanék: Németh Péter Mikola és Németh Zoltán Pál könyve a vizuális és szöveges kódok által mélyen beágyazódik a vallástörténetbe, a lét szakrális és a világi megismerésének filozófiai ismeretkörébe, a liturgikus rendbe, a latin nyelv lexikájába, úgy-hogy azt tanácsolhatnám, aki nem rágta át magát mondjuk Hamvas Béla opusának mértékadó részén, aki képtelen megfogalmazni saját hermeneutikáját,

az inkább ne próbálkozzon, mert ennek a kötetnek nem olvasókra vagy befogadókra van szüksége, hanem kereső emberekre, akik számára a kozmikus elhagyatottság közepette elegendő, ha fát ültethetnek az elmúlás ellen. Németh Péter Mikola kötete nem az elmúlás ellen segítő orvosságos könyv, viszont a kellően ráhangolt ember hátralevő idejére elegendő elfoglaltságot ad.

(Napkút Kiadó, Budapest, 2006)

HUBAY MIKLÓS

„...ahol, Istennek csak a feneke látszik...”*

Németh Péter Mikola: *Mysterium carnale*

Bocsánat, nagyon rossz a szemem. Az embereket jobbra már csak hangjukról ismerem meg.

Megszökött az éles látás a szememből. Elnézést kérek érte. De azért, aki csak jött hozzám, ha nem is azzal a szándékkal, hogy felolvasson, én a kezébe nyomtam Németh Péter Mikola *Mysterium carnale* verseskönyvét és megkértem, hogy olvasson fel belőle, vagy ha úgy tetszik, akkor egész egyszerűen csak olvasson bele. Minden egyes versben úgy éreztem, a költő a teljességet akarja. Felölelni a mindenséget. És sikerrel teszi. Minden egyes versében röviden, mert sok a rövid, tömör és töredékes vers kötetében. Az életet és a halált, olyan új közvetlenséggel éreztem át, – Felvagyok rá készülve! – mint mikor az itt elhangzó *Csontomiglan – Csontodiglan, Holtomiglan – Holtodiglan* hangkölteményeket is

hallgattuk, amikor a versmondók felidéztek azokat a istenes vers részleteket, imádságokat, mint amelyeneket a Miatyánkban is, ahol az isten nélküli világnak, Nietzsche óta oly közkeletű, közhelyszerű, banális megéneklése történik. Ennek ellenére, meg kell vallanom, hogy mégis nagy élmény volt átérezni azt a világot, amiről már unok olvasni minduntalan, hogy ti. egy olyan sárgolyón kényszerülök leélni az életemet, amelyről megszökött az Isten. De hát az Isten megszökése a világból legalább olyan ősi élménye lehet az emberiségnek, mint karácsonykor az Isten-gyermek megszületése.

Szemben velem, otthon a szobám falán, az egyik nagy magyar klasszikus grafikusnak, talán azt is mondhatnám, hogy a legnagyobbiknak, Kéri Imrének fametszete függ, Michelangelo Szixtuszi kápolnájának egyik motívumával.

Bizonyára a Szixtuszi kápolnában Michelangelo a teremtő úristent nem csak úgy festette meg, hogy valami olyan erő jön szemközt – mint amilyen legutóbb az augusztus 20-án tapasztalt viharral jött –, (állítólag most is ilyen vihar vonul át Európa fölött jelképesen és valóságosan is) ami Ádám emelkedő kezébe, ujjába átszkráztatva az életet, győzelmes ujaival a kozmoszban életre kelti az emberiséget. De én most nem erről az erőteljes gesztusról kívánnék beszélni. Hanem arról, hogy *Michelangelonak van egy képe, ahol Istennek csak a fenéke látszik, ahogy repül ki a képből, és egy hatalmas köpenyben a fenékét mutatja felénk, mint akinek elege van a világból, amelyet megteremtett.* Ezt a Michelangelo-i látomást Kéri Imre újra lerajzolta, ugyanúgy tett, mint a *Mysterium carnele* szerzője, aki Nietzsche „Az Isten halott...” gondolatát – ami azóta a 20. században közhellyé vált – feltünteti, újra írja, újra fogalmazza élményszerűen verseiben, mint a lét és nem lét ma is lehetséges, érvényes változatát.

Bámulatos, hogy mily egyszerű képekkel, felejthetetlen metaforákkal tudja a költő, Németh Péter Mikola ismételtlen és újból megközelíteni az élet és halál, a lét és nem lét, az Isten és az Isten nélküliség hatalmas témáját. Azt a képi erőt, ami szerint *a vakok fehér botjait összetörve építenek máglyát / Együtt várjuk, hogy kivilágosodjék (Fiesta)* – Vak vagyok magam is! – nagyon mélyen képes voltam átélni. És nagyon örülnék, ha a végső látomásokban, amelyekben az a különös, hogy nincs végük, tehát a végtelenség élményét megadhatják, egy ilyen végtelenség élményben, egy ilyen képpel találkozhatnék. De biztos, hogy az a kép, jelkép, amely az egymást követő fiatal generációk sorában szinte logo lett a diákszobák falán: Csontváry *Magányos Cédrusa*, amelyen, megfejthetetlen

módon a létezésnek valamilyen félelmetes tragikumát, kiüresítettségét érezzük, sem felejthető el. Csontváry *Magányos cédrusát* tehát, amely Mikola költészetében, felejthetetlen módon, szinte vigaszképp erdővé lombosodik, sokasodik: *Csonkolt Cédrusom! Egyetlenem! / Árván! Meglásd, / erdő lesz belőled.*

Ezek és az ehhez hasonló képek, vagy a verseskötet végén, (*Diófa hajlékában*) azok a csecsemőkorból megőrzött diófalombok, amit az újszülött a világra kinyílt szemével először látott meg, és ámult el rajta. És látta meg a levelekben e drága nagy mindenségnek minden ígérését, miként a legősibb emlékekhez ugyancsak visszataláló másik költő; most nem Pilinszkyre, hanem Weöres Sándorra gondolok. Ő is egy ilyen fölötte lengő fa lombjain elgondolkozva emlékezik, mint a világtól kapott első üzenetre: *Kő, fa füst*, így idézte, ha jól emlékszem, a lombok képét, amelyeket a bölcsőből, a mózeskosárból, vagy épp az udvarra tett kiságyából látott. A kertnek az a képe, amely itt is a húsba és a talajba gyökerezik, az emlékekben egyszer csak feltámad. (*Azon a nyári reggelen*) Gyakorlattá teszi a költészetben azt, hogy a dolgok, az emlékek egymást földik, egymást átszövik, egymásba átmennek. És mivel kimondhatjuk, hogy ezek mögött a költemények mögött ott áll a valóságnak egy szakrális aspektusa is. Gondoljunk arra, hogy azok a lírai, vagy mondjuk úgy, hogy teológiai csodák szinte egyértelműen megjelennek ezekben a művekben, amelyek a misében is jelenlétvé válnak. Úgy, hogy a kenyér jelentheti éppen annak a testét, aki ott és akkor megtöri a kenyeret. És az egyszerre test, s az egyszerre kenyér. Így egyszerre lét és egyszerre elmúlás. Mindezeknek egymásba átjátszása, egymást kötözése, egymást kiüresítése történik. Úgy, mint

Kosztolányinál a *Hó olyan, mint a porcukor, a Porcukor olyan, mint a hó*, ugyan azt jelentetik tehát. Ez is, hogy a dolgok egymást jelentik és még meg is tetézik az értelmet azzal, hogy egymást jelentik. Ez azt mutatja, hogy belátható, és ugyanakkor ismeretlen nagy asszociációs terek nyílnak ezekben a szövegekben.

Különbén éppen a napokban, az egyik elmúlt vasárnap reggel, Svájcban síelő vakokkal egy rádiósriportot hallgattam. Azt kérdezték született világtalan embertársainktól, akik vidáman síeltek a svájci havasokban, hogy mit gondolnak, milyen a hó? Mire ők a legnagyobb meglepetésemre Kosztolányival válaszolták: *mint a porcukor, csak nem édes*. Ennyit tudtak róla a vakok. A dolgok tehát egymást jelentik, s ezt a gyakorlatot követi költészetével *Németh Péter Mikola*, és ez manapság nagyon nagy dolog.

Pilinszky János neve itt felragyog ebben a *hommage 'a-ban, tisztelet a Mesternek* kötetben, s bennem a könyvcím is *Mysterium carnale*, Pilinszky verset idéz. Valóban, Pilinszky, azt hiszem, megjelenésének első pillanatától kezdve kikerülhetetlen a magyar lírában. Ahogy 25 évvel ezelőtt ott álltunk Farkasréten, a ravatalozó előtt, az udvaron, a koporsója körül, – Mennyi fiatal volt ott! – akkor már érzékelní lehetett valamit halhatatlanságából. Nem sokkal azelőtt Sartre-nak a temetését láttam Párizsban, és nem volt egy szál fiatal se ott. Csupa agg író és akadémikus volt a „forradalmi” filozófia prófétájának sírja körül. De Pilinszky körül valóban sokan vol-

tak a fiatalok. Pilinszky jelképpé válik most már a költészetben; versei alapján azt remélem, hogy méltán. 85 éve annak, hogy megszületett. Genfben '47-ben látogatott meg engemet barátjával Toldalaghy Palikával, aki nagyváradról nekem még szegről-végről közelebbi honfitársam is volt. Egy házzal laktunk tőlük odébb Váradon, a Rákóczi úton. És öröm volt Pilinszkyvel ezt a másik kiváló magyar költőt üdvözölni, és látni azt, hogy miként tudnak örülni az életnek. Sportversenyeket látogattak és koncerteket. Boldogan mosolyogni, nevetni láttam Pilinszkyt, akinek a költeményei, akkor már az *Új Holdban* felejthetetlen üzeneteket jelentettek, és azt is, hogy itt egy nagy költő születik. Kivételes dolog az, hogy valaki, hogy egy ma élő magyar költő, olyan ember, mint Mikola, így tudjon áldozni, és képes legyen így felvállalni az elődje hagyományát, és azt, képes is legyen diadalmasan tovább folytatni. Épp úgy, ahogy a Pilinszky versek nyomán most a *Mysterium carnale* kötetet bemutatása alkalmával itt az Írók Könyvesboltjában hallhattuk.

Elnézést kérek, hogy ilyen szaggatott, zaklatott apró emlékekben tudtam csak megtettesíteni *Németh Péter Mikola* költészetéről az élményeimet, benyomásaimat. De azt hiszem, hogy az az aforisztikus-töredékesség, amely ezeknek a verseknek sajátos formája is, az a méltót feljogosíthatta arra, hogy így, ilyen töredékesen, aforisztikusan hódoljon a költőnek.

(*Napkiút Kiadó, Budapest, 2006*)

* Elhangzott Budapesten, az Írók Könyvesboltja 2007. január 18-i könyvbemutatóján.

Egy talált kulcs másolása

Tandori Dezső: *Ördöglakat*

Az *Ördöglakat* olyan könyv, amely már címében elárulja az olvasónak, milyen befogadási stratégiát, ha úgy tetszik, trükköt kell alkalmaznia a könyv megfejtése, a Tandorira olyan nagyon jellemző játék felismerése érdekében. Az ördöglakat – két különálló, ám bizonyos nehezen kitalálható elven összeillesztett elemből álló tárgy – elsősorban a képi és grafikus sík egymásmellettségének metaforája lehet, a könyvbe belelapozva legalábbis erre a következtetésre jutunk. Másrészt a cím utalhat a könyv tematikájára, a megfogalmazott kérdésre is, amely már a borítón feltűnik egy kétrészes sorozat formájában: az elől látható rajzon egymásba illesztett d és t látható (monogram, ám a konvencionális formák szerint sírhant), ezt pedig egy hullámos vonal (a folyó sematikus rajza) metszi. A hátoldalon ugyanígy szerepel a dt-sírhant, fölötte pedig egy szóbuborék, amelyet a képregényekből ismerünk, benne szöveg: „túlélésről akkor beszélj, ha már meghaltál!”

Nem nehéz kitalálnunk, hogy az élet és halál, a kezdet és a vég, a fény és árnyék, a végtelen és a pillanatnyi stb. illeszkedése tárgya a kötetnek, az egymásra asszociatív vagy logikai kapcsolódásokkal (de semmiképp sem véletlenül) következő oldalakon ezeknek a problémáknak az ábrázolásai jelennek meg, variálódnak és ismétlődnek. Olykor utalnak Tandori korábbi könyveire, már ismert rajzaira is (vannak rajzok lovakról, a Főmedvéről és egyéb med-

véréről, Szüszi foszról), de beszédes és továbbgondolható az is, hogy Tandori legendás (halott) madarai, Szpéróék itt csak szövegszerűen vannak megidézve. Mert bár az ábrázolás két dimenziója ebben a könyvben is egymásra épül, a képi és a szöveges árnyalják, alátámasztják vagy megkérdőjelezzik egymást, a kézzel írt és rajzolt táblák (Grafikák? Képvessék? Kéziratok?) mégis a verbális és a nonverbális ábrázolás határait, illetve az abszolút minőségek, mennyiségek létjogosultságát feszegetik.

Erre egy szemléletes példa az írásjelekkel való játék: Tandori új környezetbe helyez olyan egyezményes írásjeleket, mint a sorvégi pont vagy a macskaköröm, amelyek ezáltal új értelmet nyernek. Ez az új kontextus lehet egyszerűen a képi és a(z kézzel)írt variálása: az ismétlőjel például a Babits *Esti kérdéséből* ismert sor („Miért nő a fű, ha majd leszárad”) képi újragondolásának eleme: egy négyszögletes keretet az írásjel ismétlődései töltenek be, az örök körforgás metaforájaként. Ugyanígy a hiányjelet is többször játékba hozza. Például a „forever” szó v-je helyén szerepelteti, alatta a felirat pedig – „Egy sírköre került Ausztrália földjén” – konkretizálja a képet, így a sírhely a hiány örök mementőjeként tűnik fel. Ugyanígy „*A vándormadarak fája*” című kép is a hiányjellel játszik, amely ezúttal a madarak egyszerűsített ábrázolásaként tűnik fel, sokszorozódva, egy fát (bokrot) mintázva. Eljátszik a pont változatos funkcióival, amikor a sorvégi pont és az i-re kerülő pont

viszonylagosságát, geometriai egymásra forgathatóságát állítja a középpontba. Más esetben pedig annak matematikai/tipográfiai minősége és ábrázolhatósága kerül ellentétbe a filozófiai meghatározhatatlanságával: „A pont is létrejöhethetetlen (Zenón alapján,) örök felezéssel”.

Az ördöglakat-szerű helyzetek azonban a filozófiai, matematikai tézisekkel, állandókkal sem oldhatók fel: a kör négyszögesülését (amelyről egyébként matematikailag is bizonyítható, hogy lehetetlen) Tandori a vizualitás nyelvén cáfolja: az egymás alá rajzolt kör, és az alatta szereplő négyzet ilyen értelemben teljesen különböző minőségek, egymásba való átforgatásuk lehetetlen. A párhuzamosok, amelyek a végtelenben találkoznak, szintén nem ábrázolhatóak közvetlenül, grafikusán csak hozzávetőlegesen lehetnek egyenlők („kb”). Az egyezményes végtelenjel, a fekvő nyolcas abszolút jellege pedig szintén cáfolható, hiszen Tandorinál minden esetben egyediséggel bír, és része a jelentéskomplexumnak. Szerepelhet például valamiféle sajátos jin-

jangként, a fény-árnyék dichotómia megjelenítéseként, vagy a Főmedvéről készített rajz alkotója lehet, sőt egy helyen a Hérakleitoszi folyón úszó bójaként tűnik fel, amely ábrázolás eleve végtelenek egymasmellettiségét, temporális elkülöníthetőségét tételezi.

Ebben a hálóban, a fentebb említett vonatkozások metszetében értelmeződik a létezés: a könyvet lapozgatva, felismerve és megfejtve a képi és szöveges metaforasorokat, késleltetve lezáródó gondolatmeneteket, tulajdonképpen az én és a létezés értelmezéseit találjuk. Vagyis, inkább kísérletekről van szó: a definíciók mindegyike, legyen az képi, szöveges, matematikai, filozófiai, stb., csak közelíteni tud a titokhoz, amelynek megfejtésére a könyv vállalkozott, mint valami határértékhez. A megoldás kéznél van, ám a kérdés mindig átbillen, átkerül a gondolkodásunk egy újabb területére: „Ördöglakat, angyalhinta, van-e rá tinta? Angyalhinta, ördöglakat, ne legyen rám se szavad.”

(*Pro Die, Debrecen, 2007*)

RÓNA Z. PÉTER

Hallgatás Egy vers áráról

Gáspár István Gábor: *Egy vers ára*

Egy alapvetően zajos világban, ahol a dolgok megtörténte annak függvénye, hírré tud-e válni, ha egy könyvet hallgatás övez, létezése válik kétségessé. Úgy tűnik, Gáspár István Gábor *Egy vers ára* című, 2007. december 20-án bemutatott könyvét is erre a sorsra szánják, pedig

nem mindennapi kortörténet, mikrotörténelmi dokumentumgyűjtemény. Mondhatnánk azt is, a szerző egyedi esetet tár elénk, hiszen a kötetben szereplő, Salgótarjánban élő Jecsmenik Andor viszonytagságos életútjához fogható aligha találunk, mégis túlmutat a személyes

tragédián: a magyar társadalom elmúlt félévszázadának működési mechanizmusára világít rá.

Jecsmenik Andor minden hányattatásának forrása az '56-os üzemi nemzetőrparancsnok szerep vállalása volt, ami miatt – az 1956. december 8-i budapesti nemzetörküldöttek tárgyalásáról való hazatértét követően – letartóztatták, s amelyért 1957. április 23-án elítélték 7 évre. Másodfokon ezt 1958. március 18-án 12 év 1 hónap börtönre módosították a vádlott megbánást nem tanúsító magatartása végett. 1963. augusztus 16-án, a „közkegyelemgyakorlás” időszakában feltételes szabadlábra helyezték és a kor szellemének megfelelően fokozott figyelemmel kísérték minden lépését. 1966. szeptember 10-én kollégái feljelentették az öltözője szekrényéből elemelt *Ne álmodj nép!* című, „rendszerghyalázó” verséért. Két nappal később már őrizetbe vette a politikai rendőrség a Magyar Népköztársaság államrendje elleni gyűlöletkelés ürügyével. Mivel korábban 5 év 3 hónapnyi börtönbüntetése felfüggesztésével került szabadlábra, az 1966. november 19-i bírósági döntésnél kiszabott két év mellé ezen „elmaradás” leülésére is kötelezték, így 1974. február 4-én hagyhatta el ismételten a börtönt. Megtörtéttetése azonban mindezek után sem teljes: lázad és rongálja a szocializmus köztéri szimbólumait – „további ellenőrzése szükséges”. A megfigyelés feladata ismételten az 1957. szeptember 16-án beszervezett Kupi József-re hárul, aki III/III-as tevékenységétől csak 1989. augusztus 8-án vált meg. 1990. január 24-én a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Jecsmenik Andor egykori elítélését „semmissé nyilvánítja”.

A történet talán ezzel véget is érhetne, de a büntetés „semmissé nyilvánítja-

sa” nem több mint beismerése az elkövetettek jogosulatlanságának. Ez a gesztus azonban a megtörtéttet nem teheti semmissé, csupán jogilag orvosolja. Salgótarjáni „szálka-szerepe” továbbra is fennállt: nem vált hőssé, az elismerésosztogatásnál rendre megfélemedeztek róla. Mondhatnánk azt, Jecsmenik Andor eddigi legnagyobb elismerése, hogy a *Ne álmodj nép!* című versét a Dongó együttes megzenésítette. Az '56 50. évfordulója alkalmából kitüntetettek között sem az ő neve szerepelt, hanem a 32 éven keresztül III/III-as jelentéseket fogalmazó Kupi Józsefé. Jecsmenik Andor valamiképpen a Pofosz Nógrád Megyei Szervezetének tagjai sorából is kimaradt. Talán a helyére állhatott az a könyvbemutató szót kérő férfi, aki kiskatonaként Recskén őrizte a foglyokat? Ezen a ponton már világos, hogy a rabtartó is a politika foglya volt.

Jecsmenik Andor sorsa felé eddig nem sok figyelem összpontosult. A hatalom nem szereti azokat, akik nem bánják meg tetteiket, ha azt kívánják tőlük, és nem fordítják ki a köpönyegüket, ha köpönyegforgatásra van szükség. Jecsmenik Andor nem kollaborált, került a húsos fazekat, a megdicsőültek társaságát... Létezését ma is jobb titokban tartani.

Gáspár István Gábor Palócföld Könyvek sorozatban megjelent, *Egy vers ára* című kötetét is sokan szeretnék meg nem törtétté hallgatni (talán az érintettség okán), pedig „csak” egy oknyomozó riporter által jól szerkesztett kihallgatási jegyzőkönyvek, ügynöki- és rendőrségi jelentések, bírósági határozatok gyűjteményéről van szó. Aki olvassa, mikrotörténeti tényanyaggal szembesül. Nem vetül benne másra fény, mint amiben éltünk és élünk.

(Palócföld Könyvek, Salgótarján, 2007)

Boldog kísértetkor

Lászlóffy Csaba: *A maszk mögötti ájulat*

Lászlóffy Csaba klasszikus műveltségű alkotó, akinek több mint harminc verses, prózai, valamint színpadi műveit tartalmazó kötete jelent meg ez idáig. A *Forrás*-nemzedék tagjaként indult alkotói pályája, később a *Forrás* második generációjához csatlakozott, s közreműködésével nagyban hozzájárult az erdélyi magyar irodalomban a nemzedékek összefogásának megteremtéséhez.

Lászlóffy komolyan foglalkoztatják az egzisztenciális kérdések, a létezés, az elmúlás, az életminőségek, a létformák változásai egyes korszakokban, a jelenlét, s miközben a világ jelen tendenciáinak fordulatain töpreng, több irányú klasszikus műveltségéről ad számot. Folyamatosan hivatkozik szellemi elődeire, leginkább a 20. század eleji magyar líra kiválóságaira, a *Nyugat* folyóirathoz kötődő Kosztolányi, Tóth Árpád, József Attila és Szabó Lőrinc munkásságára. Lírai alkotásait gyakran kezdi az elődök ajánlásával, tőlük vett idézetekkel, melyeket aktuális mondanivalójához kapcsol. Ezen túl utal Juhász Gyulára, a francia szimbolistákra, Shakespeare-re, Villon-ra, valamint kortársaira: Vas Istvánra, Orbán Ottóra, Márai Sándorra, s olyan ókori szerzők szellemi örökösének mondható, mint a rejtélyes filozófus Lukianosz. Irodalmi műveltségén túlmenően a költő számot ad filozófiai, komolyzenei jártasságáról, és a képzőművészetek terén szerzett tapasztalatait is beépíti, tovább fejlesztett, átkonstruált, verbalizált textúra-

ként megformált világvilágképébe. Bibliai példabeszédekkel, mitológiai párhuzamokkal egyaránt szívesen él, metaforikus, allegorikus gondolkodó, akinek mondanivalója plasztikusan megalapozott. Bella István így jellemezte őt: „Egy középkori szerzetesre emlékeztet, egy olyan polihisztorra, aki valamilyen elképesztő szorgalommal vagy élő, eleven, mindent rögzítő memóriával éli, őrzi meg a világot, és írja le önnön külön világát, önmagát.”¹

Lászlóffy Csaba önmagába elmélyült külső szemlélő, csendesen lázadó ellenálló, önmagát emésztő anarchista, akit mélységesen bánt a saját környezetében tapasztalt, a kultúra értékei iránt tanúsított érdektelenség, az emberi értékrendek átstrukturálódása, a külsőségek előtérbe kerülése. Úgy tűnik, egyfajta védőburkot próbál maga köré vonni, amikor klasszikusokkal benépesített világba menekül a hétköznapok sivárságának leküzdése reményében, miközben megéli a lassú haláltusa különböző stádiumait, ezáltal végig járván saját Kálváriáját. Kábultan vágyik a szenvedélyre, elszámol a múlttal, a jelennel, purgál, emlékezik, eltemet, s végül csendesen beletörődik sorsába. Egy valamit nem tesz, sohasem vádaskodik, nem perel Istennel, mint Ady. *Turin, 1888* című versében így ír: „... Ezelőtt volt egy *ressource*-om: / hallgató jó barátainak társasága, akik ott várják meg- / szólításomat könyvszekrényeim polcain, most már azok is / elhagynak, mert szemem kifáradt az

állhatatos nézésben. / Meghalni semmi, de szem nélkül élni – a legnagyobb csapás.”

Lászlóffy Csaba a liminaritás állapotában lebeg, élet-halál között, a saját maga által berendezett földi purgatóriumban, fokozatosan beavatódik egy olyan, rejtélyes világba, amelyről a különböző kultúrák, vallások és egyének eltérő képeket alakítottak ki, s, amelyről semmi biztosat nem tudhatunk. Félelemmel átszőtt vezekléses búcsúzás, rezignáció számára az élet, a melankolikus-szarkasztikus szemlélet szinte kivétel nélkül érződik alkotásain, arra kényszerítvén olvasóit, hogy a költővel együtt gondolkozzanak el, és alakítsák ki saját értékrendjüket. Keményen ítél, képletesen utat mutat, aztán ott hagyja tipródásaival az egyént, hogy keresse meg saját lehetőségeit. Azt sugallja, hogy az „aranykor” elérhető, ha az ember megtalálja önmagát, és nem mond le a vágyairól, hiszen a külső, hamis igények által generált életmód hatására, takar(óz)ásban következik be egy idő után a „maszk mögötti ájulat”. „Ne a tükröképeden észlelt változások izgassanak, / hanem az, ami idő előtt történt meg benned, / mert lemondnál önmagadról. / Előbb csak egy józú nevetésről[...].” (*A lemondás esélye*)

Lászlóffy képtelen rácsodálkozni az élet elérhető közelségben fekvő szépségeire, vagy, ha meg is teszi, nem szemlélheti azokat elmúlás-tudat nélkül,

önfeledten. Kétségbeesett háritás számára a szenvedély. „A combok hullámzása / (...) úgyis hanyatt vet; s hát ami / bennetek tajtékzik? Az elszabadult szívdobogások föld- / rengései elől eszement ürge iszkol a tépett mezőn.” (*Szindbád szeptemberben*)

A *maszk mögötti ájulat* című kötet 2006-ban jelent meg a Cédrus Művészeti Alapítványnál, a Napkút Kiadó gondozásában, címadója a költő egyik verse. A lírai alkotások gyűjteménye négy részre tagolódik, a fejezetcímek azonosak Lászlóffy egy-egy versének címével: az *Ijesztés Anakreóonnal* harmincnégy, a *homályos érzékenység versei* harminchat, a *Déliháti leáldozóban* tizennégy, a *Boldog kísértetkorunkban* című fejezetbe pedig huszonhárom munkáját csoportosította. Összesen tehát százhat alkotást tartalmaz a kötet, melynek utószavában Szepes Erika irodalomtörténész méltatja a művészt. A borítótervet, valamint az illusztrációkat Ábrahám Jakab erdélyi grafikusművész készítette. Kettőjük munkásságában közös, hogy mindketten monodramatikus emberi szituációkat jelenítenek meg, a naturalisztikus szókimondás és a szimbolista esztétika furcsa egyvelegének kevercsével, ezáltal a munkákhoz társított grafikák mondanivalója szellemi egységet alkot a lírai alkotások tartalmával, hangvételeivel.

(*Napkút, Budapest, 2006*)

Jegyzet

¹ Bertha Zoltán: *Szellem és történelem. Látó*, 2008. március; Bella István.

Közzjáték

Oláh András: *Gyalogáldozat*

A létezés szövegesülése közben az ember világot teremt. A szavakból létrehozott nyelvi konstrukció a mester kezében olyan többrétegű valósággá lényegül át, ami az olvasóban is a tapasztalás hasonló tereit nyitja meg. Ezt nevezhetjük művészeti élménynek. Csak ezt, hiszen a befogadó élményszerű műátélése nélkül nem lehet művészetről beszélni. A művészet nem az alkotás során, hanem a befogadás folyamatában születik.

Néráth Mónika szerint Oláh András költészetét viszonyulások és sorskérdések feszegetése jellemzi, a költői én szokatlan perspektívából történő megszólaltatása. Arra hívja fel a figyelmünk, a *Gyalogáldozat* című kötet a költő korábbi munkái gondolati eszenciájának tekinthető. Hangjai összegzésének. Ezt a szálát megragadva, a címválasztásba kódolt lehetséges üzenet faggatása nem megkerülhető – különösen akkor nem, ha a *vesztesek* című ciklus első darabjával, a *gyalog áldozattal* is számolunk. Ebben a versben az „ócskaságok közt” botorkáló, önmaga előtti fontosságát is elvesztő ember az áldozat. A létezés itt megjelentetett formájából sugárzik a reménytelenség. Viszont a „gyalogáldozatot” mindig nyereség reményében hozzák. Egy alacsonyabb értékűt egy magasabbért kínálnak fel. Áldozattá válni és áldozatot hozni – nem ugyanaz. A kötet cím egyértelműen az utóbbira utal. S ha az első verset az alaphang megadásaként, a „társadalmi sakktáblán” tapasztalható állás meghatározásaként, az utolsót

pedig végkifejletként értelmezzük, akkor a *Gyalogáldozat* megértésében megtettük az első lépést. Az *időtlenül* „mi dolgunk itt” (6. o.) kérdésére a *vériüktől* válasza: „hogy vériüktől legyen nyirkos / a homok a Golgotán” (72. o.). Az áldozathozatal tehát – ebben az esetben – krisztusinak tekinthető, nem öncélú. De miért is van erre szükség? Hol élünk?: „magunk teremtette / rezervátumok mélyén” (6. o.). Látéleti pontossággal mutat a jelen problémáira, a jövő kilátástalanságára, a múltba révedés-ragadás állapotára, ahol az egyén többnyire esendő és magányos. A fennálló helyzetben az áldozatvállalás az egyetlen lehetőség.

Az egyes ciklusok mottói szintén beszédesek. Honkeresés, meghaladás, megbocsátás, helyzetjelentés – akár egy fejlődés stációi (vagy a sakktábla négy oldala?). Az első ciklusban az idő és az álom, az ég és a föld, a történelem és a jelen dialógusába avatódunk. A halál egy-egy metamorfózisával találkozhatunk: „szépen formázott sírhantok / szálltak szembe a föltámadó széllel” (9. o.), „álnok álmok / puffadt teste sodródik / az idő Csele-patakjába fúlva” (15. o.)... A gyógyíthatatlan sérülések kifejezésével – „befelé vérző sebek” (19. o.) – vagy az önmarcangolás tényével – „én pusztítottam magamban a vágyat / s vigaszt nem nyújt már semmilyen alázat...” (17. o.) – szembesülhetünk, amit egy kérdés zár: „*vajon Krisztus / ott fönne álmodik-e rólad...*” (21. o.)

A második ciklust a veszteség és a magány, az egymásra figyelés elvesztése

uralja. Ettől az alapvetően keserű hangvitteltől egyedül a *részeg napok hordaléka* (31–31. o.) tér el a másokban megtalált idill – „míg egymásba / nem folyt fél-szeg didergésünk”; „hogymagányunkat levethessük... / *hagyd hogy tied legyek a fulladásig...*”; „csak én maradtam ott – *kettesben veled*” – sejtetésével. A *hídon* (24. o.) című versében az elmúlás – „szívünk megtelt ősszel” – és a születés – „levelet hajtott a hajnal” – kezdő és záró sorával teremt disszonanciát. Egy kirügyező elválásba avat? Inkább egy kiüresedő kapcsolat részleteibe pillanthatunk: „hangod... / *visszhangtalan marad*” (26. o.); „miért vált száraz kenyérré életünk” (28. o.); „köztünk a tér már bevehetetlen” (34. o.); „melletted magányos vagyok” (38. o.). A ciklus zárásaként ismét egy kérdés: „de ha elmegy / vajon fölkel-e a nap...” (38. o.)?

A harmadik ciklusban a férfi-nő kapcsolat kibomlása, beteljesülése a meghatározó. Már az indító vers címe is beszédes: *hogymagadba zárj* (40. o.). Itt használja Oláh András először a szerelem szavunkat, mint az Isten általi száműzetéssel szembeni egyetlen mentsvázat. „karjaid rejtekében vacogtam... / *hogymenned lassan átmelegedjek*” – írja a költő. Ugyanakkor „a levelek is visszafelé hulltak” szerkezet egyértelművé teszi, visszaforgatott idővel van dolgunk, a pozitív múlt felidézésével. Ezt a gyanút erősíti a „*sériült lelkű idő*” (43. o.) vagy a „*tenyerem álma vagy...*” (44. o.) kijelentés is. A vágyak áradásának szabad utat engedve fogalmazza meg: „szín lehessen / *tekinteted szívárványán*” (45. o.); „*testemen ajkad puha rebbenése*” (46. o.), *hogym aztán mítikus térben valósuljon meg a beteljesülés: „elfolyó nedvem immár mind a tied”* (47. o.). Miképpen a virág újabb virágzását sem ugyanabból a bimbóból várhatjuk, a *tied vagyok*-beli

beteljesülést is az elmúlás követi: „*sze-med minden fényt eltemet*” (48. o.); „*élve zuhanunk / a halott holnapokba*” (49. o.); „*kifogyunk egyszer a térből*” (52. o.). Ezen a ponton megtörténik a visszacsatolódás a kötetet indító vershez, amennyiben az életet a felismerhetetlen jelentől való eltávolodásként, múltba merülésként fogjuk fel: „*a múlt néz vissza ránk...*” (6. o.). Épp így visszatérés a második ciklusban megfogalmazott „*múltba menekülsz*” (27. o.), „*múltadhoz... kötöznek*” (29. o.) létállapot-meghatározáshoz. Szintén fontos a zárás, amely akár az előző ciklus kérdésére adott fölszólításnak is tekinthető: „*csak azokat nézd akik hazavárnak*” (54. o.).

A negyedik ciklus feszegeti leginkább a ma állapotait, s tesz radikális kijelentéseket: „*kilopták zsebünkből a jövőt*” (56. o.); „*fizetett júdások útvesztőbe visznek / ránk verik újra a levetett bilincset*” (61. o.); „*fuldoklik benne ezer éve / a megsebzett lelkiismeret*” (63. o.). Keserű dac feszül a kötetvégi versekben és szembesülés a végzettel – „*mielőtt megnéznéd / az elmúlás előtti utolsó álmat*” (59. o.); „*mielőtt kihálnék belőlem*” (60. o.); „*sarkig tárul a semmi*” (65. o.) –, az egyedülléttel: „*hosszabbodik a magány*” (58. o.); „*magunkra hagytak a könnyeink is...*” (69. o.). És *hogym a kötetet záró vers utolsó két sora – „hogym vérünkötől legyen nyirkos / a homok a Golgotán”* (72. o.) – felelet-e az első ciklust záró – „*vajon Krisztus / ott fönn álmodik-e rólad...*” (21. o.) – kérdésére? Kell-e *Gyalogáldozat* önnön sorsunk beteljesítéséhez? Amennyiben Oláh András verseinek nyelvi szépsége és képi gazdagsága közelebb vihet önmagunk megértéséhez, kötetlapjainak forgatása nem hiábavaló.

(Kráter, Budapest, 2007)

„Valóban csak merész s alakító szellem
kell egy új világot kitárni előttünk.”

(Madách Imre)

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Nógrád Megye Önkormányzata, valamint a *Palócföld* irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat szerkesztősége a 2008. évre meghirdeti a

MADÁCH-PÁLYÁZATOT.

A pályázaton olyan, eddig nem publikált, máshol egyidőben be nem nyújtott esszével, tanulmánnyal, riporttal, szociográfiával, interjúval lehet nevezni, amelyek elemzik, bemutatják, föltárják a magyar szellemi és kulturális élet irodalmi értékeit, történeti jelenségeit és jelenkori eredményeit, illetőleg amelyek Madách Imre korára, életére, életművére, annak utóéletére vonatkozó új gondolatanyagot, adalékot tartalmaznak.

Maximális terjedelem: 15 flekk (1 flekk 1350 karakter)

A pályamunkákat 3 példányban, jeligével ellátva (feloldását zárt borítékban)

2008. november 15-ig

lehet benyújtani a *Palócföld* Szerkesztőségének címére (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.).

A pályázatot a *Palócföld* folyóirat szerkesztősége bírálja el.

A pályázat díjai:

I. 150 000 Ft

II. 120 000 Ft

III. 100 000 Ft

Eredményhirdetésre 2009 januárjában, a Madách-ünnepség keretében kerül sor.

A díjazott művek közlésének jogát a *Palócföld* folyóirat fenntartja.

Nógrád Megye Önkormányzata

Palócföld Szerkesztősége

„Egy nemzet intelligenciája csak akkora nagy,
amikorának irodalma mutatja.”

(Mikszáth Kálmán)

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Nógrád Megye Önkormányzata, valamint a *Palócföld* irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat szerkesztősége a 2008. évre meghirdeti a

MIKSZÁTH-PÁLYÁZATOT.

A pályázaton eddig nem publikált, máshol egyidőben be nem nyújtott szépirodalmi művekkel lehet nevezni.

Maximális terjedelem: 15 flekk (1 flekk 1350 karakter)

A pályamunkákat 3 példányban, jeligével ellátva (feloldását zárt borítékban)

2008. november 15-ig

lehet benyújtani a *Palócföld* Szerkesztőségének címére (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.).

A pályázatot a *Palócföld* folyóirat szerkesztősége bírálja el.

A pályázat díjai:

I. 150 000 Ft

II. 120 000 Ft

III. 100 000 Ft

Eredményhirdetésre 2009 januárjában, a Madách-ünnepség keretében kerül sor.

A díjazott művek közlésének jogát a *Palócföld* folyóirat fenntartja.

Nógrád Megye Önkormányzata

Palócföld Szerkesztősége

„Nem én hiányzok,
ha holnap
melléd ülök...”

